

1903

CATALUNYA

AVANTI!

Centre Autonomista de Dependents

del Comerç i de la Indústria

CADCI

1939

1900-1936. Història d'un context

LA VIDA DEL CENTRE AUTONOMISTA DE DEPENDENTS DEL COMERÇ I LA INDÚSTRIA (CADCI), LA INSTITUCIÓ QUE AQUEST LLIBRE VOL HOMENATJAR, VA TRANSCÓRRER AL LLARG DELS PRIMERS QUARANTA ANYS DEL NOSTRE SEGLE (1903-1939), QUE ESTÀ A PUNT D'ACABAR-SE. Anys que enregistren el primer gran esforç d'institucionalització nacional del país, d'ençà el 1714, i alhora l'esforç de les classes subalternes no solament per millorar la seva vida, sinó també per deixar de ser subalternes a partir de la lluita per la presència en aquell procés institucionalitzador que ha configurat la Catalunya contemporània i fer-hi prevaldre la seva visió de la naturalesa de les relacions socials. En aquest sector i en aquell esforç el CADCI va néixer i va créixer i, en conseqüència, va ser suprimit en produir-se la derrota republicana i l'ocupació de Catalunya per les tropes del general Franco, que tingué per efecte l'anul·lació de les institucions nacionals construïdes durant aquells quaranta anys i la persecució, fins a l'extermini, de la xarxa associativa que, amb costos enormes, havien creat les classes subalternes des de la pròpia cultura i tradició. Per defensar-se, sí, però també per participar cada cop més en les decisions polítiques del país. La història d'aquest esforç és el context de la vida i els projectes del CADCI.

El segle XX va arribar en companyia d'un període alcista i certament de represa econòmica, però connectat a la societat catalana, amb les conseqüències de la desfeta colonial que obstruïren les exportacions a ultramar i que van afavorir una crisi de sobreproducció. En aquell moment, els treballadors catalans van haver de suportar no tan sols un fulminant encariment de la vida, sinó minves salarials importants i la reducció de la feina i l'atur forçós imposat per l'exigència empresarial de reduir costos. La impossibilitat de fer-se escoltar, la inexistència de mecanismes de previsió i d'assistència i de canals de diàleg, que encara que no existissin es podien crear, l'arrogància dels poders públics vers els treballadors, va esperonar el desenvolupament de la noció de solidaritat i del darrer recurs de defensa, la vaga. Hi ha una imatge memorable que sintetitza la situació en el seu començament, en l'arrencada de segle: *La càrrega*, de Ramon Casas, el títol exacte de la qual és *Barcelona, 1903*. Els protagonistes: un home que rodola sota el cavall, una massa que fuig a contracor —perquè es veu com alça braços de queixa i gira els caps— i, sobretot, un espai, un enorme espai buidat per la força, desertat a cops, com a testimoni que no es pot actuar sota la llum, que no es té dret a la vida pública. Quedaven gaires més

recursos que actuar al marge de les institucions de l'Estat? Un estat llunyà, sense més presència veritablement eficaç que la repressiva. De fet, el procés de configuració de l'estat liberal a Espanya no havia generat institucions de previsió social i sanitària, ni tampoc de formació. La situació d'indigència de les classes subalternes en començar el segle és una realitat prou coneguda avui, a part de la duresa de l'horari laboral que, al 1901, les noves disposicions oficials encara marcaven en onze hores, i sense cap garantia que aquella recent limitació fos respectada a totes les fàbriques, alhora que altres sectors —com el del comerç al detall— no coneixien, a la pràctica, cap límit horari.

Hi havia precedents d'actuació recents i encoratjadors en els moviments vaguistes del 1899 declarats inesperadament a les conques tèxtils del Ter i del Fresser. Hi va haver una intensa activitat sindical i societària. Per la tardor del 1900 una agrupació de caixes de resistència pogué reunir 50.000 treballadors. Un any més tard, el 16 de desembre de 1901, els obrers metal·lúrgics es van declarar en vaga per reivindicar la jornada de nou hores. La patronal va dir que no. La vaga es prolongà dos mesos i el 17 de febrer deixà de ser vaga del metall per convertir-se en vaga general, i afectà uns cent mil treballadors.

Des del 1855 Barcelona no s'havia aturat. La Guàrdia Civil i l'exèrcit van ocupar els carrers —l'escorxador va haver de ser pres a punta de baioneta—, mentre el sometent patrullava i detenia vaguistes. L'oli de Casas explica el que s'esdevingué. El resultat de la vaga va ser de disset morts, dos-cents dirigents detinguts, mil cinc-cents acomiadats i la prohibició i la clausura de locals, societats i publicacions obreres. Les indiferències repressives d'aquella vaga van ser dolentes; no s'havia obtingut res i en conseqüència s'obria un període ple de basarda i de dissidència ideològica, de dispersió i feblesa organitzativa, encara més afavorit per l'actitud dels dirigents anarquistes obcecats a teoritzar la necessitat del seu tancament, única garantia per no ser «contaminats» pel capital, les seves pompes i les seves obres. El resultat era previsible: l'any següent, de les setanta-quatre vagues que es van declarar a Barcelona, per reivindicacions materials totes, gairebé cap no va assolir els seus objectius. I això que hi ha proves de l'espant de les classes dominants, que més que una vaga temien, per excés de basarda, una revolució en tota regla. Durant la vaga del desembre, a punt de la desfeta, un enorme cartell col·locat a la ronda de Sant Antoni deixava escrit una mena de testament desesperat: «BURGESOS, MEDITEU».

Feia temps que es meditava. Alguna cosa es movia en aquell context socialment desolador, míser i trist. Es tenia el convenciment que el país havia de canviar. Però canviar del tot (menys en les relacions de producció, és clar). Havia de canviar l'estructura política corrupta, centralista i tanmateix ineficaç en tot el que no es referia als mecanismes repressius. I l'interès era compartit per les classes mitjanes urbanes, molts fabricants, propietaris rurals i comerciants, i també per una intel·lectualitat liberal, i fins i tot pel tradicionalisme catòlic. Era un interès ben bé de la nació, del conjunt de les seves classes socials; i qui podia percebre la

situació i endegar-la políticament més enllà de la protesta pràctica o moral no eren precisament les classes subalternes, interessades, sí, però aculades de grat o per força, i a les quals es demanava tan sols el suport però no la participació activa en el procés de canvi.

La concreció política va ser el panorama del 1901 en ocasió de les eleccions legislatives estatals d'aquell any, i el resultat assolit significà un trenc decisiu en el caciquisme monàrquic: Pere Gerard i Maristany va ser l'únic monàrquic que assolí acte de diputat; en canvi, la candidatura popularitzada amb el nom d'«els quatre presidents» (Lluís Domènech i Montaner, ex-president de l'Ateneu Barcelonès; Albert Rusiñol, ex-president del Foment i fabricant; Bartolomeu Robert, antic alcalde de Barcelona i president de la Societat d'Amics del País; Sebastià Torres, president de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial) obtingué quatre cartes de diputat, i encara més: dos diputats republicans seguien als quatre de la Lliga (la candidatura dels «quatre presidents»), Francesc Pi i Margall i Alejandro Lerroux. El torn de liberals i de conservadors quedava interromput per sempre més a desgrat de mantenir alguna força en els districtes interiors de Catalunya. Era difícil de creure, però havia passat. I aquella gent era la gent nova que «meditava», i molt, tal com exhortava la pancarta del 1902.

Lerroux va donar un tomb de vitalitat al somort republicanisme barceloní; derrotà la Lliga reiteradament al llarg dels anys següents, i l'enconfurnament anarquista, la buidor política imperant entre la classe obrera, van afavorir la seva implantació entre els treballadors als quals oferí un partit veritablement modern, de masses, malgrat que la seva demagògia fos un desastre cert per al moviment obrer, per al país. Per comprovar la transcendència de l'estímul que el lerrouxisme donà als treballadors perquè entressin a la vida política institucional, només cal veure els resultats electorals estatals del 1903 a la circumscripció de Barcelona.

En primer lloc l'índex de participació (45,60 %) va més que doblar el del 1901 (20,12 %); la tercera part dels sufragis (30,61 %) va ser per als republicans de Lerroux, que guanyaven 30.000 vots de més, mentre que la Lliga perdia mil sufragis, si bé cal tenir en compte que a les eleccions del 1901 la candidatura dels «quatre presidents» tenia el suport d'una candidatura regionalista de caràcter carlí que el 1903 es va presentar en solitari i que va obtenir cinc mil vots. Però el que convé observar és l'important, elevadíssim, índex de participació en aquell 1903. Any de vagues, i de vagues amb exigus resultats. Els treballadors van manifestar que volien votar, i van votar com mai no ho havien fet: al districte 3, una zona considerada burgesa (el baix Eixample) la participació va ser del 50,89 %; al districte 5, una zona obrera i popular (el Raval) la participació fou del 36,22 %, i una cota veritablement extraordinària, una novetat històrica: es començava a confiar en les possibilitats de l'acció parlamentària; no és estrany que un periòdic socialista —*La Guerra Social*—

(1) Les dades referents als resultats electorals són extretes de BALCELLS, A.; CULLA, J.; MIR, C.: *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*, Barcelona: 1982, pàg. 57 a 85.

afirmés que «el anarquismo ha entrado entre nosotros en un período de descomposición».² Tanmateix, el vot per Lerroux va causar, en poc temps, desencís. Aviat va ser arreconat.

Primer a partir de la formació, el 1906, de Solidaridad Obrera, on els representants lerrouxistes foren expulsats pels obrers assistents; i sobretot d'ençà el 1909 a causa de la seva actitud en els fets de la Setmana Tràgica. Mentrestant, però, havia fet anar de reculons a aquell nou partit —la Lliga Regionalista—, que d'una política d'orientació interclassista, aglutinadora i prou radical pel que feia a la reorganització administrativa de l'Estat, anava fent via cap a un conservadurisme palès, per exemple, en l'actitud d'alguns dirigents davant la vaga del 1902, que la comparaven amb l'aixecament de la comuna de París, i altres disbarats ben carrinclons; una actitud que no concordava gens amb el gruix de la burgesia catalana, que mostrà més comprensió per la situació que havia empès a la proclamació de la vaga que no pas alguns dirigents de la Lliga. El partit s'anava ancorant en plantejaments estrictament regionalistes; el símbol tradicional i recurrent, però del tot il·lustratiu, és la gloriosa visita que un grup de regidors regionalistes, comandats per Francesc Cambó, féu al rei durant el seu recorregut per l'Ajuntament de Barcelona, malgrat l'acord oficial del partit de boicotejar-lo. No hi ha massa raons per creure que a Cambó, o a Duran, o al mateix Prat, els amoïnés molt el daltabaix que es generà al partit i que acabà amb l'escissió petita, però de gent notable. La gent que més tard editaren *El Poble Català* i fundaven el Centre Nacionalista Republicà. Al capdavant, els que es quedaren a la Lliga ara tenien les mans lliures per constituir un partit d'objectius nets i clars, un partit industrial —tal com el va qualificar Joaquim Muzurín—, que al llarg dels anys, pel seu propi, lent, desplaçament conservador, va perdre —o millor dit, va estrènyer— la seva base social.

Va ser gent amb sort, però; perquè tot i les derrotes electorals consecutives amb les quals els republicans de Lerroux els van amagar (Cambó va afirmar a porta tancada que s'havia de fer amb Lerroux i els seus el que s'havia fet amb «La Mano Negra»), un fet violent va donar un respir a aquella gent: l'assalt al setmanari *Cu-Cut!* i a la redacció de *La Veu de Catalunya* van permetre que la Lliga recuperés la direcció política del país gràcies al moviment de Solidaritat Catalana.

Que la Lliga, gràcies a la reconversió del moviment solidari en candidatura electoral, recuperés aquella direcció momentàniament, no implica que el fenomen Solidaritat Catalana fos una eventualitat afavoridora en exclusiu de la política dels conservadors, i que els seguidors del moviment solidari fossin uns il·lusos. Seria ben estúpida aquesta inferència. Solidaritat Catalana, com a fenomen unitari ubicat en el moment històric que s'esdevingué, afectà el conjunt de la nació amb intensitat duradora, molt més que a la política electoral, la qual tingué efectes tan sols conjunturals. Gosaria dir que l'èxit electoral de la candidatura solidària con-

(2) *La Guerra Social*, 9.5.1903.

trolada en termes absoluts per la Lliga, va iniciar la construcció d'un mur entre el partit industrial i les classes mitjanes —i no cal dir els treballadors—, que acabaria la seva edificació, pedra a pedra, el 1917. Dit d'una altra manera, d'ençà Solidaritat, a despit de l'èxit electoral, de cartes de diputat obtingudes per la Lliga, quedava barrat el seu pas a l'hegemonia nacional, objectiu de qualsevol formació política entossudida a reformar de dalt a baix un estat.

Els fets que portaren a l'epifania de Solidaritat Catalana han estat escrits i reescrits; tornar-hi és inútil i provocaria probablement somnolència, i el mateix passa amb la seva història menuda, plena d'intrigues, cops baixos i maniobres obscures i desagradables que massa autors, amb bona dosi de cinisme d'*élite*, han aprofitat per devaluar la significació del moviment i els seus seguidors. De Solidaritat interessa què va ser, és clar, però també i sobretot, *com va ser viscuda* encara que la vivència popular del moviment no es correspongués —suposem— amb els objectius reals dels seus directors més capaços, amb un projecte més definit, com ara Cambó o Prat, la gent de la Lliga. Solidaritat es va presentar com un moviment d'unió nacional catalana, amb possibilitats d'unió estatal per, en el concret, abolir la situació d'excepcionalitat que la Llei de jurisdiccions de Moret imposava a Catalunya, i la fórmula augurava possibilitats d'extensió estatal amb la finalitat de tornar el Govern i iniciar una reforma de l'Estat. Eren massa coses? Qui sap. La realitat va dir que sí, que eren massa coses. De moviment unitari que tothom creia que havia d'acabar després del gran homenatge popular del 20 de maig als diputats que s'havien manifestat contra la Llei de jurisdiccions —amb desfilada inclosa de dues-centes mil persones—, passà a ser al dia següent una coalició electoral, per criteri de Cambó i dels qui hi havia darrere d'ell, gent com ara Agulló i Prat. Cap problema, de Salmerón a Roca i Roca, de Junoy a Coromines, tothom va dir que sí. L'èxit de les eleccions provincials del 10 de març de 1907 va esperonar encara més el projecte electoral per afrontar les estatals convocades per Maura el 21 d'abril. Amb aquesta finalitat es formà i proclamà, el 14 d'abril, el Programa del Tívoli, redactat per Prat de la Riba. Aquell programa proclamat i aclamat al teatre barceloní té un caràcter històric de primera magnitud. Era el bateig de contemporaneïtat política de la societat catalana.

Les Bases de Manresa havien estat poca cosa en el seu contingut. La significació política s'havia de buscar, més enllà del text, en la decisió i en l'acte mateix de constituir-les. D'altra banda, havia estat una cosa a porta tancada, pràcticament elaborada a l'esquena del país.³ Pocs, a Catalunya, van tenir notícia de la seva proclamació i dels objectius; de fet n'hi va haver més coneixement en els nuclis polítics de la capital de l'Estat. Per aquest motiu, pel ressò i pel tractament que en aquell medi tingueren les Bases de Manresa, en quant a mite, ha de ser entès com un

(3) D'això es va queixar, per exemple, un participant notable, Verdaguer i Callís, en un article en què explicava exactament la manca de coneixement de l'acte de les Bases en el conjunt de Catalunya: *La Veu de Catalunya*, març del 1892.

mite espanyol.⁴ El Programa del Tívoli era una altra cosa. Cert que hi havia una combinació desconcertant de concrecions i de generalitats; la seva peculiaritat no estava en cap plantejament novedós respecte a la sol·licitud d'autonomia, de cap manera —a les Bases ja es requeria. El remarcable del Programa era el seu to democràtic, que contrastava amb el disseny medievalitzant de les Bases. És aquest aspecte que el situava en la línia dels objectius polítics que es consolidaven, o neixien —segons el cas— a Europa amb l'entrada del nou segle.

Encara més, el suport popular massiu —que l'emparà, li donà suport i el defensà—, procedent de les diferents classes socials, havia estat possible precisament pel to democràtic que envoltà el procés de gestació de Solidaritat i que expressa l'anhel de canvi global en les relacions polítiques imperants: si hi havia d'haver canvi, havia de ser democràtic. Aquesta convicció va marcar el futur del conjunt de la societat catalana perquè va incorporar les classes subalternes del país als objectius de reforma democràtica: a partir d'aleshores qui s'apartés d'aquell objectiu seria considerat «conservador», «reaccionari» o «feixista», segons ens trobem als anys deu, vint o trenta i d'acord amb el vocabulari del context. Contràriament, la radicalització dels principis democràtics seria denominada «esquerra», amb sinònims diferents segons la família política i l'època de què es tractés. Trenta anys més tard, per exemple, en les movilitzacions frontpopulistes, tot el procés de Solidaritat i el Programa del Tívoli hi va ser ben present. I és que l'esquema, en la seva simplicitat, quadrava amb tota perfecció més enllà d'inexactituds, exageracions i extrapolacions; i és que el que compta no és el que és cert, sinó el que passa per ser-ho, perquè hi ha una base, mínima o considerable, de realitat, o si més no de credibilitat.

Els fets que van acompanyar la gestació i la consolidació de Solidaritat Catalana van contribuir a desfer l'antiga imatge que les reivindicacions catalanistes només interessaven la gent benestant. Una imatge inexacta, però tanmateix comprensible.

Inexacta, perquè el gruix de les classes dominants i benestants mai no havien fet costat massivament a les vindicacions catalanistes, i aquest havia estat un greu problema per a la Lliga, que sí les va impulsar. Inexacta encara, perquè no solament intel·lectuals benestants de la Renaixença havien desenvolupat una vindicació nacional que no tenia res a veure amb supòsits conservadors —la intel·lectualitat que pivotava a l'entorn dels pisos-taller de Barcelona, posem per cas—, sinó que també, procedent de les mateixes classes subalternes, s'havia configurat un associacionisme defensiu i radical, extraordinàriament popular com el claverí, que vinculava democràcia, igualtat social i catalanitat des dels anys seixanta. Per exemple, a l'entremès de J. A. Clavé titulat *L'Aplech del remey*, on els militars, aristò-

(4) Vegeu al respecte l'argumentació d'Agustí Colomines i Josep Termès a *Diari de Barcelona*, 25.1.1992, i el llibre conjunt d'ambdós historiadors: *Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme* (Barcelona: 1992). I és il·lustratiu aquest comentari fet a l'entrada de les tropes franquistes a Manresa: «Ha sido tomada Manresa. ¡Cuántos recuerdos trae a la memoria este nombre! Las famosas Bases de Manresa no han sido ajenas al deplorable proceso político que ahora estamos liquidando a punta de bayoneta». *El Correo Español*. *El Pueblo Vasco*, 25.1.1939.

crates i burgesos usen l'espanyol, mentre que treballadors i menestrals dialoguen en català. Un associacionisme que tenia branques i abast diversos en entrar el nou segle, i un exemple n'és ben bé el CADCI; o gent com ara Gabriel Alomar, que pel 1902 ja havia defensat la vinculació entre socialisme i catalanisme, un suggeriment que a l'època que el feia es va perdre als núvols, però que pocs anys més tard va arrelar, sens dubte.

Per tot això era inexacta aquella imatge. I tanmateix era comprensible, perquè la iniciativa primera i sòlida, la iniciativa política, havia anat a càrrec dels qui realment podien fer política a les institucions: sectors emprenedors i ben dotats de les classes dominants que, com he escrit, s'hagueren d'enfrontar a la seva pròpia classe, mentre fos possible i el benefici no perillés més del compte. Era la gent que havia florit entre el 1888 i el 1914, entre l'Exposició Universal i l'esclat de la Guerra Gran. Gaziol té molt ben explicat —el va viure— aquest assumpte de l'ànsia reformadora nacional i les imposicions, ai!, del benefici: «Essencialment industrial, mercantil i borsista, fins al moll de l'os. Que a l'hivern anava al Liceu i a l'estiu, a Sant Gervasi i a la Bonanova; i més tard, a Camprodon o a Caldes. Es pelava de fred en uns pisos negres i humits de la Barcelona vella, estorats d'espert, i més endavant en uns altres, amples, sonors i esbatanats de l'Eixample, amb rajoles de ciment i sense calefacció central; però sortia a escalfar-se de 12 a 1 al sol de la Rambla o del passeig de Gràcia, com els pobres, sinó que les burgeses hi lluien abrics de pell fastuosos, collars de perles i arracades de diamants. Burgesia que experimentava una indignació i una vergonya sinceres davant la incompetència, el desgavell i la corrupció dels governs centralistes; clamava per una transformació radical d'Espanya i volia que Catalunya, amb el seu idealisme generós recolzat en un gran sentit pràctic, arrabassés a Castella l'hegemonia nacional i capgirés el país de soca-rel, sense que es produís, però (no fem romanços!), el més petit estrall a les fàbriques, les botigues, les cotitzacions, els mercats i el benestar pairals, convençuda que una enormitat semblant era possible.»⁵ Es comprèn, doncs, la imatge que se n'havia fet la gent que es guanyava el sou a fàbriques, tallers i botigues?

Solidaritat va fer de la vindicació autonòmica catalana, amb el que implicava de reforma del vell estat, un argument de masses al qual les classes subalternes van donar suport, i que entrà al moll mateix dels seus projectes organitzatius. I per cert, un dels seus candidats, Francesc Macià, coronel, que en conflicte amb l'exèrcit l'havia abandonat per incorporar-se al moviment i a la campanya electoral, esdevindria un dels referents populars; anys a venir, el més important.

El juny del 1907, poc després de l'èxit electoral i en plena efervescència, es reunien al local de l'Associació de la Dependència Mercantil les societats obreres de Barcelona sota la rúbrica de Solidaritat Obrera; en formaven la comissió organitzadora Bruguera, Salvador Seguí, Geroni Saví i el socialista Antoni

(5) GAZIOL «Una època memorable» a *Obra completa*. Barcelona: 1970, pàg. 1660.

Badia Matamala, president de l'Associació de la Dependència Mercantil. En aquesta reunió es va acordar fer públic

*«per a general coneixement de la classe obrera, la conveniència d'unir-se totes les entitats de caràcter societari en una estreta solidaritat obrera que, deixant a cada entitat ab completa llibertat pera defensar sos peculiers ideals, les uneixi en lo que'ls hi és comú (...) si com a catalans podem fer part d'una solidaritat catalana, com a treballadors ens convé constituir la nostra solidaritat».*⁶

Ningú no va dubtar de la correlació que l'esdeveniment establí respecte a Solidaritat Catalana, que a tants obrers havia mobilitzat. No solament les mobilitzacions indiquen la força del moviment, els resultats electorals ho revelaren a les legislatives del 1907: dels 44 escons parlamentaris que pertocaven a les quatre circumscripcions catalanes, Solidaritat en va obtenir 41. És més, Lerroux va quedar sense acta de diputat. Apartar-se dels principis genèrics, dels supòsits del programa seria interpretat en el futur amb el concepte simple de «traïció»; i contràriament, la seva concreció i consecució s'entendria com un credencial democràtic i radical, popular. Fos exacte o no. Per aquest motiu es va començar a posar la primera pedra d'un mur que, amb lentitud, acabaria per separar els dirigents nats i reals del moviment reformador, la gent de la Lliga, d'una àmplia base social en què era inclosa l'extensa i complexa classe mitjana.

I això es va veure venir quan, per la primavera del 1908, Solidaritat es dividí, es desfeu, i un dels motius importants va ser el debat sobre la Llei d'administració local que, contenint idees descentralitzadores, preveia tanmateix la introducció del sufragi corporatiu en l'àmbit local i provincial, cosa que era considerada inacceptable per a l'esquerra de Solidaritat.

La Lliga, amb l'interès de no restar al marge de la discussió i de l'aprovació del projecte, intentà aproximar-se al plantejament per millorar-lo en el possible, i rebutjà l'orientació del corporativisme maurista, i alhora rebutjà també el sufragi universal tot proposant un estrany i anacrònic «sufragi universal de cap de casa per a gremis o professions». Però el conflicte que a la fi féu dividir Solidaritat es va presentar arran del projecte de pressupost de cultura de l'Ajuntament de Barcelona del febrer del 1908, i que proposat per republicans i nacionalistes independents va ser atacat amb una duresa impròpia de gent d'una mateixa coalició per part dels sectors catòlics de la Lliga, si bé no per tot el partit, ja que el projecte havia estat redactat per Pere Coromines sota l'acord i el suport de gent de la Lliga, i proposava la introducció del català en l'ensenyament, la coeducació i la neutralitat religiosa. Mai no es va aprovar. El cardenal Casañas, que havia donat suport a Solidaritat, i sectors catòlics

(6) *El Poble Català*, 10.6.1907.

del moviment i alguns de la Lliga, van desplegar una violenta croada en contra del projecte, que ofegà els sectors laics de Solidaritat. Les municipals del 1909 confirmaven la divisió, i la Lliga apareixia puixant.

Cambó havia interpretat en el projecte de reforma local i regional maurista un dibuix incipient de la Mancomunitat, un dels motius pels quals volgué millorar el projecte malgrat crear la crisi esmentada al si de Solidaritat. Però Maura, mentrestant, amb un criteri de difícil comprensió política que li costà el govern, mobilitzà els reservistes catalans —tres lleves seguides a Barcelona— per assegurar els assentaments africans. I la revolta esclatà amb les conseqüències tantes vegades descrites. Un centenar de morts i un altre de ferits; però també una operació repressiva de gran abast, arbitrària i contumaç: suspensió de periòdics obrers i republicans, clausura d'institucions obreres —el CADCI entre elles— i del mínim signe esquerrà, laic o autonomista; milers de detinguts i processats en la majoria de casos per la jurisdicció militar, que dictà 59 condemnes de cadena perpètua i cinc penes de mort. Entre elles la més coneguda, la de Ferrer i Guàrdia, acusat d'inspirador de la revolta sense proves formals.

La Setmana Tràgica acabà de passar el corró per damunt dels solidaris més radicals i les il·lusions del moviment popular endegat tres anys abans; i és que una part dels solidaris no va tenir cap escrúpol per contribuir a represallar els altres solidaris que els havien donat l'aplaudiment del vot de l'esclatant victòria del 1906.

Encara que el projecte maurí de reforma local i regional havia quedat en un no-res a causa dels efectes immediats de la Setmana Tràgica, els dirigents del partit industrial no van deixar de banda els seus objectius d'actuació: concretar i efectuar el programa del Tívoli (massa nebulós i per tant susceptible d'interpretacions diverses, radicals, per exemple), lliures de la pressió popular que havia significat la mobilització massiva de Solidaritat i de les necessitats de negociació amb els dirigents d'altres formacions polítiques que la integraven, situats ara en una posició de total subalternitat política d'ençà els fets i els efectes de l'agost del 1909. És a dir, no s'havien abandonat en absolut els objectius del Tívoli; es tractava de fer-los des d'una sola interpretació política i social, sense ingerències que, suposadament, poguessin malmetre el projecte de constituir un estat regional.

Perquè es tractava ben bé d'això; mig any després dels esdeveniments de la Setmana Tràgica Vidal i Guardiola ho explicava de manera cristal·lina: *«A nadie se esconde que las doctrinas de Cambó nos llevan en derecha al socialismo y, en el sentido elevado de esta expresión, todos somos un tanto socialistas.»*⁷ En efecte, socialisme significava «estat», és a dir, infraestructura pública de serveis i la seva gestió, en un país, Catalunya, que n'estava mancat en termes absoluts i que, per tant, estava desestructurat. Es tractava de fer el que al llarg del segle XIX s'havia fet a d'altres països

(7) VIDAL I GUARDIOLA, M.: «Derechas e izquierdas» a *La Cataluña*, 8.1.1910, pàg. 17.

europaus que actuaven de model, com ara França i Alemanya. Però endegar aquest procés amb la participació de les classes subalternes, més que por causava pànic al partit industrial, decidit per una opció executiva lliure, sense control ni fiscalització, com va mostrar en els anys següents, i com el mateix Cambó veurem que va teoritzar. Prat de la Riba va assolir la Mancomunitat de les quatre diputacions catalanes quatre anys després de Vidal i Guardiola. I la seva acció, sobretot planificadora i prospectiva, va ser notable.⁸

Ara bé, un dels llocs comuns amb més predicament és que la Mancomunitat i les seves institucions van recollir tots els sectors polítics del país prescindint-ne de la filiació ideològica i els va incorporar al projecte. Això és ben lluny de la realitat. La referència a la pluralitat pratiana s'ha fonamentat sempre, sense excepció, en l'exemple del seu atreviment de vincular el socialisme a l'empresa institucional des del seu bell inici, vinculació restringida a la concreta i singular personalitat de Rafael Campalans. Primer amb la seva incorporació a obres públiques el 1917 —època en què no hi ha cap text socialista de Campalans, encara— i, especialment, a la direcció de l'Escola del Treball i l'organització de l'ensenyament professional.

Amb aquestes limitacions, parlar de pluralitat ideològica és desproporcionat, perquè la diversitat del panorama socio-polític no es limitava al socialisme: ben al contrari, republicans i confederals detenien el més gran espai polític. La incorporació de Campalans significava la disposició d'un nom, no la contribució d'un corrent polític o cultural. Campalans era un socialista sense obra, és a dir, sense moviment organitzat, sense partit, sense projecte de política institucional.

Nogensmenys, el discurs de Campalans en matèria d'instrucció pública i d'acció cultural era francament confús; la seva ambigüitat permetia deduir-ne qualsevol cosa. Fins al 1923, tan aviat presentava un model cultural integral que vinculava l'esforç manual amb l'intel·lectual, com sobtadament el negava proposant un sorprenent elitisme. Per exemple, en una conferència pronunciada a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, en un determinat moment del seu parlament va fer el comentari següent: «No cal dir, que no té res a veure la paraula cultura-integració de valors selectes de la humanitat amb el sentit misèrrim de la lluita contra l'analfabetisme que volen donar-li alguns de fàcil acontentar»;⁹ quan precisament era aquesta la lluita cultural principal de moltes associacions obreres i populars de Catalunya, òbviament. El més sòlid, el que marcava la posterior orientació socialista, era la decisió negativa a la política d'extensions universitàries o educatives per a obrers destinades a perpetuar un ensenyament de segona categoria. I, sobretot, l'explicitació per sempre més de l'opció d'una xarxa d'instrucció alternativa a l'estat i confinada als límits de classe.

Ben cert que hi havia raons perquè Campalans fos cridat a

(8) Per a una suggerent interpretació d'aquest aspecte de la Mancomunitat vegeu ROCA F. *Política econòmica i territori a Catalunya, 1901-1939*. Barcelona: 1979.

(9) CAMPALANS, R.: *Els problemes de l'educació del poble*. Barcelona: 1922, pàg. 2.

la direcció de serveis de la Mancomunitat; el fet de professar a la mateixa escola que anava a dirigir i la seva sòlida i prestigiosa formació tècnica eren recomanacions considerables. Però ho era sobretot el fet de ser un socialista sense moviment socialista, cosa que el feia un personatge inofensiu, políticament candorós. L'enginyer socialista era, en la seva solitud, menys molest que molts homes del republicanisme socialitzant, que Layret per exemple, un republicà amb conviccions socialistes. Cert que molts opositors al partit industrial van ser incorporats a les nòmines de la Mancomunitat, però tan sols en funcions tècniques, en cap manera de direcció política. I en aquesta situació és ben difícil parlar de pluralitat ideològica d'un projecte com el de la Mancomunitat. Sabem tanmateix com van ser d'importants les seves realitzacions. I, per damunt de qualsevol altra, la direcció global del seu projecte: pensar en Catalunya i actuar-hi com un tot territorial que havia de ser estructurat i equilibrat, estenent i distribuint la riquesa concentrada a Barcelona i imposant la difusió de serveis urbans arreu del territori català.

Ara bé, els efectes de la Guerra Gran —que s'iniciava el 1914, any en què es constituïa la Mancomunitat— van ser considerables políticament i econòmicament. L'enorme creixement econòmic d'aquells anys va situar la indústria catalana en una posició ben favorable. Però necessitava un augment del consum del mercat hispànic, pobre i migrat, per poder transformar els beneficis per capital fix. Calia industrialitzar Espanya, perquè per consumir primer cal produir i vendre, és clar. L'absoluta manca d'hegemonia política dels industrials catalans i el seu partit, la Lliga, va condicionar que no trobessin una altra solució que pressionar sobre l'element de cost que depenia d'ells mateixos, el salari. Va ser ben bé així.

Durant els anys de l'eufòria productiva motivada per la guerra mundial, l'actitud dels fabricants respecte a les vindicacions dels seus assalariats, que reclamaven la part que els pertocava de l'augment dels ingressos industrials, va ser dura i amarga. Van deteriorar, sense escrúpol ni càlcul polític i social, el salari real, cosa que explica que els puixants negocis d'aquella època van ser, en gran manera, resultat de la resolució del nivell de consum dels treballadors.

I mentrestant la gran crisi política nacional i mundial del 1917 es va presentar com una ocasió, en el cas espanyol, de canviar de cap i de nou les estructures polítiques que tan enfarfegaven els industrials catalans i que aculaven i marginaven els treballadors, estructures que exasperaven les relacions socials del conjunt del país. L'oficialitat es va moure a les casernes amb la constitució de juntes de defensa que desafiaven les ordres superiors, i s'obrí un esboranc en l'aparell estatal que, atenent la documentació de l'època, semblava ben bé que es desfeia.

Al juny d'aquell any, Dato formava un govern conservador i repressiu en un context internacional ple de trasbalsos; pel gener s'havia consolidat la revolució mexicana i al mes següent l'imperi rus es transformava en república. Un «comitè revolucionari» d'abast estatal que aplegava republicans, reformistes, socialistes i sindicalistes es va constituir. Va ser aleshores que el partit industrial, davant

l'amenaça potencial d'un moviment que es presentava com a revolucionari, intenta canalitzar tota la vida espanyola. La Lliga convocà una «assemblea de parlamentaris catalans» en una mena de refundació de «solidaritat catalana», que s'havia de convertir en «solidaritat espanyola» mitjançant la convocatòria d'una «assemblea de parlamentaris espanyols» en cas que Dato es negués a obrir les Corts. S'intentava relligar l'Estat en aliança amb tots els sectors que hi estaven d'acord. Però aquest objectiu tenia òbviament implicacions revolucionàries, i Cambó cercà el suport de la CNT per a l'assemblea de parlamentaris. El moviment polític fou desbordat per la immensa vaga que seguí: els maurins, els de la «revolució des de dalt», es van esverar i reculeren, mentre que de Lerroux als socialistes s'acceptà la condició de canviar l'Estat, cosa que va generar el trencament de l'acord tàcit entre exèrcit, socialistes i assemblea. I quan el 13 d'agost els treballadors es van declarar en vaga, l'exèrcit sortí al carrer reprimint el moviment alhora que l'assemblea de parlamentaris es feia enrere en la seva demanda de corts constituents.

La Lliga va calcular que, sense Maura, res arrossegaria l'exèrcit a secundar —o tolerar— el moviment. Va ser per això que van abandonar l'assemblea, juntament amb els maurins, definitivament. Era l'octubre del 1917. Cambó entrava al Govern Maura el març del 1918 i la Lliga va començar la campanya per a la refundació d'Espanya o «L'Espanya Gran».

Però tot indica que un projecte de reforma «des de dalt», al qual en realitat sempre havia optat la Lliga, era difícil. Cada cop més difícil si es té present que el refusaven Alfons XIII i l'exèrcit, engrescats en una mena de festeig. Cinc anys més tard, el 1923; celebraven el maridatge consagrat pel general Primo de Rivera en forma de *pronunciamiento*.

Els elements que contextualitzaven l'acció del general, del rei i dels seus consellers eren diversos. Primer l'atrofiament de la mateixa institució militar, implicada des del 1898 en aventures marroquines; a més el rei havia tendit sempre a actuar, en aquesta qüestió de l'exèrcit i de l'Àfrica, al marge dels governs constitucionals. Per exemple, el desastre d'Annual s'esdevingué en impulsar Alfons XIII, per ordre seva exprés, l'acció punitiva del general Fernández Silvestre sobre els insurrectes, acció que va causar la total desfeta de l'expedició, amb el general inclòs. El cop de Primo de Rivera va aturar la comissió parlamentària (l'expedient Picasso) que investigava les responsabilitats que assenyalaven directament al monarca. I per fi l'agitació social, particularment forta a Barcelona, en aquell període de crisi econòmica produïda en acabar la guerra mundial, i que com a única resposta obtenia peticions d'ordre per part de la burgesia industrial catalana. A aquell casament de la monarquia i de l'exèrcit, el PSOE li va fer un present polític ben valuós: Francisco Largo Caballero accedí a una conselleria d'Estat, alhora que els socialistes catalans condemnaven rotundament el cop militar. D'altra banda, la Lliga perdia tota la seva obra positiva de la Mancomunitat —i per tant, el principal element d'hegemonia nacional— i es guanyava el rebuig social per la implicació tàcita d'alguns dels seus

dirigents destacats —com per exemple Puig i Cadafalch i Cambó—, en la iniciativa militar, entestats més que mai a canviar-ho tot, però sense trasbals i sense fiscalitzacions dels qui, a més d'ells, també estaven interessats a canviar la naturalesa d'aquell estat centralista i ineficaç però de manera distinta, sense l'exèrcit.

És cert que no hi ha proves contundents de l'aquiescència de notables de la Lliga al cop d'estat de Primo de Rivera, si per prova s'entén exclusivament documents escrits, rubricats i segellats que posin en evidència els afectats. Però la cosa canvia si s'observa l'ambient del moment i les relacions d'un nucli important del partit industrial amb el director, capità general de Catalunya, i familiaritzat i ben rebut a l'ambient social d'aquells polítics, començant pel marquès d'Alella, aleshores alcalde de Barcelona, i acabant amb Puig i Cadafalch, president de la Mancomunitat, tot passant per Cambó. Claudi Ametlla ha deixat escrita una concreta descripció d'aquell ambient de contactes, familiaritats, consells i interessos tangencials més que no pas coincidents, que envoltà el cop militar proclamat a Barcelona:

«Miguel Primo de Rivera, pertanyent a una gran dinastia militar, apareixia com un general molt a l'panyola i molt del segle XIX. Era un andalús, ros, d'ulls clars, simpàtic, obert, amic de divertir-se, de cantar la dona espanyola i de celebrar el bon vi de Xerès, d'on era fill. Aquí trobà, en allò que se'n diu la bona societat —que sovint és la dolenta—, molts amics i amigues que freqüentà amb assiduitat. Entre aquests, no pocs pertanyien a aquella zona del regionalisme que parla en castellà en família, zona composta per grans industrials, grans terratinents, gent que era de la Lliga, com a conservadors, més que com a catalanistes. Entre aquests elements el nostre home era molt ben rebut i ell s'hi trobava bé. No hi havia festa a casa de la baronessa de Maldà, una gran dama del temps, que no fos prestigiada pel general amb la seva presència; ni cap convit del marquès d'Alella, alcalde regionalista de Barcelona i grandíssim bon vivant, que aquell no la presidís, i l'alegrés i fes divertir, amb els seus acudits de vegades irreverents i sovint acerbament antigovernamentals. (...) I les sortides inconformistes del gran dignatari, amb els propòsits que declarava o que hom li atribuïa, eren objecte de crítiques més aviat tirant a simpàtiques. Amb aquests antecedents, conegut l'home i el medi, així com la disposició favorable que aparentava vers Catalunya, (...) no és pas estrany, sinó natural, que existís aquella col·lisió, àdhuc, repeteixo, l'encoratjament, a cometre l'acte audaciós que tracto d'explicar. Hom volgué implicar en aquests tractes el mateix Puig i Cadafalch, basant-se sobretot en unes paraules, almenys imprudents, que pronuncià en la inauguració de l'Exposició del Moble que coincidí amb els esdeveniments. Fins a quin punt aquestes paraules poguessin indicar l'existència d'aquells tractes, tampoc no ho sé. Però tothom pogué observar que quan, pocs dies després, el polític regionalista fou omino-

sament privat de la presidència de la Mancomunitat de Catalunya dissimulà malament la bufetada, com si no fos esperada, com un gran engany que fos un engany alhora. Al cap de tants anys, em sembla que aquest problema de l'entesa o no entesa de la Lliga i el dictador es pot resumir així: Primo de Rivera partí cap a Madrid fortament influït pels catalans partidaris d'una certa autonomia. En el moment d'arrencar el tren que se l'emportava, un bon nombre d'aquests catalans —crec recordar que el mateix Puig i Cadafalch i molts d'aquells que en deien fuerzas vivas— l'aclamaren i l'animaren amb crits com aquest: 'A ver si metes en la cárcel a todos esos ladrones', amb la qual cosa l'home devia sentir-se més segur d'haver emprès el bon camí i més lligat a l'estament al qual anomenem burgesia barcelonina».¹⁰

L'anècdota del tren que refereix Ametlla s'esdevenia exactament el 14 de setembre. Abans de marxar cap a Madrid una delegació del Fomento del Trabajo Nacional va lliurar el següent manifest a Primo de Rivera:

«Excmo. Sr.: Los productores todos de Cataluña, singularmente los que integran la máxima representación de la industria, agrupados en el Fomento del Trabajo Nacional, se complacen en hacer constar a V.E. de manera solemnisima su entusiasta identificación, su adhesión intangible al programa de gobierno y de regeneración de nuestra patria, que traza con competencia innegable, con autoridad indiscutible, el manifesto dirigido por V.E. al país y al Ejército el 12 del corriente.

«Nosotros, solidarios en espíritu y sentimientos con este bravo ejército, tan indignamente tratado por los mercaderes de la política que expira, ampliamos e incorporamos nuestra acción a este Gran Somarín Español, que, unido al elemento militar, será garantía segura del respeto al derecho y a la tranquilidad ciudadana.

«Dice V.E. en su manifesto que es este un movimiento de hombres, que los pusilánimes esperen en un rincón sin perturbar la acción de los más decididos. Conformes con tan elevado sentir de la excepción singular del momento presente, aquí tiene V.E. a los hombres que no han conocido la pusilanimidad y que aclamándolo, se unen al pueblo y al Ejército al grito de: ¡Viva España! ¡Viva el Rey!».¹¹

(10) AMETLLA, C.: *Memories polítiques*. Barcelona: 1979, pàg. 53-54.

(11) Text íntegre del manifest a MAURIN, J.: *Los hombres de la dictadura*. Barcelona: 1930, 2a edició 1977, pàg. 134-135. El manifest de Primo de Rivera a que fan referència la gent del Foment i al qual atorguen data del 12 de setembre, en realitat va ser distribuït el dia 13, cosa que permet sospitar que tenien coneixement del text del capítol general abans de la seva proclamació pública.

Quan passava tot això Cambó era lluny, a Egipte. Un any més tard apareixia el seu llibre *Entorn del feixisme italià*, on explicava les idees que en aquells moments tenia al cap. Hom hi podia llegir:

«El que no veig possible —tan de bo m'equivoqués!— és que en un país llatí d'Europa, en el qual l'estructura social, progrés polític, clima i latitud espiritual són semblants als nostres, s'assagi una nova fórmula d'estructuració i funcionament dels Poders Estatals.

Si ho hagués fet —si contra el que jo crec possible ho fes encara!—, Mussolini i el feixisme haguessin fet un servei apreciable als pobles llatins d'Europa, i, particularment, als pobles de la Península Ibèrica.»¹²

Cinc anys més tard Cambó aclarí exactament què volia

«Fou durant la tramitació d'aquesta crisi del feixisme (es refereix a l'assassinat del diputat socialista Matteotti perpetrat pels feixistes) que jo vaig escriure el meu llibre Entorn del feixisme italià suposant que els partits italians acceptarien la capitulació del feixisme; jo li augurava una vida curta i poc gloriosa i em planyia que, en un país llatí on s'havia iniciat una revolució antidemocràtica, aquesta restés interrompuda en els seus començaments i ens veiéssim, els altres pobles llatins, privats de les lliçons d'una experiència interessantíssima. Jo afirmava en el meu estudi que "la conciliació que proposava Mussolini era la mort del feixisme..." i la mort ingloriosa per aigualiment. Jo no veia, per a salvar la revolució feixista, sinó el camí de la violència i la intransigència. Un règim, deia, instaurat per la força ha de viure amb la força i per la força... fins que caigui vençut per una força superior. (...) Mussolini prengué l'ofensiva fulminant i la seva victòria fou completa».¹³

Cambó pensava segons que sembla, en una sortida autoritària des de bon començament de la trajectòria del nucli dirigent de la Lliga en aquells anys, i a la vista de les situacions i relacions no hauria de semblar pas extravagant estipular una relació de consentiment i d'ànima entre el políticament més representatiu i silvestre de la burgesia industrial indígena i el cop militar.

Tanmateix, quan van aparèixer les primeres declaracions i actuacions de Primo de Rivera respecte a Catalunya en què es prohibia la llengua a l'àmbit oficial i a l'ensenyament, i els símbols del país, un sector de la Lliga va començar a actuar, però sempre en l'àmbit estrictament oficial i d'«oposició lleial». Per exemple, aprofitant la clausura oficial de la Fira del Moble i Decoració en la qual el dictador va pronunciar duríssimes paraules contra el catalanisme, els presidents de les

(12) CAMBÓ, F., *Entorn del feixisme italià*. Barcelona: 1924, pàg. 12.

(13) CAMBÓ, F., *Les dictadures*. Barcelona: 1929, pàg. 109-110.

entitats i corporacions de més prestigi de Barcelona van adreçar un missatge al rei, redactat per homes de la Lliga —Cabot, Rahola, Fortuny i Puig i Alfonso, representant respectivament la Cambra de Comerç, l'Ateneu Barcelonès, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i la Societat Econòmica d'Amics del País—, en què demanaven l'anul·lació del real decret que prohibia l'ús de la llengua i de la bandera catalanes. La resposta va ser negativa. Semblava com si no s'adonessin del que realment significava la dictadura que havien engrescat.

Entre les classes subalternes la repressió va ser selectiva. En el moviment obrer les tendències revolucionàries i radicals foren perseguides amb duresa, com els comunistes i els confederals; al capdavant la CNT va ser l'únic sindicat que s'oposà al cop d'estat declarant la vaga general. Fou dissolta, naturalment, i els seus dirigents perseguits, mentre que la UGT era tolerada institucionalment —com recorda que Largo Caballero accedí a càrrecs d'estat—, cosa que no significa que molts dels seus militars de base deixessin de ser perseguits. No cal dir que hi hagué una cadena de clausures, perennes o temporals segons els casos, de tot l'associacionisme obrer i popular, i el CADCI no s'escapà de l'onada repressiva.

Tanmateix, els anys de la dictadura van canviar moltes coses a Catalunya i no solament en sentit repressiu i negatiu. De fet, la classe política de la restauració a Catalunya es va veure que estava acabada, exhausta, i amb ella no solament el projecte peculiar de la Mancomunitat d'estructurar un estat regional «des de dalt», sinó també tot el moviment ideològic i cultural que tanta coherència li havia donat, el noucentisme i el seu model de ciutadà nacional. En aquella dècada dels anys vint es van formar el que serien els dirigents a la fi de la dictadura i a l'etapa republicana. I no van sorgir dels industrials precisament, sinó del conjunt de les classes subalternes, cosa que va representar l'aparició i la consolidació d'un catalanisme vinculat a les seves aspiracions socials, amb matisos distints, és clar, però reflex de la seva procedència i exponent que les aspiracions de reforma de l'estat i d'afirmació nacional eren vivents entre la classe mitjana i els obrers i no tenien el seu punt de referència —no el tindrien mai més— en el partit industrial.

D'altra banda, si la clandestinitat imposada a la CNT durant aquells anys i la crisi de l'anarquisme de retruc, va significar un període de debilitat, desorientació i supervivència, els anys vint, sobretot d'ençà la segona meitat, esdevingueren el període constituent del socialisme català (i això malgrat la seva migradesa i misèria organitzatives), mesclat de manera complexa amb el republicanisme socialitzant que ja s'havia manifestat al temps de Solidaritat, i que esdevindria hegemònic amb el procés d'adveniment de la Segona República. Una hegemonia que no precedia de la fortalesa organitzativa, ni de projectes polítics ben dissenyats, sinó de la consolidació d'un model propi de ciutadà, de conducta cívica, alternatiu al noucentista. Un model procedent de les classes subalternes i emparat per tot el procés històric que, d'ençà la Renaixença, s'havia desenvolupat a Catalunya, i l'explicitació del qual va ser palpable als anys trenta.

«Aquesta gent representa aquí la intel·ligència, el mètode, la capacitat. Nosaltres representem la incompetència, la brutalitat, les males maneres.»¹⁴ Eren paraules d'Àngel Samblancat que presenten molt bé la situació. «Aquesta gent» eren, és clar, els noucentistes i representaven exactament el que deia Samblancat. El noucentisme no va ser, des del punt de vista historiogràfic, una escola estètica determinada per uns canons; tenia un significat distint. Més aviat va representar el moviment ètico-polític de la burgesia catalana del primer quart de segle vint. Els resultats més destacables que ara interessa exposar van ser la formació d'un solidíssim registre ètico-nacional i un procés d'institucionalització del país. Un factor important del predomini d'aquella gent es degué al fet que constituïen una intel·lectualitat orgànica, amb ramificacions socials, davant d'erudits sense nord ni representació i amb una confusió política francament admirable que els acabaria sotmetent al fortíssim impuls de Prat de la Riba. Marginada la intel·lectualitat positivista i de tradició modernista, el noucentisme es presentà a si mateix com el creador genuí del moviment urbà i civilista anteriorment impulsat per aquella intel·lectualitat. Emparat per l'aura modernitzadora, es constituí, no sense mèrit, en agombolador d'un moviment cultural que reeixí en imposar el seu registre ètico-nacional al país i al moviment catalanista: es va encunyar el paradigma de ciutadà nacional modern, que consistia a pressuposar una essencialitat catalana en harmonia amb una idiosincràsia de ponderació social i d'ordre, just en un temps en què l'agitació social feia de Barcelona una capital internacional.

Un model de ciutadà nacional que va arrelar al moviment catalanista gràcies a l'eficient circulació dels propagandistes i al desbancament d'una intel·lectualitat prestigiosa capaç de fer un contrapès o d'expressar un model alternatiu, i sobretot a causa de la inqüestionable iniciativa política del partit industrial, del grup pratià, que tenia com a resultat més tangible la constitució de la Mancomunitat i el procés institucionalitzador que endegà. Resultat, les institucions s'identificaven amb el noucentisme i, avalades per la competència dels seus funcionaris eren la contribució més decidida, més eficaç, a l'encunyament del registre ètico-nacional noucentista, el qual no consistia en una altra cosa que negar identitat nacional a les actituds socials radicals: el *seny* constituïa l'essencialitat nacional. Qualsevol corrent que proposés el trencament de l'equilibri entre ponderació i reforma era considerat forà. És per això que Solà i Canizares, un regionalista, exclamava ple d'autosuficiència arran del socialisme indígena i la seva real incapacitat organitzativa: «(la Unió Socialista) cometé l'absurditat d'intentar crear un socialisme catalanista».¹⁵ Era el reflex d'una opinió ben estesa. Obviament, qualsevol avenç en el canvi d'hegemonia precisava el desbancament noucentista.

En aquells anys, els primers vint del segle, l'adhesió d'intel·lectuals a principis socialistes va ser, en general, per raons ètiques. Els socialistes

(14) Citat per FUSTER, J., a *Literatura catalana contemporània*, 2a edició, Barcelona: 1976, pàg. 144.

(15) SOLÀ I CANIZARES, F., *Les lluites socials a Catalunya, (1812-1934)*, Barcelona: 1934, pàg. 111.

dels carrers de Barcelona sabien confusament per què ho eren. La majoria de personatges que es consideraven socialistes i que disposaven d'una certa incidència pública o associativa eren homes d'ateneu i de bohèmia, com Cristòfor de Domènech o Alfons Maseres; erudits de diumenge, com Màrius Vidal i Gort; gent formada en la lletra pacifista del catorze, com Feliu Elías «Apa»; obrers il·lustrats animadors de revistes literàries i molt vinculats al teixit associatiu del país, com Joan Sallarès o el jove Rafael Massip; personatges amb formació universitària i vinculats al món de les lletres, com Josep Roure Torrent; o que disposaven d'oficis liberals, com el metge Josep Bonifaci que manifestava sentir-se «filosòficament antiburgès», i Jaume Aiguader, el psicoanalista Emili Mira o el farmacèutic Pau Cirera (que faria la primera traducció catalana del Manifest Comunista de Marx i Engels). Eren gent que s'havien incorporat al socialisme, a ideals d'emancipació social i d'igualtat, passejant pels suburbis de Barcelona. Plàcid Vidal va deixar constància d'aquest procés en la persona de Jaume Aiguader:

«No li mancava temps ni voluntat per llegir i compensar els millors literats, filòsofs i sociòlegs i per revelar-se en escrits i conferències d'esperit i optimisme reunint-nos en el nostre taller d'impremta, en algun bar o deambulant pels barris de la ciutat arran del poble obrer, que guardiem dels seus goigs i sofriem de les seves penes, interessant-nos més com mai anàvem resseguint enllà dels raval, entre barraques i famílies misterioses que sortien dels seus caus com esperitades i alguns nois avançaven demanant-nos caritat (...), en aquell temps l'Aiguader començava a donar-se a conèixer com a escriptor, col·laborant en el diari Las Circunstancias, de Reus; tots els articles que hi publicava, de literatura purament sociològica, agradaven molt a tota la nostra pleïade de joves intel·lectuals, que tots en fèiem ressò entre la gent d'ideals i voluntat».¹⁶

Era una intel·lectualitat agafada a la vida quotidiana. Al capdavant la seva principal font d'informació estava al carrer, i l'arribada al compromís polític vingué a través d'una insurrecció ètica, individual i ambiental, en la qual coincidí amb la petita bohèmia barcelonina dirigida per la darrera tongada modernista, totalment marginal i a les mans de sublllicenciats i literats que, des de diverses zones del país, havien arribat a Barcelona quan el segle tombava, i es trobaven perfectament establerts a la ciutat als anys vint. Formaven una generació que havia estat dipositària d'una cultura popular desenvolupada a la perifèria de la Renaixença i radicalitzada per les conseqüències de l'industrialisme i per la crisi de la fil·loxera, que els havia induït a observar i a patir els duríssims enfrontaments per la contractació de conreus, i en particular els problemes de la «rabassa morta», origen de l'agitació pagesa dels primers quaranta anys del segle.

(16) VIDAL, P.: *El singular anecdòtic*, 2a edició, Barcelona: 1925, pàg. 207-209.

No cal dir que va ser un ambient confús, però des d'aquella bohèmia, confegida per socialistes que acabarien als sectors republicans i liberals que anirien a parar a la Rússia d'Stalin, s'articulà la batalla antinoucentista que havia de «recuperar» la nació per als maldestres, brutals i marginals que Samblancat havia vist fora d'ella.

La contribució dels socialistes a l'assumpte, des d'aquell món d'inequívoca hegemonia de la tradició republicana, no va ser una altra que *capital* el canvi que s'anava esdevenint en els suports socials del moviment catalanista. Per exemple, el que passava als teatres i a les sales de varietats del Paral·lel hi tenia molt a veure. Eren locals que gaudien d'una ambientació humana inequívocament popular:

«Una gran i quasi contínua concentració d'obers i menestrals que en els seus teatres i en les seves sales d'atraccions i varietats busquen repòs i esbargiment els dissabtes al vespre i els dies de festa. A aquest públic s'unien venedors i venedores dels mercats, mariners i gent del Moll. Els obrers, efectivament, s'hi trobaven com el peix a l'aigua i consideraven el Paral·lel com un joïós i entretingut complement de la llar. Recordem haver vist al Moulin Rouge un diumenge a la tarda tot de matrimonis treballadors, algunes de les mullers donant el pit a la criatura, contemplant a la sala de baix, sense immutar-se, el llicenciós espectacle dels deshàbillés i de les danses i cuplets coents.»¹⁷

Doncs bé, segons que sembla, aquest públic s'anà constituint, en els anys vint, com el suport més important de l'espectacle en llengua catalana que la burgesia noucentista deixava de banda. Francesc Curet, a la mateixa època, explicava la situació en termes inequívocs:

«Diàriament presenciem el cas vergonyós de personalitats del nacionalisme militant que a casa seva, a la correspondència, a les converses, repudien sistemàticament l'ús de l'idioma que figura com un dels dogmes intangibles del programa nacionalista! (...) El teatre català mai no ha estat un espectacle grat a les classes aristocràtiques ni a la nostra burgesia elegant i banal. Els seus devots més addictes i entusiastes els ha reclutat sempre del poble i de la menestralia.»¹⁸

Era un comentari escrit el 1918 per un excel·lent coneixedor del medi, i els anys següents li donaven la raó. El cuplet en català va envair les sales del Paral·lel amb l'ansia d'obtenir una correspondència més gran amb un públic acostumat a fruit dels espectacles de consum; la sarsuela en català va fer un salt endavant

(17) CURET, F.: *Història del teatre català*. Barcelona: 1967, pàg. 409.

(18) CURET, F.: *El arte dramàtic en el resurgir de Catalunya*. Barcelona: 1918, pàg. 393.

espectacular, els vodevils es començaren a fer en català animats per la imponent figura, segons que diuen, d'Helena Jordi, que arrencava crits d'entusiasme i de delir a un públic confegit per menestrals i obrers; a més, actors que tan sols havien representat en castellà adoptaven la llengua catalana. L'espectacle de consum en català començava una època d'or, perquè oferta i públic estaven en harmonia.

Els autors que conreaven aquests gèneres herètics al model cultural noucentista pertanyien, sense exclusió, a la bohèmia barcelonina que aplegava la intel·lectualitat republicana i socialista. En realitat la seva opció responia a una certa teorització de la qüestió. El popular dramaturg Ignasi Iglésias, deu anys abans, explicitava la posició destinada a la conquesta del gran públic en una època que el *género chico* espanyol arrossegava els passejants del Paral·lel:

«Que volen género?», escrivia Iglésias: «Donem -los género xic. Que demanen melodrama? Donem-los melodrama, car salvant l'adoma, els escriptors que amb un fi enlairador, fem alçaprem de les realitats, volguem posar-nos a llur nivell intel·lectual trobarem la manera que el nostre treball, insensiblement, gradualment, esdevingui més noble cada dia.»¹⁹

Anys més tard, en constatar l'èxit del cuplet, Rossend Llorba es manifestava en un sentit semblant:

«Catalunya pot estar-ne satisfeta d'aquest expandiment de la cançó nostra, per quan fins ara únicament ens era possible oir cantar el nostre idioma a chors i orfeons, mai tan assequibles per a popularitzar les notes de llurs cants com els teatres on es cultiva el gènere frívol, i que precisament per sa mateixa frivolitat, és com els públics de tota mena ho acullen amb major complaença.»²⁰

Igualment Carles Pi-Sunyer, un observador extern al món de l'espectacle i antinoucentista militant, manifestava la conveniència de fomentar la cançó lleugera, la sarsuela, el cuplet; en general es coincidia en la necessitat de conrear tot allò que resultava herètic al noucentisme.²¹

Un autor anònim, probablement Rossend Llorba, atribuïa aquell èxit al canvi de tema, a haver passat d'una temàtica rural a un paisatge eminentment urbà.²² En tot cas és certíssim que els anys vint van conèixer una proliferació de la temàtica urbana als espectacles i a la literatura social, una producció que sorgia eminentment d'entre aquells intel·lectuals de carrer; tanmateix l'argument és de totes passades insuficient. Alguns socialistes van proposar una interpretació bas-

(19) IGLESIAS, I. a *El Poble Català*, 10.12.1911.

(20) LLURBA, R. Pròleg a *El cuplet català, primera sèrie*. Barcelona: 1924, pàg. 3.

(21) PI SUNYER a *La Publicitat*, 29.3.1926.

(22) *«El cuplet català, segona sèrie»*. Barcelona (s.d.).

entitats i corporacions de més prestigi de Barcelona van adreçar un missatge al rei redactat per homes de la Lliga —Cabot, Rahola, Fortuny i Puig i Alfonso, representant respectivament la Cambra de Comerç, l'Ateneu Barcelonès, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i la Societat Econòmica d'Amics del País—, en què demanaven l'anul·lació del reial decret que prohibia l'ús de la llengua i de la bandera catalanes. La resposta va ser negativa. Semblava com si no s'adonessin del que realment significava la dictadura que havien engrescat.

Entre les classes subalternes la repressió va ser selectiva. En el moviment obrer les tendències revolucionàries i radicals foren perseguides amb duresa, com els comunistes i els confederals; al capdavant la CNT va ser l'únic sindicat que s'oposà al cop d'estat declarant la vaga general. Fou dissolta, naturalment, i els seus dirigents perseguits, mentre que la UGT era tolerada institucionalment —com recordar que Largo Caballero accedí a càrrecs d'estat—, cosa que no significa que molts dels seus militars de base deixessin de ser perseguits. No cal dir que hi hagué una cadena de clausures, perennes o temporals segons els casos, de tot l'associacionisme obrer i popular, i el CADCI no s'escapà de l'onada repressiva.

Tanmateix, els anys de la dictadura van canviar moltes coses a Catalunya i no solament en sentit repressiu i negatiu. De fet, la classe política de la restauració a Catalunya es va veure que estava acabada, exhausta, i amb ella no solament el projecte peculiar de la Mancomunitat d'estructurar un estat regional «de dalt», sinó també tot el moviment ideològic i cultural que tanta coherència li havia donat, el noucentisme i el seu model de ciutadà nacional. En aquella dècada dels anys vint es van formar el que serien els dirigents a la fi de la dictadura i a l'etapa republicana. I no van sorgir dels industrials precisament, sinó del conjunt de les classes subalternes, cosa que va representar l'aparició i la consolidació d'un catalanisme vinculat a les seves aspiracions socials, amb matisos distints, és clar, però reflex de la seva praxi i exponents que les aspiracions de reforma de l'estat i d'afirmació nacional eren vivents entre la classe mitjana i els obrers i no tenien el seu punt de referència —no el tindrien mai més— en el partit industrial.

D'altra banda, si la clandestinitat imposada a la CNT durant aquells anys i la crisi de l'anarquisme de retruc, va significar un període de desorientació i supervivència, els anys vint, sobretot d'ençà la segona meitat, esdevingueren el període constituent del socialisme català (i això malgrat la seva incoherència i misèria organitzatives), mesclat de manera complexa amb el republicanisme socialitzant que ja s'havia manifestat al temps de Solidaritat, i que esdevindria hegemònic amb el procés d'adveniment de la Segona República. Una hegemonia que no precedia de la fortalesa organitzativa, ni de projectes polítics ben dissenyats, sinó de la consolidació d'un model propi de ciutadà, de conducta cívica, alternatiu al noucentista. Un model procedent de les classes subalternes i emparat per tot el procés històric que, d'ençà la Renaixença, s'havia desenvolupat a Catalunya, i l'explicitació del qual va ser palpable als anys trenta.

entitats i corporacions de més prestigi de Barcelona van adreçar un missatge al rei redactat per homes de la Lliga —Cabot, Rahola, Fortuny i Puig i Alfonso, representant respectivament la Cambra de Comerç, l'Ateneu Barcelonès, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i la Societat Econòmica d'Amics del País—, en què demanaven l'anul·lació del reial decret que prohibia l'ús de la llengua i de la bandera catalanes. La resposta va ser negativa. Semblava com si no s'adonessin del que realment significava la dictadura que havien engrescat.

Entre les classes subalternes la repressió va ser selectiva. En el moviment obrer les tendències revolucionàries i radicals foren perseguides amb duresa, com els comunistes i els confederals; al capdavant la CNT va ser l'únic sindicat que s'oposà al cop d'estat declarant la vaga general. Fou dissolta, naturalment, i els seus dirigents perseguits, mentre que la UGT era tolerada institucionalment —com recordar que Largo Caballero accedí a càrrecs d'estat—, cosa que no significa que molts dels seus militars de base deixessin de ser perseguits. No cal dir que hi hagué una cadena de clausures, perennes o temporals segons els casos, de tot l'associacionisme obrer i popular, i el CADCI no s'escapà de l'onada repressiva.

Tanmateix, els anys de la dictadura van canviar moltes coses a Catalunya i no solament en sentit repressiu i negatiu. De fet, la classe política de la restauració a Catalunya es va veure que estava acabada, exhausta, i amb ella no solament el projecte peculiar de la Mancomunitat d'estructurar un estat regional «de dalt», sinó també tot el moviment ideològic i cultural que tanta coherència li havia donat, el noucentisme i el seu model de ciutadà nacional. En aquella dècada dels anys vint es van formar el que serien els dirigents a la fi de la dictadura i a l'etapa republicana. I no van sorgir dels industrials precisament, sinó del conjunt de les classes subalternes, cosa que va representar l'aparició i la consolidació d'un catalanisme vinculat a les seves aspiracions socials, amb matisos distints, és clar, però reflex de la seva praxi i exponents que les aspiracions de reforma de l'estat i d'afirmació nacional eren vivents entre la classe mitjana i els obrers i no tenien el seu punt de referència —no el tindrien mai més— en el partit industrial.

D'altra banda, si la clandestinitat imposada a la CNT durant aquells anys i la crisi de l'anarquisme de retruc, va significar un període de desorientació i supervivència, els anys vint, sobretot d'ençà la segona meitat, esdevingueren el període constituent del socialisme català (i això malgrat la seva incoherència i misèria organitzatives), mesclat de manera complexa amb el republicanisme socialitzant que ja s'havia manifestat al temps de Solidaritat, i que esdevindria hegemònic amb el procés d'adveniment de la Segona República. Una hegemonia que no precedia de la fortalesa organitzativa, ni de projectes polítics ben dissenyats, sinó de la consolidació d'un model propi de ciutadà, de conducta cívica, alternatiu al noucentista. Un model procedent de les classes subalternes i emparat per tot el procés històric que, d'ençà la Renaixença, s'havia desenvolupat a Catalunya, i l'explicitació del qual va ser palpable als anys trenta.

entitats i corporacions de més prestigi de Barcelona van adreçar un missatge al rei redactat per homes de la Lliga —Cabot, Rahola, Fortuny i Puig i Alfonso, representant respectivament la Cambra de Comerç, l'Ateneu Barcelonès, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i la Societat Econòmica d'Amics del País—, en què demanaven l'anul·lació del reial decret que prohibia l'ús de la llengua i de la bandera catalanes. La resposta va ser negativa. Semblava com si no s'adonessin del que realment significava la dictadura que havien engrescat.

Entre les classes subalternes la repressió va ser selectiva. En el moviment obrer les tendències revolucionàries i radicals foren perseguides amb duresa, com els comunistes i els confederals; al capdavant la CNT va ser l'únic sindicat que s'oposà al cop d'estat declarant la vaga general. Fou dissolta, naturalment, i els seus dirigents perseguits, mentre que la UGT era tolerada institucionalment —com recordar que Largo Caballero accedí a càrrecs d'estat—, cosa que no significa que molts dels seus militars de base deixessin de ser perseguits. No cal dir que hi hagué una cadena de clausures, perennes o temporals segons els casos, de tot l'associacionisme obrer i popular, i el CADCI no s'escapà de l'onada repressiva.

Tanmateix, els anys de la dictadura van canviar moltes coses a Catalunya i no solament en sentit repressiu i negatiu. De fet, la classe política de la restauració a Catalunya es va veure que estava acabada, exhausta, i amb ella no solament el projecte peculiar de la Mancomunitat d'estructurar un estat regional «de dalt», sinó també tot el moviment ideològic i cultural que tanta coherència li havia donat, el noucentisme i el seu model de ciutadà nacional. En aquella dècada dels anys vint es van formar el que serien els dirigents a la fi de la dictadura i a l'etapa republicana. I no van sorgir dels industrials precisament, sinó del conjunt de les classes subalternes, cosa que va representar l'aparició i la consolidació d'un catalanisme vinculat a les seves aspiracions socials, amb matisos distints, és clar, però reflex de la seva praxi i exponents que les aspiracions de reforma de l'estat i d'afirmació nacional eren vivents entre la classe mitjana i els obrers i no tenien el seu punt de referència —no el tindrien mai més— en el partit industrial.

D'altra banda, si la clandestinitat imposada a la CNT durant aquells anys i la crisi de l'anarquisme de retruc, va significar un període de desorientació i supervivència, els anys vint, sobretot d'ençà la segona meitat, esdevingueren el període constituent del socialisme català (i això malgrat la seva inorganesa i misèria organitzatives), mesclat de manera complexa amb el republicanisme socialitzant que ja s'havia manifestat al temps de Solidaritat, i que esdevindria hegemònic amb el procés d'adveniment de la Segona República. Una hegemonia que no precedia de la fortalesa organitzativa, ni de projectes polítics ben dissenyats, sinó de la consolidació d'un model propi de ciutadà, de conducta cívica, alternatiu al noucentista. Un model procedent de les classes subalternes i emparat per tot el procés històric que, d'ençà la Renaixença, s'havia desenvolupat a Catalunya, i l'explicitació del qual va ser palpable als anys trenta.

«Aquesta gent representa aquí la intel·ligència, el mètode, la capacitat. Nosaltres representem la incompetència, la brutalitat, les males maneres.»⁽¹⁴⁾ Eren paraules d'Àngel Samblancat que presenten molt bé la situació. «Aquesta gent» eren, és clar, els noucentistes i representaven exactament el que deia Samblancat. El noucentisme no va ser, des del punt de vista historiogràfic, una escola estètica determinada per uns canons; tenia un significat distint. Més aviat va representar el moviment ètico-polític de la burgesia catalana del primer quart de segle vint. Els resultats més destacables que ara interessa exposar van ser la formació d'un solidíssim registre ètico-nacional i un procés d'institucionalització del país. Un factor important del predomini d'aquella gent es degué al fet que constituïen una intel·lectualitat orgànica, amb ramificacions socials, davant d'erudits sense nord ni representació i amb una confusió política francament admirable que els acabaria sotmetent al fortíssim impuls de Prat de la Riba. Marginada la intel·lectualitat positivista i de tradició modernista, el noucentisme es presentà a si mateix com el creador genuí del moviment urbà i civilista anteriorment impulsat per aquella intel·lectualitat. Emparat per l'aura modernitzadora, es constituí, no sense mèrit, en agombolador d'un moviment cultural que reeixí en imposar el seu registre ètico-nacional al país i al moviment catalanista: es va encunyar el paradigma de ciutadà nacional modern, que consistia a pressuposar una essencialitat catalana en harmonia amb una idiosincràsia de ponderació social i d'ordre, just en un temps en què l'agitació social feia de Barcelona una capital internacional.

Un model de ciutadà nacional que va arrelar al moviment catalanista gràcies a l'eficient circulació dels propagandistes i al desbancament d'una intel·lectualitat prestigiosa capaç de fer un contrapès o d'expressar un model alternatiu, i sobretot a causa de la inqüestionable iniciativa política del partit industrial, del grup pratià, que tenia com a resultat més tangible la constitució de la Mancomunitat i el procés institucionalitzador que endegà. Resultat, les institucions s'identificaven amb el noucentisme i, avalades per la competència dels seus funcionaris eren la contribució més decidida, més eficaç, a l'encunyament del registre ètico-nacional noucentista, el qual no consistia en una altra cosa que negar identitat nacional a les actituds socials radicals: el *seny* constituïa l'essencialitat nacional. Qualsevol corrent que proposés el trencament de l'equilibri entre ponderació i reforma era considerat forà. És per això que Solà i Cañizares, un regionalista, exclamava ple d'autosuficiència arran del socialisme indígena i la seva real incapacitat organitzativa: «(la Unió Socialista) cometé l'absurditat d'intentar crear un socialisme catalanista».⁽¹⁵⁾ Era el reflex d'una opinió ben estesa. Òbviament, qualsevol avenç en el canvi d'hegemonia precisava el desbancament noucentista.

En aquells anys, els primers vint del segle, l'adhesió d'intel·lectuals a principis socialistes va ser, en general, per raons ètiques. Els socialistes

(14) Citat per FUSTER, J. a *Literatura catalana contemporània*, 2a edició. Barcelona: 1976, pàg. 144.

(15) SOLÀ I CAÑIZARES, F.: *Los lluites socials a Catalunya, (1812-1934)*. Barcelona: 1934, pàg. 111.

dels carrers de Barcelona sabien confusament per què ho eren. La majoria de personatges que es consideraven socialistes i que disposaven d'una certa incidència pública o associativa eren homes d'ateneu i de bohèmia, com Cristòfor de Domènech o Alfons Maseras; erudits de diumenge, com Màrius Vidal i Gort; gent formada en la llengua pacifista del catorze, com Feliu Elies «Apa»; obrers il·lustrats animadors de revistes literàries i molt vinculats al teixit associatiu del país, com Joan Sallarès o el jove Josep Rafael Massip; personatges amb formació universitària i vinculats al món de les lletres, com Josep Roure Torrent; o que disposaven d'oficis liberals, com el metge Josep Bonifaci que manifestava sentir-se «filosòficament antiburgès», i Jaume Aiguader, el psicoanalista Emili Mira o el farmacèutic Pau Cirera (que faria la primera traducció catalana del Manifest Comunista de Marx i Engels). Eren gent que s'havien incorporat al socialisme, a ideals d'emancipació social i d'igualtat, passejant pels suburbis de Barcelona. Plàcid Vidal va deixar constància d'aquest procés en la persona de Jaume Aiguader:

«No li mancava temps ni voluntat per llegir i compensar els millors literats, filòsofs i sociòlegs i per revelar-se en escrits i conferències d'esperit i optimisme reunint-nos en el nostre taller d'impremta, en algun bar o deambulant pels barris de la ciutat arran del poble obrer, que guardiem dels seus goigs i sofriem de les seves penes, interessant-nos més com mai anàvem resseguint enllà dels ravals, entre barraques i famílies misterioses que sortien dels seus caus com esperitades i alguns nois avançaven demanant-nos caritat (...), en aquell temps l'Aiguader començava a donar-se a conèixer com a escriptor, col·laborant en el diari Las Circunstancias de Reus; tots els articles que hi publicava, de literatura purament sociològica, agradaven molt a tota la nostra plèiade de joves intel·lectuals, que tot en feiem ressò entre la gent d'ideals i voluntat».¹⁶

Era una intel·lectualitat agafada a la vida quotidiana. Al capdavant la seva principal font d'informació estava al carrer, i l'arribada al compromís polític vingué a través d'una insurrecció ètica, individual i ambiental, en la qual coincidí amb la petita bohèmia barcelonina dirigida per la darrera tongada modernista, totalment marginal i a les mans de sublllicenciats i literats que, des de diverses zones del país, havien arribat a Barcelona quan el segle tombava, i es trobaven perfectament establerts a la ciutat als anys vint. Formaven una generació que havia estat dipositària d'una cultura popular desenvolupada a la perifèria de la Renaixença i radicalitzada per les conseqüències de l'industrialisme i per la crisi de la fil·loxera, que els havia induït a observar i a patir els duríssims enfrontaments per la contractació de conreus, i en particular els problemes de la «rabassa morta», origen de l'agitació pagesa dels primers quaranta anys del segle.

(16) VIDAL, P.: *Els singulars anecdòtics*, 2a edició. Barcelona: 1925, pàg. 207-209.

No cal dir que va ser un ambient confús, però des d'aquella bohèmia, confegida per socialistes que acabarien als sectors republicans i liberals que anirien a parar a la Rússia d'Stalin, s'articulà la batalla antinoucentista que havia de «recuperar» la nació per als maldestres, brutals i marginals que Samblancat havia vist fora d'ella.

La contribució dels socialistes a l'assumpte, des d'aquell món d'inequívoca hegemonia de la tradició republicana, no va ser una altra que *captar* el canvi que s'anava esdevenint en els suports socials del moviment catalanista. Per exemple, el que passava als teatres i a les sales de varietats del Paral·lel hi tenia molt a veure. Eren locals que gaudien d'una ambientació humana inequívocament popular:

«Una gran i quasi contínua concentració d'obrers i menestrals que en els seus teatres i en les seves sales d'atraccions i varietats busquen repòs i esbargiment els dissabtes al vespre i els dies de festa. A aquest públic s'unien venedors i venedores dels mercats, mariners i gent del Moll. Els obrers, efectivament, s'hi trobaven com el peix a l'aigua i consideraven el Paral·lel com un joïó i entretingut complement de la llar. Recordem haver vist al Moulin Rouge un diumenge a la tarda tot de matrimonis treballadors, algunes de les mullers donant el pit a la criatura, contemplant a la sala de baix, sense immutar-se, el llicenciós espectacle dels deshabil·lés i de les danses i cuplets coents.»¹⁷

Doncs bé, segons que sembla, aquest públic s'anà constituint, en els anys vint, com el suport més important de l'espectacle en llengua catalana que la burgesia noucentista deixava de banda. Francesc Curet, a la mateixa època, explicava la situació en termes inequívocs:

«Diàriament presenciem el cas vergonyós de personalitats del nacionalisme militant que a casa seva, a la correspondència, a les converses, repudien sistemàticament l'ús de l'idioma que figura com un dels dogmes intangibles del programa nacionalista! (...) El teatre català mai no ha estat un espectacle grat a les classes aristocràtiques ni a la nostra burgesia elegant i banal. Els seus devots més addictes i entusiastes els ha reclutat sempre del poble i de la menestralia».¹⁸

Era un comentari escrit el 1918 per un excel·lent coneixedor del medi, i els anys següents li donaven la raó. El cuplet en català va envair les sales del Paral·lel amb l'ansia d'obtenir una correspondència més gran amb un públic acostumat a fruit dels espectacles de consum; la sarsuela en català va fer un salt endavant

(17) CURET, F.: *Història del teatre català*. Barcelona: 1967, pàg. 409.

(18) CURET, F.: *El arte dramático en el resurgir de Cataluña*. Barcelona: 1918, pàg. 393.

espectacular, els vodevils es començaren a fer en català animats per la imponent figura, segons que diuen, d'Helena Jordi, que arrencava crits d'entusiasme i de delir a un públic confegit per menestrals i obrers; a més, actors que tan sols havien representat en castellà adoptaven la llengua catalana. L'espectacle de consum en català coneixia una època d'or, perquè oferta i públic estaven en harmonia.

Els autors que conreaven aquests gèneres herètics al model cultural noucentista pertanyien, sense excepció, a la bohèmia barcelonina que aplegava la intel·lectualitat republicana i socialista. En realitat la seva opció responia a una certa teorització de la qüestió. El popular dramaturg Ignasi Iglésias, deu anys abans, explicitava la posició destinada a la conquesta del gran públic en una època que el *género chico* espanyol arrossegava els passejants del Paral·lel:

«Que volen género?», escrivia Iglésias: «Donem -los género xic. Que demanen melodrama? Donem-los melodrama, car salvant l'idioma, els escriptors que amb un fi enlairador, fem alçaprem de les realitats, volguérem posar-nos a llur nivell intel·lectual trobarem la manera que el nostre treball, insensiblement, gradualment, esdevingui més noble cada dia.»¹⁹

Anys més tard, en constatar l'èxit del cuplet, Rossend Llorba es manifestava en un sentit semblant:

«Catalunya pot estar-ne satisfeta d'aquest desenvolupament de la cançó nostra, per quan fins ara únicament ens era possible oir cantar en nostre idioma a cors i orfeons, mai tan assequibles per a popularitzar les notes de llurs cants com els teatres on es cultiva el gènere frívol, i que precisament per sa mateixa frivolitat, és com els públics de tota mena ho acollíem amb major complaença.»²⁰

Igualment Carles Pi-Sunyer, un observador extern al món de l'espectacle i antinoucentista militant, manifestava la conveniència de fomentar la cançó lleugera, la sarsuela, el cuplet; en general es coincidia en la necessitat de conrear tot allò que resultava herètic al noucentisme.²¹

Un autor anònim, probablement Rossend Llorba, atribuïa aquell èxit al canvi de tema, a haver passat d'una temàtica rural a un paisatge eminentment urbà.²² En tot cas és certíssim que els anys vint van conèixer una proliferació de la temàtica urbana als espectacles i a la literatura social, una producció que sorgia eminentment d'entre aquells intel·lectuals de carrer; tanmateix l'argument de totes passades insuficient. Alguns socialistes van proposar una interpretació bas-

(19) IGLÉSIAS, I. a *El Poble Català*, 10.12.1911.

(20) LLURBA, R. Pròleg a *El cuplet català, primera sèrie*. Barcelona: 1924, pàg. 3.

(21) PI SUNYER a *La Publicitat*, 29.3.1926.

(22) «*El cuplet català, segona sèrie*». Barcelona (s.d.).

tant més atractiva i que va constituir la seva principal contribució a la comprensió del moviment catalanista popular.

Màrius Vidal i Gort, home de ploma fàcil, col·laborador habitual de *Justícia Social* i observador puntual dels esdeveniments culturals, anunciava el clivellament del noucentisme. En realitat era una constatació que es detectava a mitjan de la dècada dels vint des de diferents sectors del món cultural; Carles Riba o Josep M. de Segarra, amb tons distints, comentaven el fossar noucentista, i també Pi-Sunyer. Tanmateix, Vidal no es preocupava per les formes d'aquesta crisi: si hi havia novel·la o no era al capdavant la preocupació de literats i d'erudits. Vidal més aviat es va esforçar a explicar, amb bon criteri, que el noucentisme havia produït un divorci entre la cultura catalana i les classes subalternes. De cap manera negava els resultats enlluernadors de les institucions noucentistes que representaven un avenç nacional, però els retreia haver reduït a patrimoni exclusiu de les classes benestants la cultura catalana, i a més els retreia la política d'anihilament que els pratians, capitanejats per d'Ors, havien dut entre els sectors modernistes, i qualificava aquella actitud «d'error estúpid». Però a més, Vidal feia observar que existia un moviment «antinoucentista» constituït per un «sentiment» —així ho qualificava aquell socialista— que no s'havia iniciat en plena dictadura primoriverista. Més aviat, —escrivia— la dictadura i el procés polític que l'havia dut havien accelerat la seva davallada, el procés era anterior; l'antinoucentisme —deia Vidal— havia augmentat al ritme simètric de l'increment que adquiria la premsa i les publicacions catalanes.²³

El plantejament és obvi: relacionava el trencament de l'hegemonia cultural nacional dels noucentistes amb la popularització i difusió de l'ús del català a territoris no habituals, amb l'aparició d'una cultura de consum en català fora dels auspicis noucentistes. Això, insistia Vidal, havia estat possible perquè la circulació d'elements de culturització —que ell anomenava menors— com ara la premsa i els espectacles de consum popular, connectant amb les classes subalternes, havia participat en el clivellament dels models nacionals noucentistes articulant culturalment una base social distinta per a un catalanisme diferent al de la burgesia industrial, culturalment elitista. La nova literatura, deia, és una «literatura de periodistes». L'observació és ben interessant, i certíssima, i convida a comprovar que la intel·lectualitat antinoucentista sortia certament dels sectors del periodisme que impulsaven una premsa catalana abundant i separada del control noucentista. Un periodisme, a més, vinculat al republicanisme esquerrà i radicalitzant, i al socialisme, relacions que s'acabarien consolidant al període republicà.

La interpretació de Vidal i Gort va circular; la *Revista de Catalunya*, erudita i diletant alhora, se'n va fer ressò,²⁴ i «Cot de Reddis» (Jaume

(23) VIDAL I GORT, M.: «Antinoucentisme» *Justícia Social*, 15.8.1925. «Característiques», *Justícia Social*, 17.10.1925. «Guimerà», *Justícia Social*, 25.7.1925. «Política d'esquerra», *Justícia Social*, 10.1.1924.

(24) «L'antinoucentisme a Catalunya» a *Revista de Catalunya*, setembre de 1925, pàg. 334-335. L'article era signat per Rovira i Virgili.

luguader) contribuïa al tema considerant el «poble baix» dipositari i mantenidor de la llengua, i advertint sobre l'elitisme que representava una depuració lingüística indiscriminada i excessiva.²⁵ En definitiva, es venia a dir que el català era cosa dels pobres. De fet, aquesta consideració comportava problemes similars a l'anterior, que havia considerat la història nacional cosa dels reis o dels industrials. El plantejament idealista no desapareixia, simplement canviava de mans. Que l'esquerra socialista i republicana presentés aquesta anàlisi no ha de resultar estrany; el que va dividir els intel·lectuals als anys vint no va ser l'adopció d'unes categories que els situessin en discursos antagònics, sinó que estaven dividits pel seu posicionament polític quotidià. Basant-se en aquesta realitat es consolidà el model ètico-nacional alternatiu al noucentisme.

Per exemple, republicans i socialistes s'havien dedicat a menysprear el romanticisme de base popularíssima exemplificat per la literatura de Clovis i Eimerich o Folch i Torres, immensa i magnífica en tot aquest assumpte. En retrats injustos. Al capdavant, aquella literatura que tant indignava aparentment una intel·lectualitat confegida per moralistes i propagandistes era un retrat magnífic del seu propi model ètico-social o, si es vol, una de les versions possibles del seu model. El ho era fins el punt que elements essencials d'aquella literatura, qualificada de «lluibaca», havia de tenir expressió política en el programa republicà abonat des del govern pels socialistes l'any 1934. Em refereixo a la reforma de les lleis de contractació i regulació de l'accés a la propietat de la terra.

Els republicans, molt més que els socialistes, havien manifestat una preocupació extraordinària per aquest tema. Durant anys havien enviat els seus millors propagandistes i dirigents —Vallès i Ribot, Lostau, Companys, Llagret, Aragay— a organitzar els pagesos i a posar ordre a les seves reivindicacions d'accés a la propietat. El resultat de l'agitació republicana en els primers moments del moviment pagès va ser una comunió ideològica del sector més inquiet de la pagesia, amb valors essencials i definidors del republicanisme. Valors que es concentraven en la integració de les classes i la distribució de la propietat segons el dret que atorgava la «justícia natural». És significatiu que Lluís Companys, propagandista incansable, que esdevindria president de la Generalitat el 1933, qualificués la lluita dels pagesos rabassaires com una «rebel·lia santa».²⁶

En els anys de l'agitació republicana al camp, Amadeu Aragay —dirigent rabassaire i propagandista republicà— va portar als escenaris una peça important: *Terra nostra (el rabassaire)*, amb estrena al Teatre Principal, de Terrassa, una ciutat fortament sensibilitzada pel tema i escenari habitual d'enfrontaments entre rabassaires i propietaris. La proposta d'Aragay era simple: la reforma agrària se solucionava casant els fills dels nobles bondadosos amb les filles dels rabas-

(25) *Justícia Social*, 3.10.1925.

(26) COMPANYS, L. Pròleg a *Què és la Unió de Rabassaires?*, de NONET PUIG, Barcelona: 1935, pàg. 15.

saires. Naturalment, era un resultat presumiblement difícil d'assolir, i la ingenuïtat argumental ha provocat valoracions negatives i sarcàstiques, però al meu entendre desconsiderades per excessivament precipitades, molt elitistes; perquè, al capdavant, es contradiuen amb l'èxit impressionant que assolí, durant anys, la representació d'aquella inefable peça teatral. A l'obra d'Aragay apareixien tots els elements que per força havien d'interessar i commoure els pagesos, certament presentats amb una qualitat literària infame, però amb una enorme capacitat comunicativa tal com es pot valorar pel seu èxit. Era un plantejament directe que feia referència a situacions quotidianament viscudes pel públic a què anava dirigit: la injustícia de les lleves i la seva dispensa amb el pagament d'una quota que pocs pagesos podien abonar, o el conflicte de les millores de la terra i de l'immoble, però sobretot una idea bàsica molt arrelada a la cultura popular i que constituïa un dels elements bàsics del model antinoucentista, la validesa de les lleis de la natura per damunt de les injustes lleis de l'home: «No hi ha llei humana ni divina que pugui reconèixer a un home el dret de llançar a la misèria una família (pàg. 25). I prosseguia tot defensant el dret a la propietat de la terra per a qui l'ha millorada i el rebuig del contracte de rabassa morta, tot animant a la lluita «contra una injustícia semblant» (pàg. 26 i 33). Eren situacions en què un públic rural sabia ben bé de què anava.

La idil·lica proposta d'Aragay no estava mancada de sentit; seria absurd interpretar-ho així. L'obra bona, la solució «justa», satisfactòria i pacífica, no hi ha cap raó per pensar que no era idealment cobejada pels camperols independentment de considerar-la factible o no; simplement calia «posar-nos d'acord amb els nostres rabassaires per tal de traspasar el domini». (pàg. 43)

La proposta d'Aragay —com les de Lluís Capdevila en l'àmbit urbà— palesaven la proposta interclassista i el model ideal que de l'home del camp desitjava el republicanisme: un home amb una petita propietat de la qual pogués viure ell i la seva família amb el resultat del propi esforç. Bé, aquest és el tema de la bescantada literatura juvenil folchitorriana. Un anhel de terra històric, expressat a les lluites pageses del segle XIX, manifest als plets sobre el caràcter emfitèutic del contracte de rabassa, i present a la literatura del país; un problema que republicans i socialistes s'afanyaven a regular des del Govern de la Generalitat quan hi van accedir durant la Segona República. Concretament van fer allò que s'havia explicat i sol·licitat als escenaris: regular l'accés a la terra, donar els mitjans legals perquè propietaris i pagesos es posessin d'acord al moment de traspasar-la. A més, el discurs antinoucentista va presentar a les sales del Paral·lel un proletariat urbà amb uns models sòlids, senzills. Estava molt ben resumit en una peça de Lluís Capdevila (Companys el qualificà com un «bon moralista» i Cristòfor de Domènech, com un «realista»). L'«obrer nacional», pobre i digne, era un tipus immortalitzat per les obres d'Ignasi Iglésias —el «poeta dels humils»—, que utilitzava la tradició del naturalisme per justificar la revolta davant una societat injusta. L'obrer nacional era un personatge transparent: «Enemic de tavernes i amic dels llibres, honrat a tot ésser-ho, republicà, lluitant per un

nà sense patronals, sense sometent, sense arbitrietats, sense injustícies»,²⁷ un cano-
sta de Clavé, naturalment, i un optimista. El personatge era assenyat, però això no
impedia de sentir-se solidari amb els oprimits; al contrari, dins el seu codi d'actua-
moral i cívica trobava lloc per als principis d'emancipació, però uns principis i uns
ats que es dedueixen de la interpretació naturalista del món que havia arrelat a través
la tradició federal del XIX. Ignasi Iglésias havia assolit èxits rotunds recreant el
na, i hem vist que Aragay ho explicava en l'àmbit que li era propi. És a dir, el «mo-
utadà nacional», el de la pauta cultural antinoucentista, venia a ser el sintetitzador
ntre l'anhel legítim de millorament social que adquiria, si era precís, amb combativa-
at, amb violència que justificava per la injustícia imperant, i un acatament sever a les
ssencialitats que suposadament duia dintre seu i que s'identificaven amb la nació.
Aquest va ser realment el model imperant entre les classes subalternes, el de la gent del
CADCI, per exemple, el de la xarxa associativa que tant vertebrava la societat catala-
na. I va tenir el seu paper en l'adhesió a la proclamació de la República el 1931. Però
aquest model es va convertir de debò en un model de vertebració mobilitzadora, amb
matisos, amb contradiccions i negociacions, però amb implicacions polítiques enre-
mes, l'endemà de la desfeta del «Sis d'Octubre» de 1934.

Un text del canonge Carles Cardó ho explicava amb fi-
nor, i una frase seva sintetitzava la idea del tomb que havia donat l'hegemonia política
social en la vida nacional: «Des d'aquest moment (1934-1935) tots els inicis confirma-
ven el funest malentès de la consubstancialitat entre el catalanisme i la revolució».²⁸ En
efecte, la repressió poc intel·ligent que s'endegà l'endemà del Sis d'Octubre i que va
afectar des de les més altes institucions de Catalunya fins a l'entitat associativa més
inòcua,²⁹ va contribuir ostensiblement a aquell tomb històric que, en aquella seva
darrera fase, galvanitzà per entre els camins que comunicaven els locals clandestins de
les organitzacions obreres amb els centres excursionistes clausurats per la seva expli-
ta catalanitat, comentaris de taverna amb clubs de francmaçons, treballadors de coll
blanc amb parcers desnonats, obrers fabrils i rabassaires, o amb els funcionaris con-
nats a les bodegues del vaixell presó «Manuel Arnús» o «Uruguay», i amb els pagans
de la Ribera, passants, jornalers, redactors de periòdics o «tímids saltataulells». El
discurs que aquella gent constituïren en interpretació històrico-política per a tota la
població tenia una coherència interna innegable, més enllà de simplificacions o im-
xactituds. Agafava el fil de la trajectòria de la Lliga des dels bons moments de la
Solidaritat Catalana del 1906, les actituds de Prat de la Riba i els seus homes a la
Setmana Tràgica i el seu paorós «Delateu!» (no importa que mai no hagués existit) el
suport implícit de Cambó a la monarquia en el moviment revolucionari del 1917, la
repressió dels industrials catalans sobre els vaguistes de «La Canadenca» l'any 1909.

(27) CARDÓ, C.: *14 d'abril, claror d'Alba. Obra escènica en un acte*. Barcelona: 1934, pàg. 11.

(28) CARDÓ, C.: *Histoire spirituelle des espagnols*. Paris: 1946, pàg. 243.

(29) Per a una explicació més extensa de l'assumpte vegeu, VINYES, R.: *La Catalunya internacional. El frontpopulisme en l'anarquia català*. Barcelona: 1983.

(la fotografia de Cambó armat, amb el braçalel del sometent per reprimir els vaguistes va circular profusament), el suport a la dictadura primoriverista, les apel·lacions de la Lliga al Govern central per desautoritzar les lleis del Parlament català i la relació amb la repressió dels rabassaires, dels treballadors i, en fi, de les institucions nacionals de Catalunya. S'hi afegia un altre element que completava la imatge: les noves aliances de la Lliga amb la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA) i amb els radicals de Lerroux. Ben cert que veure els radicals de Lerroux agafats de la mà de Cambó no deixava de ser paradoxal si recordem les batalles del començament de segle entre ambdues formacions; la imatge d'anticatalanista que oferia el partit radical no afavoria, el 1935, la catalanitat de la Lliga, i obria escletxes aptes per a tota mena d'atacs; encara més l'aliança amb la CEDA. Radicals i cedistes era una mala combinació per a una aliança quan acabaven de condemnar a trenta anys de presidi el president Companys i els seus consellers.

D'altra banda, els obrers industrials, que gairebé no havien participat en els fets d'octubre del trenta-quatre, van començar a comprovar la importància de les institucions autònomes en haver de patir una allau d'acomiadaments sense justificació i una repressió de les seves entitats i mecanismes de negociació, cosa que els féu valorar la importància de defensar les institucions autònomes, no solament per a una hipotètica adhesió d'índole catalanista, sinó perquè afectava crua-ment la seva realitat material.

Era «el funest malentès» de què parlava Carles Cardó, que l'atribuïa, tan sols i exageradament, a la poca intel·ligència del partit industrial i desconsiderava, en canvi, tot el procés històric i l'esforç polític propi de les classes subalternes per ser presents en la consolidació nacional del país. L'hegemonia en aquell procés havia canviat de mans definitivament. La desfeta del 1939 obria una altra etapa.

Ricard Vinyes

Catalanisme i obrerisme: El CADCI

ÉS INDUBTABLE EL PROTAGONISME DELS PARTITS POLÍTICS EN LA VIDA PÚBLICA CATALANA CONTEMPORÀNIA. La Lliga Regionalista i les diverses opcions republicanes varen configurar bona part d'una dinàmica plural i dialèctica en el primer quart del segle XX. Igualment, s'ha destacat encertadament la necessitat de situar l'acció dels partits en el seu rerafons social. Amb tot, no solament cal cercar les relacions entre els grups socials i les diverses opcions ideològico-polítiques sinó que també cal considerar altres àmbits de socialització política que no eren plataformes partidàries o simples satèl·lits de les anteriors. En aquest sentit un ric teixit associatiu era un element de creació d'opinió pública, mediació política i formació d'una «militància» disposada a decantar-se cap a unes forces polítiques o uns dirigents segons la conjuntura política i social del moment i el comportament d'aquests grups i dirigents mateixos. El CADCI de Barcelona (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria) és un bon exemple d'aquest fenomen.

Passa el mateix en el terreny de l'educació i la cultura. No solament els models culturals depenen de les *élites* que els formulen o els transmeten o l'estat de la cultura d'un país pot ésser reduït a uns noms prestigiosos, sinó que cal veure com aquesta cultura es difon cap a la societat i quines exigències provenen dels diferents grups socials. D'altra banda, en una comunitat com la catalana en la qual aviat varen sorgir corrents de renovació pedagògica i en la qual catalanistes, republicans i anarquistes coincidien en el paper emancipador de la cultura tampoc no pot ignorar-se com s'expressen aquests corrents en ateneus i associacions.

La importància del CADCI, doncs, rau, en primer lloc, en aquesta capacitat de connectar amb el moviment polític i cultural de l'època de començament de segle, en concret amb el seu vessant catalanista. Alhora, tanmateix, la importància d'aquest centre rau en el fet que els seus components eren treballadors mercantils i que foren capaços de relligar el catalanisme i la cultura amb la recerca de mitjans de millora del seu grup social. És a dir, feren confluïr una opció clara i rodona: de caire catalanista i el sindicalisme. Un sindicalisme, això sí, més aviat professional si bé també aquí anirien evolucionant cap a posicions més socialitzants.

Una aristocràcia obrera? Un dels fenòmens que sobresurt en l'època de l'actuació del CADCI és que aquesta entitat aconseguís d'arrelar de manera considerable

Catalanisme i obrerisme: El CADCI

ÉS INDUBTABLE EL PROTAGONISME DELS PARTITS POLÍTICS EN LA VIDA PÚBLICA CATALANA CONTEMPORÀNIA. La Lliga Regionalista i les diverses opcions republicanes varen configurar bona part d'una dinàmica plural i dialèctica en el primer quart del segle XX. Igualment, s'ha destacat encertadament la necessitat de situar l'acció dels partits en el seu rerefons social. Amb tot, no solament cal cercar les relacions entre els grups socials i les diverses opcions ideològico-polítiques sinó que també cal considerar altres àmbits de socialització política que no eren plataformes partidàries o simples satèl·lits de les anteriors. En aquest sentit un ric teixit associatiu era un element de creació d'opinió pública, mediació política i formació d'una «militància» disposada a decantar-se cap a unes forces polítiques o uns dirigents segons la conjuntura política i social del moment i el comportament d'aquests grups i dirigents mateixos. El CADCI de Barcelona (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria) és un bon exemple d'aquest fenomen.

Passa el mateix en el terreny de l'educació i la cultura. No solament els models culturals depenen de les *élites* que els formulen o els transmeten o l'estat de la cultura d'un país pot ésser reduït a uns noms prestigiosos, sinó que cal veure com aquesta cultura es difon cap a la societat i quines exigències provenen dels diferents grups socials. D'altra banda, en una comunitat com la catalana en la qual aviat varen sorgir corrents de renovació pedagògica i en la qual catalanistes, republicans i anarquistes coincidien en el paper emancipador de la cultura tampoc no pot ignorar-se com s'expressen aquests corrents en arenes i associacions.

La importància del CADCI, doncs, rau, en primer lloc, en aquesta capacitat de connectar amb el moviment polític i cultural de l'època del començament de segle, en concret amb el seu vessant catalanista. Alhora, tanmateix, la importància d'aquest centre rau en el fet que els seus components eren treballadors mercantils i que foren capaços de relligar el catalanisme i la cultura amb la recerca de mitjans de millora del seu grup social. És a dir, feren confluïr una opció clara i rodona de caire catalanista i el sindicalisme. Un sindicalisme, això sí, més aviat professional, si bé també aquí anirien evolucionant cap a posicions més socialitzants.

Una aristocràcia obrera? Un dels fenòmens que sobresurt en l'època de l'actuació del CADCI és que aquesta entitat aconseguís d'arrelar de manera considerable

en un grup social de la classe treballadora quan en la resta de grups obrers s'imposaria el sindicalisme de caire anarcosindicalista, sobretot a partir del 1918. Aquest fet no pot deixar de tenir relació amb uns certs trets específics del món mercantil català.

Aquest grup social que tenia diverses categories i subgrups (aprenents, meritoris, mossos i cobradors, dependents de magatzem i detall, auxiliars, comptables, viatjants i corredors, etc.) es distingia com s'ha assenyalat freqüentment per la seva manera de vestir diferent de la resta de la classe obrera, semblant a les classes mitjanes, si bé les seves peces eren força més pobres i havien de durar més temps.¹ La diferència, tanmateix, no es limitava al vestuari. Bona part dels testimonis que es refereixen als dependents dels primers deu anys del segle XX deixen ben clar com la majoria dels treballadors de «coll i corbata» es veien a si mateixos com un grup distint de la resta dels sectors obrers, una mena d'aristocràcia obrera, mentre que els treballadors de fàbrica consideraven amb menyspreu els anteriors i, sovint, com un apèndix de la patronal.

Així, un soci del CADCI, Josep Climent, en una polèmica amb Jaume Cardús sobre les posicions societàries de la dependència del comerç i de la indústria i del CADCI el 1916, a les pàgines de *La Nació* afirmava:

*«Obrers som, sí, i obrers volem ésser, en el sentit més noble de la paraula; treballadors de Catalunya amb el cor obert a totes les aspiracions reivindicatives de l'individu, de l'estament, i de la pàtria, però com que no som obreros ni volem ésser proletaris [...]. Hem d'ésser una nova aristocràcia, una classe superior a la de l'obrer purament manual».*²

L'aspiració dels dependents anava dirigida a instal·lar-se per propi compte o a ascendir en l'escala professional. Tanmateix, a desgrat de les seves tendències al desclassament, els treballadors mercantils es veurien abocats cada cop més a la proletarització. D'una banda al marge de la seva consciència de classe i de l'estima que pogués merèixer per part dels seus companys de la indústria, els dependents vivien en unes condicions no gens envejables, sovint sotmesos en alguns casos al règim de l'internat, amb horaris que els patrons imposaven al seu albir, freqüentment sense disposar plenament del descans dominical, si més no els dependents de les botigues al detall, i salaris igualment desfavorables per a bona part d'aquest sector. No és d'estranyar d'aquesta manera que no faltessin campanyes socials a favor del descans dominical, reivindicacions com la supressió del règim de l'internat i entitats mercantils de caire sindical de l'estil de L'Associació de la Dependència Mercantil, una de les plataformes de Solidaritat Obrera el 1907, o la Unió Ultramarina, però es

(1) SANS ORENÇA, M.: *Els treballadors mercantils dins el moviment obrer català*. Barcelona: 1975, pàg. 43. LLADONOS, M.: *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1903 i 1923*. Barcelona: 1988, p. 37 i 8.

(2) CLIMENT, J.: «Punts d'oblitz», *La Nació*, 25 de març de 1916.

indubtable que el sindicalisme mercantil experimentà notables dificultats internes fins al 1914.³

El període de la Gran Guerra i la crisi dels anys vint, amb l'augment del nombre de dependents procedent sovint de la migració interior de Catalunya,⁴ la inflació, la disminució del poder adquisitiu dels salaris dels empleats mercantils, amb la força creixent de fenòmens com el procés de progressiva concentració empresarial i creació de grans magatzems, i el clima social d'aquells moments, canviaren el panorama. El desclassament cada cop es faria més difícil per al dependent i la proletarització esdevindria una realitat indefugible per a la majoria. Les actituds socials i sindicals dels dependents hagueren de canviar.⁵

Els dependents i el nacionalisme. Si la història de les concepcions i els comportaments de la dependència mercantil catalana va anar evolucionant entre el desclassament i la proletarització, l'individualisme i una sindicalització preponderantment reformista, si més no fins al 1923, com el mateix CADCI reflectiria en la seva història, les actituds nacionalistes d'aquest nucli social aparegueren força més nítides des del començament del segle. Encara que aquesta constatació fos més clara pel fet que la principal entitat dels treballadors mercantils era explícitament catalanista a diferència de la imatge que oferia la central sindical majoritària de la CNT.

Testimonis com Alexandre Galí, Claudi Ametlla i Francesc Cambó havien de coincidir en la referència als treballadors del comerç com una de les bases del catalanisme de l'inici del segle, sobretot de la «militància» nacionalista i d'aquelles opcions més radicals que s'aixoplugaren sota la bandera de la Unió Catalanista, primer, i més tard sota les plataformes que va promoure Francesc Macià.⁶

Els dependents de comerç més cultes i inquiets mostraren ben aviat el seu distanciament respecte del lerrouxisme i refusaren igualment tendències anarquitzants o revolucionàries, sobretot abans de la primera Guerra Mundial. Ja fos per la seva situació com a grup dintre la societat catalana, pels valors que dominaven aquest nucli i les seves expectatives d'ascens professional i social, pels orígens rurals recents de l'interior de Catalunya d'una part dels seus components,⁷ el fet és

(3) FERRER, J.; LLADONOSA, M.: «Nacionalisme català i reformisme social en els treballadors mercantils a Barcelona entre 1903 i 1939. El CADCI», dintre de BALCELLS, A. (Ed.) *Teoría y práctica del movimiento obrero en España (1900-1936)*. València: 1977, pàg. 285.

(4) GABRIEL, P.: «La població obrera catalana, una població industrial?», *Estudios de Historia Social*, 32-33, gener-juny 1985, pàg. 231-232. També la seva tesi doctoral *Classe obrera i sindicats a Catalunya. 1903-1920*. Barcelona: Facultat de Ciències Econòmiques, 1981.

(5) GALÍ, A.: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*. Llibre VII. Barcelona: 1983, pàg. 154. També l'article: «El C.A. de D. del C. i de la I.», *La Publicidad*, 8 de juliol de 1918, signat pel soci núm. 384.

(6) LLADONOSA, M.: *Catalanisme i moviment obrer*, op. cit., pàg. 447 i s.

(7) VEIGU AMETLLA, A.: *Memòries polítiques, 1890-1917*. Barcelona: Pòrtic, 1963, pàg. 120 i 126. GALÍ, A.: *Op. cit.*, pàg. 144-145. CAMBÓ, F.: *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: 1981. També, GUINART, M.: *Memòries d'un militant catalanista*. Barcelona: 1988.

(7) Sobre la relació entre aquests orígens rurals, el desenvolupament social que provocava la migració interior i l'opció cap a un catalanisme radical, vegeu UCELAY DA CAL, E.: «La crisi dels nacionalistes radicals catalans (1931-1932)», *Recerques*, 8, 1978, pàg. 161-163.

de els lletraferits de l'estament laboral mercantil s'inclinaren cap al catalanisme i als ateneus llibertaris.

Els dependents de comerç havien de formar els diversos grupaments nacionalistes o autonomistes. Els trobem formant la majoria dels centres d'una entitat nacionalista radical i molt activa del final del segle passat i el començament d'aquest, segons Francesc Cambó, l'Associació Popular Catalanista, en la qual sortirien els dependents del CADCI d'acord amb el mateix polític: «Els dependents de comerç».

Les llistes de socis del CADCI ens permeten de mesurar el pas d'aquests i, per tant, dels dependents per tots els centres i partits nacionalistes i regionalistes en les tres primeres dècades d'aquest segle. En veiem a la Lliga Regionalista, al Centre Nacionalista Republicà, a la UFNR, a l'entorn del doctor Miquel de Macià, que trobarà en el Centre Autonomista de Dependents una de les audicions més entusiastes i un nucli d'addictes als seus intents de renovar la Unió i en la seva orientació cap al socialisme, en els assajos de creació d'una opció nacionalista radical, com de Macià, com Estat Català, a l'Esquerra Republicana de Catalunya, a la Unió Socialista de Catalunya, Estat Català Proletari/Partit Català Proletari, etc.

De la dependència nacionalista procedirà sobretot el nucli principal del nacionalisme intransigent que evolucionarà cap a posicions independentistes i la base popular en els períodes d'agitació com la campanya per l'autonomia del final del 1918 i el començament del 1919. El CADCI en representaria la primera forma principal i per ell haurien de passar l'evolució de les actituds socials i nacionals dels treballadors mercantils. D'aquí, doncs, la rellevància d'aquesta entitat.

El CADCI: fundació i organització. Els primers dies de març de 1903, després de diverses reunions al cafè dels Quatre Gats, es fundava el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. Els catorze dependents que en signaren l'acta constitutiva manifestaren la seva voluntat de crear una força més que lluita per les reivindicacions catalanes⁹ i varen encertar a oferir un projecte d'iniciatives que lligava perfectament amb les condicions i les expectatives dels treballadors mercantils de l'època: la instrucció com a eina de promoció, el mutualisme, l'esport, l'exercici del nacionalisme i el nacionalisme, dintre d'un estil unitari i pluralista.¹⁰ Alhora, emmarcaven el seu esforç associatiu en la construcció del que avui anomenaríem una societat autònoma i creativa enfront de «l'acció tirànica i opressora de l'Estat».¹¹

(8) CAMBÓ, F.: *Op. cit.*, pàg. 37-40.

(9) Per les referències sobre la història del CADCI remeto als treballs abans esmentats FERRER, J.: *La dependència dels treballadors mercantils a Barcelona entre 1903 i 1939. El CADCI*, pp. 281-330 i LLADONOSA, M.: *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1903 i 1923*.

(10) Segons Marçal Sans i Orenya, el grup de joves de l'Associació Popular Catalanista que fundà el CADCI s'orientava cap a la Lliga, sense que ens digui cap dada que provi aquesta afirmació: *Els treballadors mercantils dins el moviment obrer català*, pp. 281-330, pàg. 68. De fet, a la vista dels primers passos que va donar l'entitat i del seu comportament públic no es podria creure que els seus socis de la primera època podien repartir-se entre afiliats o votants de la Lliga Regionalista i altres entitats de la Unió Catalanista o ambdues coses alhora.

(11) El manifest fundacional a *La Veu de Catalunya*, 14 de maig de 1903.

Per complir aquests objectius els fundadors, que elegiren com a primer president Carles Font i Rovira, varen crear les seccions de propaganda (després Secció Permanent de Propaganda Autonomista) i la d'Ensenyament (més tard Secció Permanent d'Educació i Instrucció) que va posar en marxa les Escoles Mercantils Catalanes. Les conferències foren les primeres activitats que desplega el Centre, en particular la Secció de Propaganda esmentada i Martí i Julià n'encapçalava la llista, a més a més de visitar-ne sovint la sala d'actes, tot tractant del tema de l'esdevenidor del problema social. En el futur hom podria escoltar-hi tota mena de dirigents polítics i personatges de la cultura, des d'un Cambó a un Andreu Nin.

A mitjan novembre de 1903 es donaren les primeres classes i l'aritmètica fou la primera matèria impartida. Sota el nom esmentat d'Escoles Mercantils Catalanes a partir del 1904 hom faria estudis d'idiomes, càlcul i tenidoria de llibres, taquigrafia, gramàtica, escriptura catalana i una assignatura denominada «Drets i deures del ciutadà» que donava Joan Bardina. A partir del 1909-1910 hom estructurava un pla d'estudis de quatre cursos que l'any següent esdevenien tres. Les classes eren nocturnes —de 9 a 11 de la nit habitualment—.

El maig de 1904 es formava una comissió encarregada d'estudiar la constitució d'una germandat o mutualitat per als socis que havia de donar lloc a la formació de la Secció Permanent de Socors Mutus per a casos de cessantia, invalidesa i malaltia. Alhora també s'organitzaven activitats esportives amb la Secció d'Excursionisme creada l'abril de 1903, que es deia més endavant d'Esports i Excursions, i que era una subsecció de la d'Educació.

Els Estatuts del setembre de 1903 configuraven una entitat estructurada en seccions permanents amb una àmplia autonomia interna, representades en el Consell Directiu del Centre, i subseccions representades en les juntes directives de cada secció permanent. El president de l'entitat, el secretari general, el caixer i el bibliotecari eren elegits per la Junta General de socis, mentre els vicepresidents i els vocals ho eren per les juntes generals de cada secció permanent. El català era la llengua oficial del Centre i aquest article no es podia modificar en el futur. Un butlletí, *Acció*, n'era el portaveu.

A les tres primeres seccions permanents de Propaganda Autonomista, Educació i Instrucció i Socors Mutus, el 1910 s'hi afegirien la Secció Permanent d'Esports i Excursions i la de Relació i Treball (més endavant d'Organització i Treball). Aquesta darrera va representar un pas força important en la progressiva atenció del CADCI a les qüestions laborals i en la sindicalització dels treballadors mercantils.

Els socis fonamentalment serien numeraris (o actius) i havien d'ésser assalariats; però també hi havia socis protectors que podien ésser d'altres nuclis professionals o antics socis actius establerts pel seu compte. En una reforma posterior dels estatuts, aquests socis protectors passarien ésser-ho de la Secció Perma-

nent d'Educació i Instrucció. Els protectors sols tenien veu en els afers del CADCI i eren elegibles solament per als càrrecs de caixer i subcaixer.

«Per a Catalunya llibertat, per al dependent millora»: 1903-1914. El CADCI creixeria de pressa. L'abril de 1903 tenia 85 socis; el 1905, 200; el 1906, 400; el 1907, 1.100; el 1910, 1.600; el 1912, 2.255; el 1914, 3.038; el 1916, prop de 4.300; el 1920, 7.175 i prop de deu mil el 1925. Les matrícules de les seves escoles també progressarien paral·lelament: de 489 matrícules durant el curs 1904-1905 es passava a més de 1.400 matrícules a partir del curs 1916-1917, i de 14 matrícules que s'impartien el curs esmentat de 1904-1905 a més de 40 el curs 1920-1921. Les escoles eren un dels factors principals d'impuls de l'entitat, que cercava d'oferir una resposta a les mancances i les necessitats d'ensenyament mercantil pràctic d'aquest estament, i les seves xifres d'inscrits anaven estretament lligades amb la capacitat de l'estatge del CADCI; aquest fet fou un dels elements explicatius dels successius canvis de domicili fins a assolir la compra de la seva seu social a la rambla de Santa Mònica el 1914.

El que interessa subratllar, tanmateix, és la capacitat del CADCI d'esdevenir un punt de referència del nacionalisme, tant en les seves activitats internes i periòdiques (inauguracions dels cursos, festes de l'aniversari, festa de repartiment de premis a partir de 1911, etc.), com en iniciatives exteriors com l'organització de la commemoració de l'onze de setembre a partir de 1905, tot representant gest iniciat el 1900 per la institució Catalunya i Avant. El protagonisme i la continuïtat del CADCI en aquesta celebració està en els orígens immediats i el desenvolupament de l'actual celebració d'aquesta diada.

Aquest és un exemple del paper del CADCI en el desplegament del catalanisme popular. De fet hem de trobar aquesta entitat en moltes altres iniciatives, pròpies o d'altri, formant part del catalanisme protestatari i reivindicatiu, sempre a punt per denunciar qualsevol atemptat anticatalà o per afirmar la pròpia identitat: al costat del moviment de Solidaritat Catalana, contra el trasllat dels presos del presidí d'Àfrica a Figueres el 1906, a favor del proteccionisme econòmic, contra un acord de la majoria lerrouxista de l'Ajuntament de Barcelona el 1908, a favor de la Mancomunitat, etc. Alguns cops els animadors del CADCI sortien fora de Barcelona amb l'objectiu de suscitar l'organització de centres de dependents com el seu i difondre el nacionalisme.

Si en el catalanisme la presència del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria havia estat consubstancial a la seva creació i les primeres passes, en el terreny social, l'evolució fou més lenta i a cops difícil. Hom considerà, de bon començament, la instrucció i el mutualisme com els elements més idonis per a allò que anomenaven la «millora del dependent». En línies generals

es mantingué al marge de les reivindicacions més específicament sindicalistes de l'entitat que encapçalava l'Associació de la Dependència Mercantil, sobretot en el camp del descans dominical.

El 1910 aquesta actitud havia de modificar-se amb la creació de la citada Secció Permanent de Relació i Treball i l'inici de l'activitat social del Centre dins d'una línia reformista, legal i possibilista, però que havia de connectar prou amb el tarannà real d'aquest grup social com perquè, poc a poc, i amb campanyes com l'organitzada a favor del treball intensiu o la del tancament a les vuit de la tarda, el 1913, esdevingués l'associació dirigent de la tasca societària de bona part de les entitats mercantils barcelonines, en una estratègia que es diferenciava clarament de la CNT. La primera assemblea de dependents de Catalunya de 1913 en fou una expressió visible.

Els versos d'una composició dedicada al Centre i que Puig i Esteve esmentava en l'acte de signatura de l'escriptura de compra-venda de l'edifici de la rambla de Santa Mònica, el 16 de novembre de 1913, resumien bé els desitjos i l'ideari de les primeres generacions de socis, prou ben representades per la mateixa figura del president d'aquells moments, Josep Puig i Esteve: «Per al dependent millorament, i per a Catalunya, llibertat».¹² L'abril de 1914 quan es feia el trasllat a la nova casa, la bandera del CADCI entrava a la nova seu i la bandera catalana hi era hissada, enmig de les aclamacions d'una gentada davant del casal de la Rambla, tot afermant la popularitat d'aquella entitat i confirmant la identificació entre el grup dels seus dependents i el nacionalisme. Fou un dels moments viscuts amb major harmonia i cohesió per aquells dependents. Després del 1914 les coses no serien del tot iguals.

Els anys de la radicalització nacional i social. A partir del 1914, la incidència de la primera Guerra Mundial i la influència de la revolució russa, la crisi de postguerra, l'agitació i la violència socials, la campanya per l'autonomia del 1918-1919, la radicalització del nacionalisme català, les influències de l'independentisme irlandès, canviaren l'atmosfera del catalanisme popular i de l'entitat.

El nacionalisme dels socis del centre fou força més explícit i hi guanyaren posicions dirigents els seguidors de Martí i Julià primer i després Francesc Macià. Sense trencar amb les actituds unitàries anteriors que tan còmodes s'havien sentit amb el moviment de Solidaritat Catalana, hi guanyaren cada cop més força, sobretot després del 1920, les crítiques a la Lliga Regionalista. La figura de

(12) *Acció*, desembre de 1913, pàg. 2. *El Poble Català*, 17 de novembre de 1913. El manifest fundacional del CADCI feia unir junts els objectius de l'entitat amb la causa de les reivindicacions catalanes, mitjançant la «propaganda de les doctrines autonomistes» i la «instrucció i la cultura entre la dependència mercantil i industrial» com a mitjà per aconseguir «el millorament moral i material de què tan necessitada està la nostra classe». Vegeu *La Veu de Catalunya* del 14 de maig de 1903.

Francesc Xavier Casals, president de l'entitat en venir la dictadura de Primo de Rivera, s'avenia molt bé amb aquest moviment.

Però el fenomen més rellevant no fou tant la radicalització d'un nacionalisme cap a posicions independentistes com l'entrada del CADCI amb molta més decisió en les lluites socials. Si en el primer dels camps la unitat i la cohesió dels socis del Centre havia de mantenir-se, aquí començaren a produir-se clivelles generacionals i ideològiques que Casals i els seus companys varen saber canalitzar, malgrat tot, tot renovant el projecte tradicional del Centre, però que emergien amb major dramatisme i tensió durant la Segona República. De fet, ara, com abans, el CADCI esdevenia un bon termòmetre del clima exterior.

Entre el 1914 i el 1923, d'altra banda, el CADCI no deixava de créixer en socis, en alumnes matriculats a les seves escoles i en activitats de les seccions. La Secció Permanent de Socors Mutus ampliava els seus serveis (un dispensari) i creava noves seccions especials (la Federació a la Quinta de Salut l'Aliança, la Subsidis en cas de defunció, Mutual Femenina i Mutual Infantil).

La d'Educació i Instrucció creava, al començament del 1916, un *Butlletí Escolar* i estructurava el seu pla d'estudis en tres especialitats: organitzava un museu comercial, arxius de clitxés i de documentació comercial, cursos complementaris (converses de comptables, educació artística, tècniques de transport, història de Catalunya, etc.), alhora que prosseguia antigues activitats com les visites escolars a fàbriques, museus, establiments diversos, etc. El 1918 es creava una Caixa d'Estalvis.

La Secció Permanent d'Esports i Excursions adquiria un edifici flotant, el Club de Mar, per als esports de mar, i completava les seves iniciatives amb la pràctica del tennis. En un cas i en l'altre aquestes actuacions significaven la popularització d'uns esports fins llavors reservats als sectors benestants. Havien de continuar lògicament les actuacions nacionalistes com l'organització de les festes d'infants i flors o les vetllades teatrals, dirigides per Ignasi Iglésias el 1916 i el 1917. Les incidències socials de la crisi bèl·lica i l'alça de preus havia de dur a emporonar l'activitat laboral del CADCI. Al final del 1915 la Secció Permanent de Relacions Treball engegava una primera campanya per l'augment de salaris i participava en la campanya dirigida a aconseguir una zona neutral al port de Barcelona, es feia present en la campanya pel descans dominical al final del 1916 i en una nova campanya a favor d'un augment salarial el novembre de 1917, a l'ensens que era objecte de crítiques per part d'altres entitats de treballadors mercantils i a l'interior mateix de l'entitat a causa de la moderació dels seus mètodes.

El creixement dels socis representava una aportació de gent jove i de categories diversificades de la dependència, com també de sectors que experimentaven la proletarització i la minva del poder adquisitiu dels salaris. Era comprensible que fossin cada cop més les veus que defensaven una acció més contundent de l'entitat, sobretot a la vista dels resultats magres de les campanyes per l'increment salarial.

Els grups joves i més socialment radicals —alguns d'organitzats en un nucli que s'anomenava «El Soviet» i en el qual destacava Jaume Cardús— demanaven que fossin suprimits o marginats els membres protectors i que les llistes de socis actius s'actualitzessin per suprimir-hi aquells dependents que s'havien establert pel seu compte i no es donaven de baixa com a actius. De fet es trobaven amb l'oposició dels socis més antics que temien que perillés el patrimoni i les activitats del Centre si s'adoptaven estratègies aventureres. Una altra vegada, alguns dels dirigents de l'entitat no deixaven de pertànyer a les capes superiors de la jerarquia professional de la dependència i continuaven creient millor la tàctica negociadora amb els caps que tractaven de més a prop. Amb tot, el 1915 el Centre havia reformat els seus estatuts per reforçar l'actuació social de la Secció de Relació i Treball que prenia, a partir d'ara, el nom d'Organització i Treball, se'n reorganitzava l'estructuració en subseccions que havien anomenat des del començament gremis (denominació prou significativa i que evitava de recórrer al nom de «sindicats») i l'entitat s'esforçava a actualitzar les llistes dels seus associats.

El final de la guerra i la crisi durien una radicalització més gran encara, tant en el camp nacional com en el social. El 1918, amb el final de la contesa i la campanya autonomista, la Secció Permanent de Propaganda Autonomista multiplicava els seus actes: homenatge als voluntaris catalans que havien participat a la guerra, homenatge als països aliats i a algunes de les noves nacionalitats, i participació en l'esmentada campanya autonòmica en la qual foren la força de xoc principal de les manifestacions quotidianes per les Rambles, on sovint topaven amb grups espanyolistes. La conseqüència del seu activisme popular fóra la clausura del CADCI quan es declarà l'estat de guerra, al final de gener de 1919, fins al 14 de juliol de 1919, que fou obert parcialment i fins al 22 de setembre que ho fou completament.

La lluita de classes dels anys vint planava igualment sobre l'entitat que assajava com podia de mantenir la seva estratègia tradicional de caire reformista, si bé els conflictes interiors entre tendències moderades i socialitzants acabaven amb una solució pactada entre els grups generacionals i les tendències confrontades mitjançant la pujada a la presidència de l'entitat, el 1921, de Francesc X. Casals, president des del novembre de 1920 fins a aquests moments de la Secció d'Organització i Treball i un representant de les tendències renovades. El CADCI passava a ésser dirigit per un sector de gent nacionalista i radical que donaria suport a Francesc Macià i Estat Català, com el mateix Casals, i a la futura Esquerra Republicana de Catalunya (primer conseller de Treball del primer govern de Macià el 1931) i Manuel Juliàcs (futur president del CADCI a la Segona República), i un nucli de socialistes catalanistes que s'arreglerarien amb la Unió Socialista de Catalunya com Ràfols i Camí.

L'entitat accentuà el seu llenguatge de classe i les afirmacions sindicalistes i de caire socialista com també l'anticapitalisme, de la mateixa manera que el vocabulari nacionalista es modernitzava i esdevenia també més nítid,

amb nombroses manifestacions favorables a l'independentisme i el nacionalisme irlandès.

En el nivell social, tanmateix, l'ús d'un llenguatge més decidit i de solidaritat de classe no representava trencar l'estratègia reformista: al gener de 1919 llançaven una nova campanya per l'augment de sous i gestionaven aconseguir la creació, després d'uns moments de dificultats interiors i de repliegament per la virulència de la situació social exterior, d'una Comissió Mixta del Treball en el Comerç de Barcelona, l'abril de 1920, com també la celebració d'una nova assemblea de dependents que donaria lloc a la creació de la Federació de Dependents de Catalunya el gener de 1921, que passaria a dirigir les lluites dels treballadors mercantils catalans. Aquest mateix any, entre altres activitats, creava una Caixa contra l'atur forçós. En els anys vint es crearia també una cooperativa d'habitatges, una de les bases de la Secció Permanent de Cooperativisme. Aquestes iniciatives i l'ideari cooperativista es plantejaven com una alternativa davant les injustícies socials que provocava el capitalisme.

Les dificultats dels anys vint feien que el problema social i el protagonisme sindical cenetista desplacessin la política catalanista del primer lloc de l'atenció pública, mentre s'imposava la política de col·laboració de Cambó amb Maura i la monarquia amb el corresponent desencís dels grups catalanistes que no desitjaven subordinar la seva opció a cap conjuntura política o social. En aquest context, el nacionalisme trobaria un dels seus principals refugis al CADCI, en les seves manifestacions habituals com les festes de l'aniversari, esdevingudes actes d'afirmació patriòtica, en la seva presència en aplecs, actes i celebracions exteriors i en iniciatives singulars.

Així la Secció Permanent de Propaganda Autonomista organitzava dues conferències d'Amadeu Hurtado i Eugeni d'Ors, el març i l'abril de 1920, per afrontar la «depressió de l'esperit patriòtic i civil de Catalunya». També el CADCI se sumava a la campanya a favor del dret civil català aquest mateix any i, sobretot, l'1 de novembre de 1920 organitzava una vetllada en honor de l'irlandès de Cork, mort a causa de la seva vaga de fam el 25 d'octubre de 1920, que constituïria una mostra més de la influència del nacionalisme irlandès en l'entorn.

El 1921 persistia en el manteniment del caliu nacionalista i en l'aprofitament de tota avinentesa per impulsar-ne l'emergència pública. No deixava, en aquesta direcció, de mobilitzar altres centres de dependents de Catalunya com en la campanya que promovia per demanar la derogació de la Llei de jurisdiccions al final de 1921 i l'inici de 1922. De fet, el CADCI havia d'encapçalat el 1922, la represa del nacionalisme català, quan, entre altres actuacions, prenia la iniciativa de fer que els ajuntaments catalans signessin una declaració nacionalista per exigir el dret de Catalunya a l'autogovern.

No és estrany d'aquesta manera, que la combinació entre una progressiva radicalització del nacionalisme i la constatació de les tàctiques opo-

nyoles de la Lliga Regionalista, ineficaces per aconseguir l'autonomia, motivessin un creixent distanciament crític dels dependents del Centre envers el partit de Cambó i un apropament cap a aquells que més connectaven amb el sentiment d'alliberament nacional, que les noves d'Irlanda estimulaven, d'una altra banda.

Després de 1923. Tot un llenguatge nou anava apareixent, doncs, en el CADCI en els primers anys vint, com hem vist, resultat tant del context exterior com del rejuveniment i l'eixamplament de la base social del CADCI. La solidaritat que el Centre manifestava amb la festa de l'1 de maig de 1923 i la seva proposta que la Federació de Dependents de Catalunya s'adherís a la Internacional Sindical d'Amsterdam eren prou significatives.

També anava apareixent una nova sensibilitat catalanista, que no deixava d'ésser una resposta i un resultat respecte dels canvis socials i la proletarització dels treballadors mercantils. No es tractava solament que el nacionalisme d'esquerres esdevingués hegemònic a l'entitat, sinó que, tot i el fet que el catalanisme continuava vertebrant l'entitat per damunt de les diferències interiors dels associats, començava ja a produir-se en aquest període un debat entre els que volien afirmar el catalanisme com a primera realitat reivindicativa («catalans abans que dependents») i els que probablement, tot i voler mantenir en un primer pla el nacionalisme, accentuaven el caràcter de classe del Centre i la necessitat d'una consciència en aquesta direcció per part dels dependents.

Aquest procés duia a fixar una clara separació entre el nacionalisme de les classes populars i l'autonomisme de la burgesia i a imbricar-lo amb l'alliberament social. Els dependents que feien aquests plantejaments es trobaren insensiblement units a una ideologia clarament independentista i socialment revolucionària.

D'altra banda, en la darrera etapa de la història que hem estudiat, l'impacte de les idees socialistes i democràtiques progressistes ajudava a revisar la base doctrinària tradicional del catalanisme mentre començaven a aparèixer altres nocions que comportaven no sols l'aparellament de l'alliberament nacional amb el social, sinó també la seva modernització i l'encetament de noves perspectives ideològiques sobre la qüestió nacional. L'ascens de les idees feixistes portava, per exemple, a un refús dels aspectes xovinistes i a una revisió dels trets més conservadors de l'ideari tradicional del catalanisme i a l'esforç per la seva renovació democràtica i social.

Una renovació generacional acompanyava aquest procés dels primers anys vint com ja hem subratllat abans. Però no deixaren de persistir reaccions oposidores de signe diferent a l'equip de Francesc X. Casals. La futura Minoria d'Oposició Mercantil de la Segona República s'insinuava ja. Tampoc no man-

cava alguna reacció conservadora com la de Ramon Rucabado. El 1923, tanmateix, el traspàs generacional era una realitat.

La coexistència de l'antiga fornada amb la nova de nacionalistes d'Estat Català —o d'esquerra en general— i de socialistes de la Unió Socialista de Catalunya era possible pel nou clima de revigorització catalanista que continuava englobant els uns i els altres, perquè l'estratègia social del Centre no s'allunyava pas massa dels plantejaments primitius —els riscos en tot cas eren canalitzats mitjançant la Comissió Mixta i la Federació de Dependents—, i Francesc X. Casals i els seus companys saberen actuar amb prou habilitat i respecte perquè les clivelles no fossin excessives.

El nacionalisme radical s'aglutinava principalment a la Secció Permanent de Propaganda Autonomista, que després d'assajar infructuosament de fer canviar el nom del CADCI pel de Centre Nacionalista aconseguí de substituir el de la mateixa secció pel de Secció Nacionalista, encara que la dictadura no permeté d'enregistrar legalment el canvi. Els socialistes se situaven, per la seva banda, a Organització i Treball, en alguns dels comitès paritaris de la Comissió Mixta i a la Federació de Dependents de Catalunya.

La dictadura aturà tot aquest procés. Primo de Rivera perseguí el CADCI i el lliurà als sindicats lliures. Tots els socis s'aglutinaren llavors en defensa de l'entitat fora d'una minoria escassa que col·laborà amb els ocupants i que foren motejats amb el mal nom de «filipinos». Però l'estroncament de l'evolució natural del centre faria més difícil el traspàs a una nova generació, la de Cardús, Compte, etc.

Les condicions de la Segona República feren dramàtic aquest nou canvi. Les posicions ideològiques de caire socialista revolucionari o comunista hi guanyaren pes. Fou l'opció, entre altres, d'aquells militants d'Estat Català que s'escindiren i crearen Estat Català Proletari, esdevingut Partit Català Proletari, i que constituïren una de les bases del futur PSUC i del comunisme català dels anys trenta, com el Partit Comunista de Catalunya; tampoc no faltarien altres membres del CADCI que anirien a parar al Bloc Obrer i Camperol i al POUM. Sobretot fou l'opció de la Minoria d'Oposició Mercantil a la direcció del Centre que es constituí com una organització dintre l'organització.

Es tractà de fet d'un conflicte generacional, ideològic i polític que reflectia les tensions polítiques entre l'Esquerra Republicana i els grups a la seva esquerra, i àdhuc probablement al si de la mateixa esquerra, i en aquest sentit es tractava d'una lluita pel control de l'entitat.

Les noves opcions i els seus protagonistes —independentistes, comunistes, etc.— trencaren frontalment amb les generacions anteriors —la de Manuel Julià i la dels fundadors—, que en la lluita electoral per la direcció apareixerien units en una aliança que faria semblar Julià —el successor de Casals— molt més conservador del que realment era. Segurament Julià no actuà amb prou

habilitat en aquells moments i els joves oposicionistes no tenien el respecte de Casals per les generacions antigues.

El moment i l'ambient no ajudaven tampoc. Per a alguns es tractava de fer del CADCI el bastió de la independència catalana; per a d'altres, de capitalitzar una valuosa clientela política i sindical en favor d'una estratègia social revolucionària, subordinar les seccions del Centre a la d'Organització i Treball i convertir l'entitat bàsicament en una sindical de treballadors mercantils.

El triomf de Jaume Cardús a la presidència del CADCI, al Consell General del 17 d'agost de 1934, fou la desclosa d'aquest procés; i la participació del Centre en els fets del 6 d'octubre i la mort de Jaume Compte, la projecció pràctica dels ideals nacionalistes dels nous animadors. El nou tancament del Centre i el context exterior no permeteren tampoc que els nous dirigents de l'entitat poguessin dur a terme els seus projectes i estabilitzessin la seva vida interior, desballestada per les tensions passades. El Centre romandria tancat fins després de les eleccions del 6 de febrer de 1936.

Al final d'aquest mes, Pere Aznar, diputat al Parlament de la República, membre de l'antiga Minoria d'Oposició Mercantil i militant del Partit Català Proletari, fou elegit president del CADCI, en detriment de la candidatura de Jaume Cardús —un dels protagonistes principals de l'oposició esquerrana a la direcció del Centre d'ençà el 1916 amb el grup «El Soviet»—, el qual no deixava de representar un factor de continuïtat per la seva antiguitat en el Centre. L'elecció, tanmateix, es donava en un clima i unes circumstàncies difícils, i de poca participació electoral (Aznar fou elegit per 412 vots). En crear-se el PSUC la majoria dels dirigents del CADCI pertanyien als nuclis originaris d'aquesta formació política. En caure la UGT sota la influència comunista, el CADCI esdevenia, ja esclatada la guerra, una secció més d'aquella central sindical, en unes condicions evidentment antistatutàries, però explicables per la situació generada pel conflicte armat i el procés revolucionari. Encara, el juliol de 1937, Pere Aznar entrava a formar part del Comitè Executiu del PSUC. Amb tot, aquesta és una altra època i no entraré en valoracions sobre la correcció democràtica de les darreres etapes.

Si la Dictadura estroncà una evolució, igualment s'esdevingué amb la Segona República. El CADCI afermà la seva tasca sindical i participà en l'alçament nacionalista d'octubre de 1934; però les circumstàncies, el procés històric que portava a la Guerra Civil i les tàctiques i maniobres polítiques portaren l'evolució del Centre Autonomista de Dependents força més enllà del que havia previst Jaume Cardús i alguns dels joves d'oposició mercantil abans del 1934.

El CADCI se sindicalitzà plenament, però perdé bona part de la seva identitat originària. Cal subratllar, tanmateix, que l'opció de Jaume Cardús i d'un bon nombre de joves de la Minoria d'Oposició Mercantil representava un esforç veritable d'adequació del CADCI a les noves exigències nacionals i socials que, d'haver-se produït en una situació de major normalitat pública i en un clima

millor per resoldre les diferències generacionals i ideològiques, hauria representat un ejoveniment i una modernització de l'entitat, dintre les línies tradicionals del Centre de compromís social i nacional, i de plataforma educativa i cultural. La inestabilitat exterior durant la Segona República féu impossible la normalitat interior. La normalitat institucional s'estroncà després dels fets del Sis d'Octubre i la guerra no representà sinó un nou cop.

Acabada la guerra, l'exèrcit vencedor ocupava el CADCI i el clausurava, tot destruint així un nucli de trobament i confluència del catalanisme i del moviment obrer. Però ni el catalanisme ni el moviment obrer havien de desaparèixer. El mateix CADCI no deixa avui de mostrar una nova continuïtat. Tant de bo recuperi les millors tradicions de la seva història.

Conclusió. La història del CADCI entre el 1903 i el 1923 ens permet de destacar, per tant, tres elements. En primer lloc, el CADCI és una bona mostra de les actituds i de l'evolució del grup social de la dependència mercantil catalana. Segon, el Centre és un exemple de presència popular del nacionalisme català. I, tercer, el CADCI, com a institució, per la seva vida interior, constitueix una manifestació de vitalitat de la societat catalana dels trenta primers anys del segle XX que, d'alguna manera, podríem relacionar amb l'«optimisme» de la generació catalana del 1901 a què un dia va referir-se Vicens Vives.

Des del primer punt de vista, el CADCI i els altres centres de dependents de Catalunya encapçalaren una opció sindical completament diferent de la CNT, tant a causa dels hàbits, la mentalitat i els condicionaments sociològics dels dependents com perquè el seu nacionalisme els apartava de la ideologia llibertària. Tanmateix, a mesura que progressà la proletarització dels treballadors mercantils, el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria radicalitzà les seves posicions i el socialisme hi guanyà espai. Durant la Segona República fou la mateixa ideologia comunista. En aquest procés el cooperativisme se situà com un projecte alternatiu del capitalisme durant els anys vint.

De fet, el CADCI, com he subratllat amb anterioritat, havia d'enregistrar l'evolució dels dependents de comerç i de la seva actitud de classe, com també la mateixa evolució de les condicions dels treballadors catalans al llarg del segle. Però igualment havia de reflectir la història política i cultural i, en aquest darrer aspecte, cal assenyalar que avançaren paral·lelament la clarificació de posicions socials a l'interior de l'entitat i la radicalització nacionalista.

El darrer camp, l'evolució —sense solucions de continuïtat ni giragonses— es correspongué a la que seguia el nacionalisme català, de l'autonomisme del començament de segle a l'independentisme de Francesc Macià. Al si del CADCI —com hem assenyalat abans— aquest darrer ni havia de trobar, precisa-

ment, una de les seves bases per a la formació del partit d'Estat Català. Les biografies de Puig i Esteve i Francesc X. Casals —els dos presidents del CADCI més rellevants de l'etapa que hem estudiat—¹³ tradueixen ben bé aquesta evolució.

Finalment, cal destacar, al costat de la imbricació del CADCI en el seu context polític i social, la seva importància institucional. Importància per l'organització eficient i descentralitzada que saberen donar els fundadors a l'entitat, per la multiplicitat de les iniciatives, per l'aportació a la formació professional dels dependents, per la seva inserció en la tradició mutualista catalana i per la contribució a la popularització dels esports. L'adquisició del casal de la rambla de Santa Mònica representà un moment cabdal des d'aquest punt de mira i, alhora, un dels elements que frenava la vella generació de fundadors i dirigents del Centre a donar passos més decidits en el terreny de l'acció sindical. Efectivament, el pes del «patrimoni», com he indicat, sempre fou per a aquells darrers un element dissuasori per no córrer aventures.

Una entitat com aquesta no escapà als conflictes interiors, especialment a partir de la Gran Guerra, quan empitjorà la situació dels grups de treballadors mercantils. Durant aquests anys, tanmateix, el nacionalisme català aconseguí de vertebrar els socis per damunt les actituds ideològiques. La dictadura de Primo de Rivera, per la seva banda, havia també d'ajornar l'esclat de les clivelles internes, que es produí durant la República.

La història del CADCI canvià de signe, efectivament, a partir del 1923 i l'entitat sofrí atacs remarcables fins a desaparèixer el 1939.

A la vista de l'evolució posterior del Centre, apareix, doncs, amb major força la unitat del període 1903-1923, període en el qual els seus components aconseguiren de fer recíxir una associació singular, paral·lelament a l'actuació de tants ateneus i grups populars de càire cultural, educatiu, mutual, esportiu, social o polític. Una entitat que no era el fruit del treball d'una personalitat aïllada o excepcional, sinó de la contribució d'un nombre important de socis, amb problemes i dificultats, amb diverses generacions que se succeïren i s'entrelligaren —la de Puig i Esteve, la de Torrents, Feliu i Codina i Marià Vendrell, la de Francesc X. Casals, Ràfols i Camí i Manuel Julià, i la de transició també de Jaume Cardús, etc.—, generacions que, a desgrat dels conflictes, aconseguiren de conviure i col·laborar en un treball comú, si més no fins a la primera etapa de la Segona República.

No voldria acabar sense insistir que el CADCI, com altres centres i ateneus de Catalunya, era ben representatiu de l'articulació d'una societat

(13) Josep Puig i Esteve fou president del CADCI entre el 1909 i el 1916 i fou membre de la UENR, de la qual es distancià arran dels enfrontaments del CADCI amb els radicals en ocasió de la col·locació de la primera pedra del monument a Pi i Margall el 1915. A l'assemblea de parlamentaris de 1917 col·laborava amb la Lliga Regionalista que el presentaria com a regidor a les eleccions municipals d'aquest any en què sortí elegit. Se separaria de la Lliga amb l'escissió d'Acció Catalana. Francesc X. Casals, que menà la resistència dels membres del CADCI contra la dictadura i els seus primers passos a la Segona República, havia estat membre de la Unió Catalanista i seguidor del doctor Martí i Julià per ésser-hi després de Francesc Macià i arrel·lenar-se en la República amb l'Esquerra Republicana de Catalunya.

civil. La política i les opcions ideològiques i culturals, com he apuntat al començament, no es jugaven solament al nivell dels líders polítics, dels partits o també al nivell d'aquesta infraestructura associativa.

En aquest estrat es donava una militància catalanista i es constituïa un estat d'opinió que podia donar suport en un moment determinat a una política de la UFNR o de la Lliga Regionalista, o, en un altre moment, a un Macià, o refusar-la com passà amb la UFNR arran del Pacte de Sant Gervasi amb els lerrouxistes el 1914, o amb la Lliga per la seva política «espanyola», especialment després de la darrera col·laboració ministerial de Cambó el 1921-1922.

Era la base popular del nacionalisme, que no era simplement enquadrada pels partits, sinó que generava iniciatives pròpies, filtrava, divulgava i distorsionava ideologies, o en feia híbrids eclèctics, formava dirigents o dinamitzadors intermedis i subalterns, i era un element cabdal de socialització i d'arrelament de les alternatives polítiques, socials i culturals. Les associacions i la premsa, tan diverses i atomitzades, formaven un teixit per on passaven canvis d'opinió. Un estudi a fons en aquest terreny ens ajudaria també a explicar-nos el triomf de Macià el 12 d'abril de 1931.

Manuel Lladonosa

L'ideari del CADCI

*«Caelum non animum mutat qui trans
mare currunt»
Ciceró (De amicitia)*

Introducció: quatre retrats emblemàtics. LA SALA DE JUNTES DEL CENTRE AUTONOMISTA DE DEPENDENTS DEL COMERÇ I DE LA INDÚSTRIA, ENTITAT OBRERA, ESTAVA PRESIDIDA SIMBÒLICAMENT, DES DEL PRINCIPÍ DE SEGLE, PER QUATRE RETRATS DE PERSONALITATS CATALANES. La seva elecció no responia a criteris arbitraris: F. Pi i Margall, Valentí Almirall, el Dr. B. Robert i Mossèn Cinto Verdaguer exemplificaven criteris doctrinals i/o actituds vitals amb les quals el Centre s'identificava, i explicitava amb allò la seva admiració i el seu deute espiritual.

El republicanisme federalista de Pi i Margall, el catalanisme d'Almirall, l'honestetat del Dr. Robert i l'espiritualitat i la solidaritat amb els sectors socials més desvalguts de Verdaguer, constituïen unes marcades senyes d'identitat per als homes del CADCI.

Uns senyals d'identitat que transcendien partidismes, tàctiques i fins i tot els canvis de les diferents conjuntures històriques per les quals el Centre va passar. Per aquestes raons mai no penjaren altres retrats a la seva sala de juntes, malgrat que per la seva influència i el seu prestigi entre els socis hauria estat lògic que els retrats del Dr. Martí i Julià —abans que qualsevol altre polític—, F. Macià i fins i tot poc o molt (pel seu enfrontament amb Martí i Julià) el de Prat de la Riba s'haguessin afegit als anteriors.

L'ideari del Centre, no explicitat formalment exceptuant el que es pot deduir dels estatuts, exigia als seus socis neutralitat partidista i, en conseqüència, actuacions unitàries. Una vocació unitària que fou respectada,¹ i per aquesta raó allò que uní sempre els socis fou molt més fort que allò que els separava, amb independència d'actituds polítiques, directrius sindicals o creences morals particulars.

Del conjunt de pressupòsits culturals, ideològics i doctrinals a partir dels quals els homes del CADCI reflexionaven, en podríem destacar com a decisius els següents:

— Els criteris filosòfico-doctrinals profundament democràtics de Pi i Margall, com a base teòrica d'un projecte polític de recuperació sense restriccions de la sobirania

(1) Excepte la polèmica inclusió en les llistes municipals de la Lliga de Josep Puig i Esteve el 1917 i la tan conflictiva incorporació de la Secció Permanent d'Organització i Treball a la UGT.

individual i col·lectiva, entesa com a desplegament d'una plena llibertat solidària.

— El social-reformisme liberal laic i regeneracionista d'Almirall i la seva idea que el catalanisme hauria d'actuar en tot moment com un moviment polític unitari.

— La concepció del nacionalisme «integral» de Martí i Julià com una ideologia alliberadora no partidista, intransigent i socialitzant, ambigua en el seu contingut doctrinal poc desenvolupat però molt coherent com a actitud ètica i ideal moral, atesa la biografia privada i política de Martí i Julià.

Tots aquests elements s'articularen amb poques contradiccions, arès el nivell de no aprofundiment teòric, i es constituïrà d'aquesta manera el que es podria considerar com l'ideari del CADCI, un ideari compartit per altres institucions i associacions catalanistes de l'època, però amb el segell exclusiu de l'adscripció laboral dels seus socis. Unes concepcions base que homogeneïtzaren la vida i les activitats del Centre durant el temps que aquest va poder funcionar i exercir les tasques per les quals fou creat: millorar les condicions de vida dels dependents comercials i de la indústria i desenvolupar la consciència catalanista.

1. Fermeza en les conviccions. El mes d'abril del 1932 el CADCI publica un número extraordinari d'*Acció* —la seva revista portaveu— amb motiu del vint-i-nou aniversari de la fundació del Centre. En aquest número es fa un balanç exhaustiu de les fites aconseguides i de les activitats de l'entitat des de la seva fundació al 1903. Secció per secció, es rememoren persones i fets, es constaten xifres i s'hi reflecteixen idees, orgull per l'obra feta i esperances. Del 1903 al 1932 han canviat moltes persones, però es manté amb poques variacions tot allò que els motivava, il·lusionava i donava coherència als seus actes. L'ideari que els socis del CADCI tenien en comú, amb independència de la seva filiació política, adscripció social o conviccions morals i religioses. Aquest ideari fou explicitat en molt poques ocasions² per la banal raó que no era necessari fer-ho. Els ciutadans que s'associaven al CADCI, més que uns esquemes doctrinals similars, compartien unes mateixes pautes culturals i ideològiques en el sentit més ampli del terme de lectura global de la realitat. En aquest factor n'hem d'afegir un altre de decisiu: el lloc que ocupaven els dependents del comerç i de la indústria en el procés productiu en el primer terç del segle XX i les relacions socials en què es trobaven. Lloc i relacions que els obligaven a matisar objectivament la subjectivitat ideològica d'aquesta cultura esmentada, interclassistentment compartida amb altres sectors socials catalanistes de l'època.

Pel que fa a la resta, la coherència de les idees base del Centre es mantingué gràcies a l'habilitat dels seus dirigents, a l'homogeneïtat social i cultural dels socis... i a la cooptació. Efectivament, a l'article «Recensió històrica» de

(2) Vegeu l'antologia de textos que hi ha a continuació d'aquest article.

la Secció Permanent de Propaganda Autonomista —com és obvi, la secció més política del Centre— (Acció, abril del 1932) es constata que:

«De bell antuvi, els homes que instituïren l'orientació de la nostra força estamental van entendre que la limitació que representava no permetre l'ingrés sinó aquells elements addictes a l'espiritualitat del nostre poble era una limitació sanitària(...), generositat sentimental d'un estament que si volia progressar, perfeccionar-se i ajudar-se mútuament, també volia, per damunt de tot, la plena sobirania de Catalunya.»

Dins d'aquesta línia, l'article 7è dels estatuts generals de l'entitat afirmava taxativament que per ingressar al Centre era necessari ser proposat per dos socis i que la proposta obtingués l'aprovació del Consell Directiu.

L'essència de l'ideari del CADCI està condensada en el paràgraf anterior. Les paraules clau, idees-força, són: *perfeccionament, ajuda mútua, i sobirania de Catalunya*. Per això no és gens estrany que, tant el 1903 com el 1939, el seu lema central fos: PER AL DEPENDENT MILLORA, PER A CATALUNYA LLIBERTAT.

Josep Puig i Esteve, un dels dirigents més importants de la història del Centre, expressava aquest criteri bàsic d'unificar l'ànima de millora individual, les reivindicacions laborals i el sentiment catalanista amb les paraules següents:

«El Centre representa la voluntat i la fe que obren miracles. Ell ha anat i anirà sempre avant perquè nosaltres ho volem, ho vol aquest humil i sofert estament, tan humil i tan sofert com indispensable en la vida col·lectiva de la nostra terra; ho volem els Dependents de Comerç que'ns hem adonat de el molt que podem perquè són molts que ho volem i ho volem molt; i tot això perquè veiem en el Centre la deslliurança de nostra condició d'homes de treball i la reivindicació de la nostra personalitat catalana.» (El Poble Català, 8 de maig de 1915)

2. El CADCI, fàbrica de nacionalismes. Millora personal i llibertat col·lectiva nacional. Aquest era el programa dels dependents catalanistes que, amb el suport del conjunt del moviment catalanista del principi de segle (Lliga, Unió Catalanista, etc.), decidiren crear una entitat obrera per a dependents del comerç i de la indústria catalanistes, el dia 15 de març de 1903.

Una entitat que, tant el 1903 com el 1932, es definia com a essencialment patriòtica, la finalitat de la qual era —segons les seves pròpies pa-

raules—³ formar integralment ciutadans aptes i forts dins de l'estament de la dependència; despertar-los; desenvolupar-los; perfeccionar les seves aptituds, tot divulgant-los els coneixements científics del treball; defensar-los; protegir-los en les múltiples adversitats de la vida; facilitar-los la consecució d'una existència raonable; enfortir-los moralment i física perquè en qualsevol ocasió, de les formes més diverses, puguin ser útils a ells mateixos, a la pàtria, a la humanitat.

Així, en el lloc més visible del seu saló d'actes el lema següent presidia tots els actes que s'hi feien: PER CATALUNYA I PER A CATALUNYA. Millora individual i reciclatge professional; progrés com a col·lectiu i llibertat nacional. En la seva concepció el progrés individual era inseparable de la llibertat col·lectiva; per tant, la seva òptica era individualista i social alhora. Per aquesta raó s'autodefinien com a idealistes i pragmàtics a la vegada, patriotes, mutualistes i solidaris.

Oferien cultura, integració social, formació professional de gran qualitat, assistència sanitària integral i assegurances socials, esports i excursions, defensa de la professió, club social i una voluntat política unitària d'actuació catalanista.

Encertaren en ple en el moviment històric, les idees, les formes organitzatives i els mitjans que desplegaren per cobrir els objectius proposats. En només deu anys el CADCI es convertí en una institució modelica en la història de la Catalunya contemporània, com a entitat obrera que cobria els déficits culturals i de seguretat social dels dependents del comerç i de la indústria i com a far del catalanisme popular.

D'aquesta manera, les escoles mercantils catalanes, per la seva qualitat i pel seu prestigi, aconseguiren que les institucions públiques catalanes reconeguessin oficialment els títols i els certificats que lliuraven als seus alumnes; els seus esportistes participaven en les altes competicions del moment i en alguns casos aconseguien els majors èxits com per exemple en la «lluïta a corda», en el rugbi, en el rem, etc.; pel seu saló d'actes passaren els conferenciantes més prestigiosos del país;⁴ les conflictives relacions laborals de l'època es milloraven amb la intervenció dels comitès paritaris i l'èxit de la vaga del 1933; es construïen habitatges en règim de cooperativa; els socis del CADCI disposaven d'assegurances de malaltia, invalidesa i mort i d'una assistència sanitària que incloïa hospitalització, a més d'una cooperativa de consum i d'una caixa d'estalvis. I, finalment, el Centre tenia un prestigi tan sòlid entre el moviment catalanista que era capaç d'organitzar unitàriament actes reivindicatius com ara la celebració de la Diada Nacional de Catalunya ja des del 1904.

(3) L'esmentat número extraordinari d'*Acció*, d'abril del 1932, utilitza com a definició programàtica els mateixos termes utilitzats pel Consell Directiu del 1914 amb idèntica finalitat i exposats a la revista *Anyal* del 1914.

(4) Dr. Martí i Julià; E. d'Ors; J. Carnet; R. Serra i Pagès; P. Fabra; J. Folch i Torres; F. Macià; A. Rovira i Virgili; N. d'Oliver; R. d'Abadal; F. Cambó, etc.

3. Catalunya 1903-1939: la lluita per la sobirania. Tots aquests èxits es podrien atribuir en gran manera a una conjuntura històrica en què conflueixen una sèrie de factors irrepetibles en el seu conjunt:

— L'apogeu, des del final del segle XIX, del catalanisme i de l'associacionisme com a projecte de la societat civil catalana d'autoorganitzar-se per tal de recuperar les seves senyes d'identitat i la seva autonomia política.

— Unes relacions laborals molt conflictives.

— La desarticulació entre una societat catalana industrialitzada que exigia modernització i un aparell estatal central presoner de realitats socio-econòmiques diferenciades i poc procliu als pactes.

— El creixent desenvolupament del moviment obrer organitzat.

— La pressió política anticatalanista del radicalisme lerrouxista.

— L'actuació clarament deficient dels poders públics en matèria social, cultural i educativa.

Malgrat que tots aquests factors són decisius, cal afegir, per comprendre les fites i els èxits del CADCI, la fortalesa del seu ideari bàsic com a factor cohesionador de l'entitat. Com ja hem apuntat prèviament, aquest ideari del Centre era una concreció i una caixa de ressonància del catalanisme com a moviment cívico-polític en la seva segona i tercera fase evolutiva, que comprèn des de la creació de forces polítiques exclusivament catalanes fins a la formulació implícita o explícita de la completa recuperació de la sobirania de Catalunya, tal com fou plantejada pel conjunt de forces polítiques que dugueren a Francesc Macià a la presidència de la Generalitat. En aquest sentit M. Lladonosa exposa que el catalanisme fou l'element homogeneïtzador de totes les seccions del Centre i, per tant, la seva força vertebradora, i conclou la seva anàlisi qualificant de veritable mística les idees que animaven els homes del CADCI.⁵

L'admirat Josep Puig i Esteve, primer president del CADCI, finalitzava amb aquests mots un famós article titulat «Una hermosa realitat»:

«El camí és llarg. Que'ns detura? No res, al final de tot hi ha la victòria. De on venim? De Catalunya. On anem? A Catalunya.» (El Poble Català, 8 de maig de 1915).

I el 1923, en fer el balanç commemoratiu, Acció exposa:

«La catalanitat ha estat com una font abundosa inexhaurible, que ha circulat adés oculta adés a la superfície, vigoritzant incessantment la nostra organització.»

(5) LLADONOSA, M.: *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1903 i 1923*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, pàg. 111.

radicals, tant en el catalanisme com en el terreny de les reivindicacions laborals. Per tot això, el 1932, en fer balanç, l'autonomisme és jutjat de la manera següent:

«(...) mot "autonomista". És evident que aquest mot no interpreta, d'una manera absoluta, l'ideari patriòtic de tots els socis, però és encara —i en 1903 més que no pas avui— el que accepten més generalment les diverses modalitats del catalanisme, si bé per acceptar-lo, moltes d'elles han de fer, mentalment, un bon tros de camí enrera.

«El Centre, però, no ha pas pretès mai que la qualificació d'«autonomista» que es donava, signifiqués una limitació doctrinal per a ningú. L'«autonomisme» és, entre nosaltres, el punt de convergència, el programa mínim, l'estació de sortida... Per a tots els socis del Centre, com per a tots els catalans, no hi pot haver ni cap «mot» ni cap imposició humana que limiti la plena sobirania de Catalunya per al determini dels seus destins.» (Acció, abril del 1932).

D'aquesta manera, l'evolució del catalanisme fou en gran manera l'evolució de l'ideari del CADCI. Com ja hem vist, Puig i Esteve fou elegit regidor en les llistes de la Lliga el 1917 i Francesc X. Casals, un altre gran president de l'entitat, fou cridat per Macià per ocupar la Conselleria de Treball en el primer Govern de la Catalunya autònoma.

Culminava així la trajectòria política unitària del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, amb l'accés al poder d'un dels seus presidents més representatius i de la mà del polític més estimat pel poble i que havia compartit més l'ideari nacionalista/popular, cívic, republicà, solidari, social-reformista i democràtic de l'entitat, i que li havia donat suport.

Joan Antón

Antologia de textos

Vós, jove dependent... *Vos heveu donat compte, amich, de que'l comers es una de les activitats humanes que major latitut ofereix als qui en ella s'omplen?*

El jove meritori que entra avuy al escriptori o al magatzem pot haver esdevingut dema'l cap de la casa comercial. Els homes anomenats de carrera, cursen aquesta en una escola o Universitat durant tres, quatre, cinch o més anys. El negociant comença sa carrera'l dia que posa per primera vegada sos peus al escriptori o al magatzem. N'hi hà que son uns mals estudiants. Apàtrichs, cada any mereixen suspens, y jamay se mouen del lloch modest que'ls hi assignaren el primer dia. D'altres els bons, van fent diariament son camí y arriba'l dia que la familia y la societat els proclama mestres de son ofici.

Sabeu, amich quines son les condicions essencials d'una brillant carrera pera un jove negociant? Son tres: «Treball», «Honradesa», «Estudi». El «Treball» es la producció de riquesa, el desvertllament y exercici de facultats individuals. La fixació d'hàbits de vida, la formació d'un cop d'ull y d'una pericia professional. La «Honradesa» es la força ideal que impulsa'l treball y lo que fa saborosos sos fruits. L'«Estudi» es l'aixamplament del horitzó, l'adob que fa'l treball més productiu, l'eina que'l fa més perfecte. Si el treball es el desenrotllament de si mateix per sí mateix, l'estudi es el complement d'aquest desenrotllament per medi de la experiència dels altres.

Treballador y honrat ho es tot negociant y tot membre d'una familia o de una societat civil que senti dintre seu la força de la dignitat humana. Estudiós... ho es tothom? hi ha gaires veritables estudiosos? Vos heu posat a meditar, amich, si no es, per ventura, vostra manca d'esperit d'estudi lo que entrabanca'ls vostres passos en la carrera de negociant que vos heu emprès?

Un grup de joventíssims negociants (dependents de comers, viatjants, etc), que sentien ansies d'estudi y de milloració personal, fundaren el Centre Autonomista de Dependents del Comerç y de la Industria. Ells estimaven fonament a sa terra y cregueren que, lo millor que podien fer pera servir-la, era associarse y obtenir aixís l'enaltiment colectiu per medi del perfeccionament individual y propi; volgueren seguir la màxima de que'l més patriota es el millor professional, el qui més estima sa feina. Y crearen desseguida les Escoles Mercantils Catalanas, de les quals vos acabeu de matricularvos deixeples.

Vos heu fet ben be càrrech de lo que vol dir soci del C.A. de D. del C. y de la I. y alumne de ses E.M.C.? Vos penseu que assistiu a una «academia» al

assistir a les classes del Centre? Creyeu que al freqüentar les E.M.C. y tot el C.A. de D. del 7. y de la I. es més que una Academia: «Es una comunitat espiritual» hont per la cooperació, pel sacrifici y pel reciproch encoratjament, se persegueixen ideals de milloració individual, professional, cívica y patriòtica.

Cal que vos identifiqueu ab els ideals, la vida y les manifestacions externes del C.A. de D. del C. y de la I. Quan sou al Centre sou a casa vostra. Tracteu, donchs, totes ses coses ab l'amor y respecte ab que tracteu tot lo que es vostre; trengueu part en ses empreses propies.

Al posar vostra atenció en els deures de soci no vos distraigueu tampoch dels vostres drets. Al Centre, pel sol fet de serne membre, hi teniu veu i vot. Si noteu deficiències, si creyeu haver descobert errors, y teniu iniciatives pera complir les unes i subsanar els altres, parleu y se vos escoltarà atentament. Demostreu ab obres vostres amor al Centre y el Centre en pès vos restarà agraït.

Si'l Centre va creixent, com fins ara, y por realisar son projecte de bastir-se un gran casal exprofès; si ses Escoles Mercantils Catalanes van perfeccionant-se y ampliant-se; si sa Secció de Relació de Propaganda fa campanyes fruitoses; si l'altra Secció de Sports y Excursions satisfà plenament les honestes necessitats d'esbarjo; —si tot això succeeix, com es de rahó que succeeix— vos, soci del C.A. de D. del C. y de la I. ne sereu el beneficiat, junt ab tots vostres consocis. Vostres estudis professionals seràn més extensos y profòns, vos sentireu més estimulat pera el treball, veureu realisar grans obres y anireu esdevenint un home més integral, un membre més dols de vostra família, un negociant més potent, un ciutadà més digne de vostra ciutat, un fill més útil y amorós de nostra mare Catalunya, un súbdit més conscient de l'Estat espanyol, un més noble germà dels homes.

Donchs estudeu ab fè! cada dia un xich. Sou jove y teniu molts dies davant vostre. Si sou ignorant, podeu esdevenir sapient; si sou inexpert, vostre treball pot alncansar gran perfecció; si sou pobre, podeu conquistarvos l'opulència. El comerç es la carrera més lliberal que hi hà. Trebal·leu, sigueu honrat, estudeu y vostre serà el triomf. No feu cas dels defalliments, que son cosa pasatgera. Son els dies núvols de l'esperit; els dies clars son la normalitat. Estudieu. Estudieu! Si, esclaus del defalliment heu descurat la lliçó o la classe, al endemà el sol del optimisme vos tornarà les forces desertades. Aleshores torneu a obrir el llibre, encamineu vostres passos a la classe. Això encara que vos succeeixi setanta vegades; setanta vegades vos podeu alçar, si caiguessiu setanta vegades. L'estudi vos portarà a la victòria, a condició de que no deixeu del bràs a la constància. Estudieu, estudeu!

Fladi Homs. *La Veu de Catalunya*, 27-9-1911.

Centre autonomista de dependents. «Una hermosa realitat» Avui rebrà consagració publica el casal que per a son hostatge social ha obtingut el Centre

Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, entitat fundada ara fa 12 anys.

Aquest casal es de propietat del Centre. La eloqüència d'aquest fet que remarquem és incontrovertible, fruit de la sola força de voluntat d'un estament humil que ha assolit per mitjà de la Associació, una organització perfecta, acoblant un nombrosíssim estol de socis, fent possible una sèrie de institucions d'educació, de previsió i de caràcter social, totes elles ben estimables i alguna de cabdal importància.

Amb tot: la gran fe que sempre hem tingut en el triomf definitiu del Centre, nosaltres som els primers en sentir-nos meravellats pel seu ràpid i esplendorós creixement. En algunes ocasions hem fet afirmacions ben explícites de la nostra seguretat més absoluta en l'avenir de la nostra entitat; i portats per aquesta fe, nostres afirmacions han estat tan optimistes que han semblat una inexplicable gosadia, nostres auguris, fills de conviccions ben arrelades, han semblat un somni; i a pesar de que presentem ben segura sa definitiva realització, no creiem que fos tan immediata.

El Centre ha passat de sa fundació a la vida que avui gaudeix en progressió sempre creixent sense interrupció i ha proveït ara a ses tres grans activitats l'una complement de l'altra i adhuc ben diferents entre si, així és acoblament de socis, perfeccionant-los de sos diferents organismes, i obtenció de un Casal social aon donarà vida a totes ses activitats. I ni la feblesa de sos primers anys ni la magnitud de ses iniciatives que han requerit una actuació intensa, han minvat mai la seguretat de sos passos ni la serenitat de sa mirada; amb petjada ferma i amb l'esguard avant en son camí de deslliurances i reivindicacions.

El Centre representa la voluntat i la fe que obren miracles. Ell ha anat i anirà sempre avant perquè nosaltres ho volem, ho vol aquest humil i soferit estament, tan humil i tan soferit com indispensable en la vida col·lectiva de nostra terra; ho volem els Dependents de Comerç que'ns hem adonat de el molt que podem perquè som molts que ho volem i ho volem molt; i tot això perquè veiem en el Centre la deslliurança de nostra condició d'homes de treball i la reivindicació de la nostra personalitat catalana.

Som a casa nostra i és aquest fet una manifestació més, un esfluvi més de la nostra personalitat ben catalana. Passen avui per davant de nostres ulls enamorats en escalenta cavalcada totes les manifestacions més remarcables de la vida del nostre Centre. Des de la seva fundació que va tenir lloc amb carencia ben absoluta de recursos materials sense més bagatge que una joventut apassionada, repleta d'ideals patriòtics, sens reproduïx avui en successió cinematogràfica nostra vinguda a la vida social, les nostres primeres lluites, els primers actes organitzats, les corrués de socis que anaven engroixint nostres rengleres, els nostres primers Consells generals, el conjuminar la nostra sabia actual llei social, el nostres mitjings patriòtics, les inaugurals de cursos, els successius canvis de lloc social en cerca de majors àmbits, els actes culturals, les festes deportives, les ansies de millorament social, les palestres a casa i al carrer i més que tota aquesta sèrie de manifestacions, damunt de totes elles, aquest Consell general, celebrat ara farà vuit anys, e que, ben escurats de butxaques, però ja ven segurs de on anàvem, varem dirnos: «El Centre creix que dóna goig, ja representa una important força social, com ne són una bella mostra

la nostra actuació catalanista persistenment l'organització d'actes públics, conferències, mitings, vetllades, manifestacions polítiques, concurrencia a tota mena d'actes, etc., la organització del nostre estament, la creació de les notables «Escoles Mercantils Catalanes» que sostenim, la fundació dels socors mutus; l'establiment del registre de col·locacions; la creació de la Biblioteca; l'establiment de la educació física amb sports de tota mena i l'escursionisme; mes per a completar aquesta tota nostra complexa actuació i fer-la ven efectiva, hem de dotar al Centre d'un Casal propi que serveixi de marc a ses activitats i les faci perdurables. I aquell atrevit i bell ideal nostrev ja és un fet.

Enguies, esforços, lluita persistent, tot ho ha aguantat, de tot ha sortit la nostre fe; parodiant la dita d'un estimat irrespectable amic nostre podem ben dir que en cada pedra d'aquest casal hi tenim una gota de sang. ¡Si es pogués veure les vegades que hem tremolat d'emoció, simples joguines d'una decepció momentània o d'una dolça victòria, en místic contemplació de com s'anava fent efectiva una íntima i afectuosa cooperació de com s'acostaven a nosaltres els abnegats anònims el front pur dels quals acaronavem idealment amb besades d'agraïment de com trohavem dels homes il·lustres i sabis de Catalunya els braços oberts per acollir-nos per nosaltres, pel Centre, tot l'amor de son cor inmens i tota la llum de sa clara intel·ligència...

¡Si ho poguessim explicar lo que s'ha lluitat es comprendia ara ço que val el nostre goig!

Però ¡tan seval! lo fet, fet és; el cert és que ja tenim aquest nou medi ben poderós de lluita pel Centre i per Catalunya; i lo fet fins ara no ha de ser més que un esperó per anar avant indefinidament; n'estem satisfets més que com a medi.

El camí es llarg. ¿Què 'ns detura? No rès, al final de tot hi ha la victòria.

¿De on venim? De Catalunya.

¿On anem? A Catalunya.

Josep Puig i Esteve. *El Poble Català*, 8-5-1915.

Memòria de la Secció Permanent de propaganda autonomista. El Curs de 1913-1914 (...) El nostre Centre ha arribat ja a un grau de plenitud, de creixensa, ben envejable; avui la nostra associació dona beneficis ben positius als seus socis i això fa que hi hagi molts dependents que vénen a engruixir nostres rengleres, no per amor a l'entitat, ni per adhesió a l'obra que realitza, sinó per profit propi eslusivament individual, es a di, per egoisme personal.

Aquest es el corc que tenim dintre casa; aquesta es la malura crònica que forçosament havem de sofrir, perquè è no podem pas privar'los l'entrada ni foragitar-los, perquè ningú ho confessa que sigui entre nosaltres per aquest fi; però, amics, aquest se coneixen, i contra aquest hem de vetllar, si colem que'l nostre Centre continui

essent el mateix Centre Autonomista de Dependents de quan se va fundar, i el mateix que ple d'entusiasme ns mostrava el diumenge del trasllat.

Per això, amics, hem de voler que aquest catalanisme no moriñ que tots els que qui ocupin un càrrec entre nosaltres siguin socis que ho siguin per amor a l'entitat, que tinguin el mateix sentiment patri que'ls primers que desempenyarem llur càrrec, i volent-ho així, forem que's conservi aquest caràcter catalaníssim que és el que ha enlairat el nostre Centre; continuarem aquesta tasca lliberadora i ben positivament catalanitzadora que venim realitzant, i és com la llibertat dels pobles qu's progressa i se millora la vida social i heu's aquí, companys, com considerant-la tal com és, l'ànima del nostre Centre i aportant nostres entusiasmes a la Secció de Propaganda Autonomista, treballarem fermament pel millorament de la nostra classe social, que tan poc a poc va reivindicant-se.

Revista Anyal 1914, pàg. 113. (Text proporcionat pel Sr. Lluís Amat, incansable lluitador del CADCI als seus 92 anys).

El nostre ideari Esta lleugera la variant produïda en el nou Consell Directiu del Centre, concernint el seu personal íntegrament, que tal volta sigui innecessària l'exposició del seu ideari perquè no ha d'ésser altra cosa que una confirmació de principis abastament manifestats en l'exercici transcurs. Més, per a que el Centre assolèixi la màxima eficàcia en les seves tasques no n'hi ha suficient amb una acció conseqüent i assenyada per part de l'element directiu; els associats deuen refermar llur tàcita adhesió al nostre programa amb un permanent contacte que dongui la sensació d'unitat i col·laboració. Cal que la nostra entitat devingui no tan solament un organisme d'equilibrada i harmònica funció sinó també d'una intensitat de vida que esperoni a aquells qui continuen aferrats a emprícs formes d'intervenció social. Per això volem que les nostres paraules, en començar aquesta nova etapa, siguin d'exhortació vers una conscient disciplina que mantingui entre nosaltres un esforç conjunt.

La nostra classe viu en perpètua adolescència esperant, tal volta, que el transcurs del temps la capaciti per a entrar de ple en el concert social, i quan l'acció dels organismes obrers ha començat d'obtenir millores que antany semblaven utòpiques i fins constituïen un programa polític, la dependència mercantil ni tan solament ha pogut cobrar consciència de la seva personalitat.

Veus aquí doncs, un dels nostres primordials objectius: suscitar aquell interès, desvetllar aquelles inquietuds que revelen una vitalitat a la qual la nostra classe no ha arribat encara, és a dir, interessar als nostres companys en l'aspecte laborista, inculcant-los aquell sentit de cohesió que dona ànima a una acció col·lectiva.

Es precis que desapareixi d'una vegada aqueixa desorienta-

ció, filla de l'equivoc concepte que molts dels nostres s'han format de llur significació en l'esfera del treball. Cal tenir en compte que la generació de la post-guerra ha concedit al factor treball una situació preeminent entre els valors que regulen la política internacional. Es deure nostre, com el de totes aquelles entitats animades d'una idealitat política, el conciliar l'acció conduent a les reivindicacions de classe amb el manteniment dels principis substancials de la nostra concepció idealista.

Acció, núm. 160, setembre de 1922.

La manifestació del 24 d'abril Com a digne corol·lari la gran manifestació del poble de Catalunya a favor de la ratificació de l'Estatut de Catalunya votat el 2 d'agost de l'any darrer, manifestació que fou organitzada pel C.A.D.C.I., al nostre President ha rebut del de la Generalitat les següents ratlles:

«Sr. Francesc X. Casals,
President del C.A.D.C.I.

Benvolgut senyor i amic:

Després de la jornada magna del diumenge passat vull expressar en la vostra persona el testimoni del meu agraïment sinceríssim per la nova prova d'amor a Catalunya que ha donat el Centre que dignament presidiu. Una vegada més, en dies transcendents i plens de sentit històric, el nom del Centre Autonomista de Dependents s'ajunta als anhels unànims i dona una nova ocasió perquè es fonguin les voluntats i els desigs de tots els catalans en una sola aspiració nacional que és una anticipació del triomf de Catalunya.

A vos com a President del Centre faig present aquesta reconeixença i us prego que la feu extensiva a tots els que han treballat per l'organització de l'acte inoblidable.

Accepteu l'expressió del meu cordial afecte,

Francesc Macià»
(signat)

Acció, núm. 11, juny de 1932.

Editorial: Tot fent via (...) som republicans, i no del 14 d'abril. Ho som de sempre. Perquè mai no vàrem creure en la monarquia. El nostre historial es a bastament llarg i prou explícit. Per no avenir-nos amb els sentiments monàrquics fôrem perseguits, clausurats diverses vegades, empresonats alguns, desposseïts després del nostre Casal, que no ens hauria estat reintegrat de fer, de no proclamar-se la República.

Si no ho fossim d'abans per ideologia, per sentiment i per voluntat, deuríem ésser-ho per agraïment al règim que va fer possible l'entrar en possessió definitiva del que era ben nostre.

Acció, núm. 14, setembre de 1932.

Catalunya i el Dr. Martí i Julià. Amb motiu d'un aniversari Quan, ara fa setze anys, un seguici, llarg i trist seguici, acompanyava el cadàver embolcallat amb el nostre drap barrat del Dr. Martí i Julià, les llagrimes, és cert, enterbolien la claredat dels nostres ulls, però el nostre esperit convuls i atribolat en aquells moments, demanava i desitjava fermament la serenor necessària per a poder restar fidel, tota la vida, als ensenyaments i les exemplaritats d'aquell gran home, noble i cavaller, que ens havia ensenyat a ésser nacionalista i que un cop l'haguérem conegut i tractat ja no vàrem voler i molt menys vàrem poder deixar de seguir, d'estimar, de recordar i d'enyorar...

Martí i Julià, el Doctor, com familiarment li dèiem —car per a nosaltres de Doctor, aleshores, només n'hi havia un— era, veritablement, això: un Doctor, tot un Doctor: en Bonesa...

I Domènec Martí i Julià, home de grans i excepcionals qualitats morals i d'un caràcter ferm i auster, era aleshores i també ho ha estat fins ara, negligit i menysvalorat per certs sectors polítics de Catalunya, perquè, tot actuant políticament —políticament a la seva manera—, no havia sabut, mai, donar la raó a qui no la tenia ni havia volgut, tampoc, dissimular les tares i els defectes col·lectius del nostre poble i dels nuclis que intervenien i dominaven la política catalana.

El caràcter, irreductiblement sincer i rigorosament rectilini que posseïa el Doctor Martí i Julià, li havia fet guanyar fama —una fama interessada— de repatani inconformista sistemàtic. Però no era pas així i confessem que nosaltres, sobre-tot, ara, en aquest moment, no ens hem pas de deixar dominar per la passió ni per la afectuosa estima i respecte amb què vàrem tenir aquell home, sinó tot el contrari. Martí i Julià fou un home de visió justa, en fustigar, com ho feia, els vicis, els defectes, les tortuositats, les insinceritats i les baixes i petites maniobres emprades pels professionals polítics d'aquell temps i injectades a l'ànima del nostre poble, el qual, per obra de la poca i mala educació política rebuda, passava i passa, encara un procés de desnacionalització, que costarà molt, ens sembla, veure superat. Martí i Julià maldava, insistentment, per tal que Catalunya guanyés categoria de poble model i no es deixés arrossegar per la torrentada de les malvestats que porten en si tots els moviments polítics dirigits i endegats per aventurers sense consciència ni escrúpols.

Martí i Julià somniava per a Catalunya un tan alt grau de perfecció política que la igualés a Suïssa, on, segons li era plaent d'explicar, era tan admirable el regisme polític que tenien i era tan poc divulgat el nom dels seus homes diri-

gents, que eren ben pocs, deia, els qui, fora de Suïssa, sabessin com es deia el President, o bé quins eren els que formaven part del Consell Federal.

Això que ell trobava admirable, era el que pretenia per a la nostra terra; desterrar el professionalisme polític de casa nostra, perquè era, al seu entendre, el causant del desviament nacional dels catalans i el que motivava l'adalerament de les masses per les coses eixelebrades sorgides de la imaginació dels ídols polítics que s'ecimbellaven a costa del poble i l'abandonaven així que havien abastat el mòbil, en molts casos de caire particular, que els feia actuar de director de la cosa pública.

Es clar que, modernament, el sentit purament patriarcal de la política és difícil de mantenir i, naturalment, que la mateixa complicació que els moviments polítics porten en si, fa costós, per no dir impossible, l'adopció d'aquella mena d'actuar. Però és que l'esperit del nostre doctor Martí i Julià s'havia d'interpretar no pas amb la fidelitat literal que algú ha volgut fer veure que tenia aquella afirmació.

No; el que el doctor Martí i Julià pretenia desterrar dels moviments polítics és el verbalisme agut que solament mena els cànids components del poble que es deixen influir per aquell verbalisme a patir un deliri polític i social que el enfonsa en un Estat d'inconsciència que els fa ineptes per a tot discerniment i resta tota mena d'eficàcia a les actuacions portades a cap sota el signe bullanguer i arrauxat d'aquells qui, exercint de directors o rectors de masses, solament aconsegueixen embrutir i estragar la sensibilitat popular.

Martí i Julià, alta intel·ligència del poble català, no era, ni tampoc hauria estat avui, el que se'n diu un home de masses.

No és que fos un productor d'elucubracions intel·lectuals, ni, tampoc, un home de laboratori.

Amava el contacte del poble i davant de poble es presentava; però, sempre, li parlava amb sinceritat i mai no l'adulava.

L'adulació, que acostuma ésser el recurs que enmpren els homes febles, no s'avenia amb el seu caràcter d'home enter i rectilini, incapaç de predicar i propagar una sola idea que suposés l'afebliment de la raó i consciència humanes.

En fer triple afirmació de Catalunya, Catalunya, Catalunya, Martí i Julià no feia altra cosa que exaltar el nostre esperit, la nostra voluntat i el nostre humanisme col·lectiu, volent resumir, així, totes les qualitats del nostre poble i pretenet desterrar totes les falles i els defectes que com a catalans pesen, encara, dissortadament, damunt nostre.

Catalunya, tot el poble de Catalunya, té un deute pendent amb el doctor Martí i Julià. Cal satisfer aquest deute.

La Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament barceloní, sobretot, han de posar fi a l'oblit amb què es té una de les mentalitats més pures de la nostra terra. Cal donar la importància deguda al nom de Domènec Martí i Julià; cal fer ressaltar la seva figura altíssima per a exemple de tots els catalans i a aquest fi, cal que l'apòstol, definidor preeminet del moviment nacionalista català, sigui honorat dignament.

Ara fa dos anys, un Comitè compost d'excel·lents patriotes llançava la idea de construir un mausoleu on reposessin les seves despulles. No en hi ha prou. Un mausoleu sempre és una cosa fúnebre i tènica. Cal, per tant, un record més amable, més optimista, més de cara a la vida, que vol dir el futur, que no pas lligat a la mort, que vol dir el no ésser, el que ja ha passat...

Un dels parcs de Barcelona —Parc Güell, Parc de Montjuïc— podria ésser el lloc indicat per a bastir-hi, no pas un monument matusser i formulari, però sí una recordança plàstica de tota la grandesa espiritual i patriòtica del gran català que, ara fa setze anys, formant part del seguici, llarg i trist seguici l'acompanyàvem, llagrimejant, cap al sepulcre, cap al no ésser...

Doctor Martí i Julià, ara més que en cap altra ocasió volem ésser fidels al teu record i a les teves idees!

Acció, núm. 25, 25-8-1933.

* Aquest article va ésser publicat oportunament en la Revista *Catalunya Ràdio*, amb la signatura del president del CADCI, Manuel Juliachs. Creient-lo d'interès, sobretot ara que es fan gestions prop de les corporacions oficials per part de diverses entitats catalanes per tal d'aconseguir el degut homenatge a l'exemplar patrià Domènec Martí i Julià, volem reproduir-lo en aquest lloc frontal del nostre portaveu *Acció*.

Nacionalisme, nació i partits nacionals a Catalunya

L'evolució de la burgesia industrial i agrària, de les classes conservadores i de l'Església catalana, sobretot després de «la febre d'or» (1871-1885), és vital per comprendre l'assumpció general del fet de la nacionalitat catalana. Com diu Isidre Molas:

«Els primers a plantejar una actuació política particular catalana foren els federals, que així històricament es convertien en la força motora de l'arrencada del catalanisme, bé que posteriorment, i durant molt de temps, havia de passar a ésser dirigit per les forces conservadores i agràries, més en consonància amb la base social que llavors el sustentava.» (Molas, 1972; pàg. 15).

La incorporació plena de la burgesia al catalanisme marca l'inici de la nació política catalana.

No es tracta de reproduir discussions absurdes sobre el caràcter monolític o plural del nacionalisme català, sinó de remarcar la gran importància que té l'assumpció del catalanisme per part dels centres de poder econòmic, cultural o religiós de la societat catalana. El *Memorial de greuges* (1885) va tenir un gran impacte, no tant pel contingut, com pels signataris i suports. En aquest sentit és, efectivament, l'inici d'una nova etapa del catalanisme. La burgesia l'assumeix i es posa al capdavant, conduint-lo segons els seus interessos. Els republicans federals que havien estat els primers a impulsar-lo aniran quedant, poc a poc, a remolc de la iniciativa del catalanisme burgès.

Fins als anys vuitanta, les classes benestants havien donat el seu suport al règim de la Restauració. Havia acabat amb l'aventura revolucionària del sexenni democràtic i havia estat el marc protector de l'expansió econòmica dels anys setanta. No hi havia raó per participar en un moviment d'oposició com el catalanisme, llevat d'algunes crítiques prudentes al centralisme tradicional de Madrid. Però la crisi econòmica i la política aranzelària del govern de l'Estat començà a canviar les coses. El catalanisme podia ser la cobertura moral i política d'uns interessos materials i, alhora, ésser un factor de cohesió de la societat catalana a l'entorn d'una burgesia emprendora que, novament, es trobava amb dificultats per fer valer les seves idees sobre les dels dirigents polítics de l'Estat. El conservadorisme català havia actuat fins

llavors en el marc dels instruments polítics i constitucionals de la Restauració o bé per mitjà del carlisme. Era un catalanisme catòlic, tradicionalista, reaccionari en la qüestió social i profundament respectuós amb la unitat de la nació espanyola. Però manifestava el seu descontent per la manca d'una política descentralitzadora i per la incomprensió de la qüestió catalana. Duran i Bas, Mañé i Flaquer o Torras i Bages n'eren les figures més representatives. Dues obres escrites el 1887 i el 1892 marquen un canvi de direcció cap a un catalanisme liberal i laic d'Almirall. *El regionalismo* de Mañé i Flaquer, rèplica al discurs inaugural de Núñez de Arce al Ateneo de Madrid l'any 1886, i *La tradició catalana* de Torras i Bages, que és una explícita resposta al catalanisme d'Almirall, es complementen ja que volen establir les bases d'un catalanisme regionalista i conservador que defensi la personalitat de Catalunya enfront de l'espanyolisme centralista, i es distingeixi, també, del catalanisme almirallí de procedència republicana i anticlerical que, malgrat el seu atemperament, manté una concepció positivista, liberal-democràtica i laica de l'organització social.

L'extensió a dreta i esquerra del catalanisme com a moviment de recuperació de la personalitat catalana havia de tenir dos efectes: la seva consolidació com a moviment polític i la seva divisió en una pluralitat de tendències polítiques i corrents ideològics. El primer té la seva expressió en l'afirmació de Catalunya com a nació política, el segon en l'aparició dels partits nacionals.

El catalanisme no arriba a la plenitud com a moviment polític fins que culmina en el nacionalisme. Fins llavors el catalanisme polític era fruit del fracàs de tots els projectes estatals de construir la nació burgesa i moderna, més o menys avançada socialment i democràticament. Des del conservadorisme fins al federalisme intransigent, tots els corrents ideològics havien intentat reeixir en aquest projecte. La impossibilitat d'assolir-ho provocà la resposta catalanista, que s'expressava amb major o menor radicalisme, i que podia estendre's des de la moderada demanda de descentralització de Duran i Bas fins a l'horitzó independentista de Roca i Ferreras. El trànsit del catalanisme al nacionalisme implicava que Catalunya era una nació i tenia l'imprescriptible dret a constituir-se en Estat, en ús de la seva sobirania. El catalanisme ja no era efecte dels èxits o els fracassos de la política estatal, era conseqüència d'un dret previ a qualsevol eventualitat o situació política a Espanya: el dret dels catalans a decidir lliurement el seu destí.

L'ambigüitat del catalanisme, que podia significar políticament qualsevol cosa, no era, teòricament, possible en el nacionalisme. Tant s'afirmava catalanista el que volia solament el respecte de les tradicions, els costums i la llengua catalana com el que perseguia el reconeixement d'uns poders d'autogovern; tant ho era el regionalista, com el federalista, com l'independentista; fins i tot, algun espanyolista que comprenia la necessitat d'atendre algunes de les justes demandes dels catalans. Contràriament, el nacionalisme implicava el dret a l'autodeterminació. Aquí no hi havia ambigüitat, com a mínim en la teoria. Perquè es podia defensar el dret a decidir sobiranament i lliurement el destí de la nació catalana i ésser partidari,

alhora, d'un exercici d'aquest dret en una direcció unitarista, regionalista o federal. El fet d'afirmar els drets de Catalunya com a nació no comportava ésser partidari de la separació o la independència.

Aquesta és una de les qüestions més transcendents de la història del nacionalisme català, i particularment del nacionalisme burgès, fins a l'actualitat: l'afirmació, sense embuts ni subterfugis, de quins són els drets nacionals de Catalunya, i el possibilisme catalanista com a projecte polític que es porta a la pràctica, en funció de quines siguin les circumstàncies de la política estatal. Nacionalisme i catalanisme formen així una interdependència molt útil, que permet jugar totes les cartes sense renunciar a res.

Prat de la Riba és el gran inventor d'aquest nacionalisme. Era nacionalista i actuava com a regionalista. No era federalista, però acceptava la tècnica federal com a forma d'organització de l'Estat compost. En qualsevol cas, era catalanista. Es pot dir, com Almirall amb el catalanisme, que no és el primer a expressar idees nacionalistes, ni a parlar de Catalunya com a nació, però sí que és el primer teòric del nacionalisme que li dona un cos doctrinal coherent. A voltes apareixen en la història figures polítiques que reuneixen en si mateixes la síntesi de tot un procés històric, i que tenen la força de conduir i donar coherència doctrinal al desenvolupament d'una nació. Aquest és, en gran part, el cas de Prat de la Riba: propagandista polític en la seva joventut i creador d'una doctrina nacionalista que donava sentit històric al moviment nacional català; fundador del primer partit nacional que, com a «príncep modern», havia d'emprendre la construcció nacional de Catalunya; primer president de la Mancomunitat, com a primer pas en la recuperació de l'autogovern i de les institucions nacionals catalanes. Tres característiques que feien de Prat de la Riba un home de doctrina, de partit i de govern. Fou el polític català més rellevant de la seva època i el fundador del nacionalisme conservador català, que fou hegemònic en els primers vint anys d'aquest segle.

Prat de la Riba elabora una teoria del nacionalisme que és, a la vegada, síntesi de les precedents aportacions del pensament català i desenvolupament original a partir de la influència teòrica del positivisme francès, especialment Taine, La Play i Comte, i l'escola històrica del dret alemany, particularment Savigny. Les bases del pensament pratà es troben en les aportacions dels seus predecessors autòctons. Tres són les fonts principals: el tradicionalisme de Balmes i, especialment, de Torras i Bages; el regionalisme conservador de Mañé i Flaquer i Duran i Bas, i el particularisme d'Almirall. La tradició i la identitat de la història i la cultura catalanes, els interessos regionalistes d'una burgesia industrial enfront de l'hegemonia del capitalisme agrari, i l'afany de regeneració i modernització de l'Estat des del particularisme català, constitueixen elements indissolubles d'una doctrina que, essent inicialment regeneracionista i partidària del compromís, es veu abocada cap al nacionalisme polític. La burgesia catalana no fou mai separatista per raons econòmiques evidents i el seu nacionalisme sempre tingué la debilitat d'haver nascut d'un

fracàs: la impotència per fer valer els seus interessos i idees en el poder de l'Estat.

El propòsit de Prat de la Riba no era renunciar a la intervenció en la política estatal, sinó fer-ho sobre unes noves bases doctrinals i amb uns instruments polítics independents. Catalunya era una nació natural amb una història, una cultura i una llengua que li donava identitat. La conseqüència lògica d'aquest fet nacional era el dret a constituir un Estat. No es tractava ja de defensar la diferència provincial, regional o particularista de Catalunya dins de la nació espanyola. La qüestió era més simple: Catalunya era la pàtria dels catalans, la seva nació. Tenia els requisits naturals i històrics per ser definida com a nació, tenia consciència de la seva existència nacional i tenia, també, la voluntat política de l'autogovern. Li corresponia, per tant, el dret a constituir el seu Estat independent propi. «L'aspiració d'un poble a tenir política pròpia, a tenir el seu propi Estat, és la fórmula política del nacionalisme.» A cada nació un Estat, aquest era el principi general del nacionalisme, «aquest és el fet jurídic que s'ha de correspondre amb el fet social de la nacionalitat».

Doctrinalment, Prat de la Riba era nacionalista. Això queda perfectament clar en dos dels seus escrits més cèlebres: *Compendi de doctrina catalanista* (1894), escrit en col·laboració amb Pere Muntanyola, i *El fet de la nacionalitat catalana*, conferència pronunciada a l'Ateneu de Barcelona el 1897. Política-ment no ho era, necessàriament. La nació catalana era un fet, una realitat, doctrinalment avalada per una part molt important del pensament europeu del XIX, des de Fichte fins a Mancini, passant pels autors ja esmentats i que influïren directament en el seu pensament. Però d'aquest fet no se'n derivava, necessàriament, una política nacionalista. Prat de la Riba parlava de fet i no de qüestió nacional. Totes les polítiques eren possibles des d'un fet nacional inqüestionable.

Tanmateix, aquesta distinció entre doctrina i acció política no tenia res d'esquizofrènica. Era molt coherent. Catalunya com a nació era una unitat orgànica, l'Estat era un artifici, fruit de les circumstàncies canviants de la història. La nació romandria en el temps, l'Estat podia romandre, transformar-se o desaparèixer en d'altres estructures jurídiques estatals. Catalunya era una realitat viva, orgànicament associada; l'Estat era el reflex jurídic d'una realitat històrica. Espanya, doncs, no era cap nació. Només identificava el domini territorial d'un Estat i la condició jurídica d'uns ciutadans vinculats al mateix Estat.

Prat de la Riba tenia una concepció iusnaturalista i orgànica de la nació. La nació era prèvia a la voluntat política. Alhora, aquesta era, ineludiblement, nacional però podia ésser, o no, nacionalista. Totes les persones, els grups, les classes, les institucions formaven un tot orgànic, interdependent, una mena de corporació nacional amb una identitat diferenciada de les altres col·lectivitats nacionals. Aquesta unitat orgànica tenia dret a autogovernar-se, però havia de tenir, sobretot, la seva veu política. La veu de Catalunya era el seu partit nacional, orgànicament i políticament independent dels partits estatals. Els catalans havien de tenir les seves institucions pròpies, els seus partits polítics propis si Catalunya era una nació.

Els catalans no eren espanyols, tenien la condició jurídica d'espanyols. Formaven part d'un mateix Estat, però no tenien perquè integrar-se en les mateixes institucions polítiques. El partit polític, com a partit nacional, era l'expressió d'una realitat abans que d'una voluntat. Era el trànsit entre la nació cultural i la nació política. Era l'expressió màxima, i també la culminació orgànica, de la consciència nacional. Per què Catalunya havia de tenir els seus partits polítics propis? Perquè era una nació.

El partit polític era l'instrument essencial de participació política a les institucions de l'Estat. Catalunya havia de tenir els seus partits nacionals com a primera condició per defensar els seus interessos, però també com a forma de realització de la nació política, tingués o no el seu reconeixement jurídic. Sense nació política no hi ha nació jurídica i els partits nacionals eren la garantia, els impulsors amb tot el seu pluralisme de la consciència nacional catalana.

És clar que l'objectiu prioritari dels partits nacionals havia d'ésser el reconeixement jurídic de la personalitat de Catalunya com a poble i el seu dret a l'autogovern. Ara bé, l'interès particular del nacionalisme català és que no es deriva de la doctrina nacionalista una acció política, també nacionalista, l'objectiu neuràlgic i essencial de la qual sigui l'Estat. Es podria dir que en el cas català, la idea hegeliana, seguida per Herder i Fichte, segons la qual una nació que no esdevé Estat, desapareix com a nació, no es compleix totalment perquè una nació, mentre tingui consciència de si mateixa i actuï políticament per mitjà dels seus partits nacionals, perviurà com a nació política. Això no exclou, ans al contrari, el problema de la resolució jurídica de la qüestió nacional.

És lògic pensar que tot partit nacional d'una nació sense Estat té com a objectiu central del seu programa polític la realització del dret a l'autodeterminació. Es pot afirmar, fins i tot, que molts partits nacionals són nacionalistes en el sentit de voler la plena sobirania nacional per mitjà de l'Estat independent o confederat amb d'altres. Aquesta no és, però, la característica central del nacionalisme de Prat de la Riba. No propugnava un nacionalisme independentista o separatista. Tampoc es mostrava massa convençut amb les solucions federals. Més aviat era partidari de tenir un partit nacional català, des del qual s'aconseguís la màxima hegemonia a Catalunya i la màxima influència a les institucions de l'Estat. Manar a Catalunya per ser fort a Madrid. Aquesta és l'especificitat del nacionalisme burgès català. No es volia ni es podia renunciar als interessos sobre mercat nacional espanyol. D'això res. Per tant, no hi havia cap intenció de renunciar a la intervenció sobre la política general de l'Estat. El canvi substancial és que es feia des d'una estratègia nova que naixia dels interessos nacionals de Catalunya. És a dir, dels interessos d'una burgesia que descobria els avantatges d'ésser nacional catalana. Després de desenes d'anys de buscar, i no trobar, formes de confluència i articulació política amb les burgesies agrària i financera estatals, no hi havia altra alternativa que el refugi del catalanisme particularista.

El programa polític de Prat de la Riba era regionalista i també la seva acció pràctica. El seu nacionalisme doctrinal esdevenia corporatiu cap endins i regionalista cap enfora. Era un nacionalisme conservador que no pretenia anar més enllà de recuperar la personalitat nacional de Catalunya per posar-la al servei dels seus interessos específics. Encertadament, s'ha qualificat el regionalisme de la burgesia catalana com una forma d'expressió del seu regeneracionisme espanyol. El fet és que el partit nacional de la burgesia catalana sorgia de la divisió territorial de les burgesies espanyoles i, molt en particular, de la resposta que els industrials catalans donaven a la incapacitació modernitzadora dels sectors dominants de l'aparell estatal. Tanmateix, l'opció catalanista de la burgesia catalana la posava al capdavant del moviment nacional, prenent la iniciativa als republicans i creant unes condicions noves en la política estatal i catalana.

L'hegemonia del nacionalisme conservador. Entre el *Memorial de greuges* (1885) i la fundació de la Lliga Regionalista (1901) el catalanisme republicà és desbordat per l'empenta del nacionalisme burgès. L'ideal catalanista s'estén arreu, en especial entre la joventut, i aconsegueix la mobilització de sectors socials molt diversos. Els republicans federalistes queden a contra-peu, com si els haguessin pres el que era seu. El seu catalanisme era més racional i no es comprenia al marge del federalisme. El catalanisme romàntic se'ls escapava de les mans i tenia molt de guanyat en uns anys de crisi social, on els ideals nacionalistes cobrien la falta d'alternatives ideològiques més racionals. El positivisme racionalista i laic d'Almirall encara fou més arraconat. No tenia res a fer davant el nacionalisme purista i «reconsagrat». La força mobilitzadora i il·lusionadora d'aquest patriotisme nacionalista havia de guanyar terreny entre els sectors menestrals, de la petita i mitjana burgesia, i, sobretot, entre la joventut, mentre que podia provocar reticències entre els corrents obreristes o federalistes pel perill d'insolidaritat o d'oblí de les qüestions socials.

És palès que el nacionalisme romàntic afavoria els interessos de la burgesia i posava en dificultats els republicans. La unió catalanista era un ideal difícil de discutir, encara que la direcció i el control estigués, cada cop més, en mans de persones i institucions de la burgesia. El Centre Català va durar pocs anys com a entitat unitària del moviment catalanista. El 1887 s'escindia el grup més nacionalista i conservador que fundà la Lliga de Catalunya. Entre les dues entitats hi havia constants friccions, especialment amb motiu de l'Exposició Universal del 1888, a la qual s'oposava Almirall, o per la visita de Maria Cristina d'Habsburg, ocasió que la Lliga Catalana aprofità per lliurar-li el «Missatge a la reina regent d'Espanya i comtessa de Barcelona», escrit en català, en el qual es demanava «l'autonomia legal i la independència del nostre país», recollint les mateixes paraules que els hongaresos adreçaren a la corona imperial d'Àustria.

La Lliga de Catalunya constitueix l'embrió del que serà el primer partit nacional de Catalunya. Es distingeix del Centre Català perquè abandona tota concepció universalista del particularisme i aposta per centrar-se fonamentalment i, quasi, únicament en el cas català. Es desmarca rotundament dels partits espanyols i afirma l'objectiu central de reivindicar la personalitat de Catalunya. El seu catalanisme és romàntic, historicista i conservador, però té un gran sentit del pragmatisme en l'acció política. En la seva gran capacitat per mobilitzar la societat civil hi tenen un paper primordial els joves del Centre Escolar Catalanista (també escindit del Centre Català seguint la Lliga). Verdaguer i Callís, Prat de la Riba, Duran i Ventosa, Puig i Cadafalch són alguns dels noms que s'ajuntaran als de Pau Sans, Àngel Guimerà, Francesc Mathieu, Josep Prat, etc., en un moviment d'irradiació i influència creixent en la societat catalana. La campanya pel manteniment del dret civil català iniciada per Verdaguer i Callís tindrà un gran impacte en els anys 89-90 en un procés de reunió de cada cop més entitats catalanistes que culminaran amb la formació de la Unió Catalanista.

El moviment catalanista estava en una fase d'expansió, però no tenia encara una gran incidència social ni havia incorporat a les seves files persones veritablement representatives del poder econòmic. També li mancava un programa polític precís, al nivell del projecte constitucional dels federals del 1883. La Unió Catalanista, que aplegava entitats, periòdics o persones afiliades directament, era un pas més en aquesta puja lenta cap a l'hegemonia nacional a Catalunya. La vida política institucional continuava fent-se mitjançant els partits dinàstics o d'àmbit estatal. Les institucions econòmiques de la burgesia catalana no havien abandonat els camins tradicionals per influir en la política general espanyola. Intel·lectuals, professionals i joves universitaris eren encara els principals propagadors d'un moviment que, segons Ruyra, tenia molt d'il·lús i agosarat.

En aquest context cal emmarcar les Bases per a la Constitució Regional Catalana (Bases de Manresa) de 1892. El fet d'ésser el primer text constitucional del catalanisme conservador li ha donat una gran transcendència històrica que no es correspon amb la influència real que van tenir. La seva importància rau en el fet que el catalanisme conservador tenia ja un programa polític alternatiu, més o menys realitzable, però que li donava una perspectiva històrica. En els anys següents a l'aprovació de les Bases de Manresa es produirà una lenta aproximació entre els catalanistes que no tenien cap confiança amb el desacreditat sistema de la Restauració i els sectors que van participar en noves temptatives regeneracionistes com el polaviejisme. El daltabaix de 1898 crea unes condicions que faciliten la formació d'un partit polític nacional laboriosament perseguit, al qual mancava l'inqüestionable suport general de la burgesia catalana per donar el pas definitiu. Els primers passos els dona, novament, Prat de la Riba i els joves més emprenedors de la Unió Catalanista. El 1899 es funda *La Veu de Catalunya*, diari publicat a Barcelona que havia de perdurar fins al 1937. El mateix any, es crea el Centre Nacional Català

promogut per *La Veu de Catalunya* mateix amb l'objectiu de cercar la coincidència amb el moviment renovador de la burgesia (Isidre Molas, 1972). Els industrials que havien avalat el regeneracionisme encapçalat pel general Polavieja van formar la Unió Regionalista (1898), que s'incorporava al moviment catalanista des d'una opció més moderada i, en cap cas, nacionalista. Era el moment de trobar el pacte polític que permetés crear un partit regionalista que partís de la realitat nacional de Catalunya, fes seu el programa de les Bases de Manresa i projectés una política regionalista (evolucionista), més realista i adequada a la correlació de forces existents.

Un partit nacionalista s'escapava de les aspiracions de la burgesia i de l'església, però un partit d'àmbit nacional català que no fos nacionalista en el seu programa polític, sinó únicament regionalista, podia donar el salt definitiu i acabar amb el predomini institucional dels partits dinàstics a Catalunya. Aquest és l'origen del primer partit nacional català: la Lliga Regionalista fundada el 1901. Aquesta és la característica fundacional del catalanisme burgès: es parteix de la identitat nacional de Catalunya però es propugna una política regionalista dins de l'Estat espanyol.

Partits nacionals i sistemes de partits (1901-1923). Les eleccions generals de 1901 van significar un canvi radical en la política catalana, almenys en la política barcelonina, perquè van consagrar el naixement d'un nou sistema de partits. El torn conservador-liberal fou substituït pel torn regionalistes-republicans. (Isidre Molas, 1972; pàg. 47-48) La fundació de la Lliga Regionalista, accelerada per la mateixa convocatòria de les eleccions legislatives, i l'èxit electoral assolit canviaven de dalt a baix el panorama polític de Catalunya. La Lliga només havia obtingut uns bons resultats a Barcelona, confirmats després per la victòria electoral a les municipals del 10 de novembre del mateix any, però s'havia iniciat el camí cap a un sistema de partits propi i diferenciat de la resta de l'Estat. Els partits nacionals havien d'esdevenir la sava que alimentés l'arbre nacional, la nació política, al marge de quin fos el reconeixement com a nació jurídica.

L'objectiu fundacional de la Lliga era la reivindicació dels drets de Catalunya, «treballant per tots els mitjans legals per tal d'aconseguir l'autonomia del poble català dintre de l'Estat espanyol» (art. 1 dels Estatuts). No era un partit nacionalista quant als seus objectius polítics. Se'l podia qualificar d'autonomia o regionalista però no nacionalista. En canvi, sí que era un partit nacional català, que s'organitzava a partir del fet nacional i no a partir de l'estatal. Això té una gran transcendència perquè la pervivència d'una nació política quan no es té un Estat propi, o fins i tot quan no es pretén de tenir-lo, depèn en gran manera de la independència política i orgànica dels seus partits polítics.

Aquesta és, sobretot, la transcendència fundacional, i la

novetat, de la Lliga. La lluita pel reconeixement dels drets de Catalunya s'havia fet ja des d'altres posicions polítiques i, potser, més conseqüentment. La diferència era en el fet de dotar-se d'una organització política nacional que intervingués amb plena independència orgànica i política a les institucions de l'Estat.

Els primers efectes de l'aparició de la Lliga en les conteses electorals varen ser una major divisió de les candidatures de centre-dreta i dreta en benefici dels republicans. Entre el 1901 i el 1905, Unió Republicana que incloïa els diversos corrents republicans des dels federals fins als unitaristes, manté l'hegemonia a Barcelona ciutat i, també, té major incidència que els regionalistes a Barcelona província. Els partits monàrquics-dinàstics són els directament perjudicats per la presentació de les candidatures de la Lliga a Barcelona però mantenen el predomini a les altres tres províncies catalanes, particularment els liberals. A Girona, el regionalisme conservador, d'una banda, i el republicanisme federal, de l'altra, no assoliran l'hegemonia electoral fins al 1907 en perjudici dels partits dinàstics i dels carlins, que eren predominants fins llavors (Rosa Virós, 1974; pàg. 16). A Lleida, es produeix un procés paral·lel:

«Abans de les eleccions de la Solidaritat Catalana, el conjunt provincial investia invariablement el torn governamental, al dictat dels successius ministres de la governació. A partir de 1907, Lleida donà entrada a les influències regionalistes i consolidà una implantació republicana, ja intentada des de 1901, i finalment assolida gràcies al suport de les forces polítiques barcelonines. Des d'aquest moment, Lleida s'inseria en la peculiaritat de la realitat electoral catalana.» (Conxita Mir, 1982; pàg. 281).

Només a Tarragona el sistema de partits estatal es mantindrà sota la clara hegemonia dels liberals, fins i tot després de 1907, excepte les eleccions de Solidaritat Catalana. El caciquisme local determinarà els resultats electorals, d'acord amb els propis interessos i establint pactes de no competència amb els republicans o d'aliança amb els regionalistes. (Joaquim Molins, 1981; pàg. 574) Així, el sistema de partits a Catalunya estava en fase de transició, entre 1901 i 1907. A Barcelona ciutat i, en menor grau, a Barcelona província s'havia establert un bipartidisme republicà-regionalista. A les altres tres províncies es mantenia l'hegemonia dels monàrquics, especialment els liberals, tot i la lenta, però creixent, influència de regionalistes i republicans.

Hi ha un altre factor a tenir en compte. La Lliga Regionalista era l'única organització entre les que obtingueren representació a les institucions de l'Estat, que es presentava com a partit d'àmbit català sense connexions amb els partits estatals. Aquest fet li donava un gran ascendent entre els sectors catalanistes (beneficiant-se, a més, de la no-intervenció electoral del catalanisme més radical de la Unió Catalanista), però retreia la seva incidència entre l'electorat conservador. En

contrapartida, el seu catalanisme tenia el límit de la ideologia burgesa que no li permetia treure'n profit sobre l'electorat més progressista i republicà. El dilema que se li presentava era clar: o es mantenia com una força ideològicament centrista, entre els republicans i els monàrquics-dinàstics, que es distingia, a més, pel seu catalanisme independent i regeneracionista o optava per moderar el seu catalanisme i obrir-se més cap a la dreta per tal d'ocupar l'espai electoral dels partits dinàstics i, també, del carlisme. La primera opció era més rendible com a projecte polític catalanista, però tenia l'inconvenient de tenir una imatge massa radical per als sectors vinculats als partits dinàstics. Permetia les aliances a dreta i esquerra però sense assegurar-ne la iniciativa o el control. La segona opció tenia l'avantatge de poder erigir-se com l'indiscutible partit de la burgesia catalana i de l'església, però accelerava, en contrapartida, l'organització política d'un catalanisme d'esquerres. En qualsevol cas hi havia una raó determinant, i que es demostraria en cada situació conflictiva, per definir el futur de la Lliga: la impossibilitat teòrica i pràctica de reunir i capitalitzar tot el catalanisme, més enllà d'aprofitar-se d'alguna conjuntura favorable.

Dins de la mateixa direcció del partit, aviat hi hagueren discrepàncies entre la tendència liberal, democràtica i laica, encapçalada per Jaume Carner i la tendència més conservadora, catòlica i tradicionalista que representava Prat de la Riba, entre d'altres. La vinguda d'Alfons XIII a Barcelona (1904), i la discussió sobre si se li havien d'exposar en un acte polític les reivindicacions de Catalunya, van ser el motiu, com ho podia haver estat qualsevol altre fet, per propiciar la ruptura i la baixa del partit del corrent liberal. La identitat catalanista no era suficient per cohesionar profundes diferències ideològiques o discrepàncies d'estratègia política quan es tractava de projectar una línia d'actuació política.

En canvi, tots els catalanismes de dins i de fora de la Lliga s'aplegaven com un sol home quan el sentiment nacional de catalans havia estat agreujat. Sempre ha estat així: quan Catalunya és objecte d'insult o se sent ferida en la seva identitat s'obliden totes les diferències de classe, ideològiques, religioses, polítiques i de tota mena. Aquest és el gran èxit de Solidaritat Catalana. La va provocar des de fora una acció anticatalanista: l'assalt per part de militars de la guarnició de Barcelona a la redacció del setmanari *Cu-Cut*, després del triomf regionalista i republicà a les eleccions municipals del novembre de 1905, la solidaritat immediata dels capitans generals de Madrid i Sevilla i altres alts càrrecs militars, i la cobertura política del nou govern Moret amb l'aprovació de la Llei de jurisdiccions. La resposta va ser immediata: tots els catalanistes es van reunir en un únic moviment proclamat a Girona l'onze de febrer de 1906.

La Comissió Executiva de Solidaritat Catalana estava formada per persones representatives de totes les sensibilitats catalanistes: Cambó (Lliga Regionalista), Martí Julià (Unió Catalanista), Carner (liberals solidaris), Vallés i Ribot (federal), Roca i Roca (republicans catalanistes), Junyent (carlins) i Hurtado (independents). No hi faltava cap catalanista; quedaven fora els partits dinàstics i els republicans unitaristes.

Les eleccions de diputats provincials de 1907 i, sobretot, les generals d'abril del mateix any, van ser un triomf aclaparador dels candidats de Solidaritat, i amb la major participació electoral mai assolida del 58 % a Barcelona. Tanmateix, una candidatura com la presentada a Barcelona ciutat era irrepetible. Estava formada per persones igualment catalanistes però molt distants quant a ideologia i estratègia política. Només cal dir-ne els noms: Salmerón (republicà), Cambó (regionalista), Puig i Cadafalch (regionalista), Junoy (republicà), Macià (militar catalanista), Vallés i Ribot (republicà federal), i Sunyol (liberal republicà). Era un miratge. Els unia el sentiment catalanista però no tenien res més en comú. Entre el possibilisme pragmàtic de la Lliga i el radicalisme democràtic dels republicans no era factible una entesa gaire duradora. El projecte de creació de les mancomunitats provincials ja provoca la divisió entre uns i altres, el mateix 1907. A les eleccions municipals de 1909 es presenten per separat i la Setmana Tràgica, de juliol de 1909, és el cop definitiu contra el moviment solidari per les posicions contràries que prenen dretes i esquerres.

La Lliga Regionalista va ser la gran beneficiària de Solidaritat perquè tenia la iniciativa del catalanisme, els millors lideratges i la doctrina més elaborada. El llibre *La nacionalitat catalana* de Prat de la Riba, publicat el 1906, va tenir tant èxit que Eugeni d'Ors el qualificà de «llibre de capçalera» dels catalans. El catalanisme des dels anys noranta havia pres un caràcter marcadament burgès, els republicans es quedaren a remolc, i sense capacitat de dotar-se d'un programa i d'una organització catalanista d'àmbit nacional català. El gran líder de les esquerres republicanes, des del 1901, era Lerroux, que no dubtà mai a autoqualificar-se de patriota espanyol. Aquest fou el gran problema dels republicans: la seva divisió interna entre catalanistes i espanyolistes. Uns i altres sumats eren hegemònics a Barcelona, però la seva divisió afavoria els interessos de la Lliga i li regalava la direcció del moviment nacional.

L'hegemonia política de la Lliga en els primers vint anys d'aquest segle ha donat una imatge fictícia sobre la seva real incidència social i electoral. Barcelona era una ciutat majoritàriament republicana, però aquesta majoria no es traduïa en hegemonia política per les raons següents: l'abstencionisme obrer, la divisió republicana en multiplicitat de personalismes i tendències, i la dificultat congènita d'organitzar un catalanisme republicà. Fins a la formació de Solidaritat Catalana, la Unió Republicana es mantingué com la primera força, malgrat que tenia una tendència descendent en el nombre de vots, mentre que els regionalistes mantenien una alça moderada però sostinguda (Isidre Molas, 1972). A Barcelona província, regionalistes i republicans augmentaren gradualment la seva força electoral, més els primers que els segons, sense que arribessin a trencar el predomini dels partits dinàstics.

Solidaritat Catalana culmina la divisió republicana. Aquest és el primer benefici que en treu la Lliga Regionalista. L'únic que unia els republicans era el rebuig del sistema caciquista i autoritari de la Restauració. A partir

d'aquí, tot eren diferències. Dels més reformistes als més radicals, dels unitaristes als federalistes, dels obreristes als liberals-democràtics. Es diferenciaven en la ideologia, en l'estratègia política, en la concepció territorial de l'Estat. Només els unia la República o, més exactament, la lluita per un règim democràtic. A les grans ciutats i, particularment, a Barcelona, mantingueren la seva influència, sobretot quan es presentaren en candidatures unitàries, com la ja esmentada Unió Republicana, encapçalada per Salmerón. Era improbable una projecció de futur d'un republicanisme només reunit en el negatiu i dividit a la mínima que es plantejava una alternativa positiva.

El catalanisme polític de la Lliga els agafà a contrapeu. Els republicans integraven les reivindicacions catalanistes dins el programa més general de la revolució democràtica. L'autonomia de Catalunya es vinculava, indissolublement, a l'alternativa republicana en l'àmbit estatal. Un catalanisme com a principal segell d'identitat, per damunt de dretes o esquerres, de republicans o monàrquics, se'ls escapava de les mans. No passava res mentre ningú no el prenia com a principal bandera política. Però la formació de la Lliga Regionalista canviava les coses. La burgesia catalana descobria la gran utilitat d'actuar com a classe nacional. L'organicisme pràtià com a conjunció dels catalans de totes les classes en una gran corporació dirigida per la burgesia, per tal de ser forts en la defensa dels interessos, presentats com a generals de Catalunya, davant l'Estat central, havia de tenir un ampli ressò entre les classes mitjanes i rurals. Era fàcil, i d'una lògica indiscutible, qualificar aquest catalanisme de burgès i conservador. Fins i tot d'inconseqüent en els moments crítics. Però era el primer catalanisme que s'articulava a l'entorn d'un partit nacional i amb un programa polític que es podia reduir a una paraula: Catalunya.

Els republicans, fins i tot els més nacionalistes, no tenien ni una cosa ni l'altra. La seva gran diferència amb la Lliga era que no deixaven de tenir com a primera identitat substantiva, la republicana. Contràriament, la Lliga amagava la seva identitat conservadora i monàrquica sota el paraigües regionalista. Així ens trobàvem, en la pràctica, amb un fals dilema: regionalisme o republicanisme, quan part important d'aquest darrer era molt més radical en els seus plantejaments catalanistes. Però aquesta fou la contraposició que s'imposà perquè els republicans no aconseguiren consolidar una formació nacional pròpia fins a la fundació de l'ERC, el 1931.

El rebuig de Lerroux a participar en el moviment de Solidaritat Catalana destapa el fons del problema: el republicanisme no tenia la direcció del moviment nacional a Catalunya. Hi havia dues opcions. La primera era considerar-lo un moviment aliè, conservador i clerical, instrumentalitzat per la burgesia. La segona era sumar-s'hi i, alhora, competir per la direcció del moviment. Una i altra tenien fonament polític i base social per ésser seguides, el problema era la incompatibilitat. L'aparició i l'èxit del lerrouxisme, diu Joan B. Culla, són inseparables de la situació de la Barcelona del mil nou-cents, una ciutat industrialitzada, en plena pui-

xança material i cultural i en plena efervescència de les classes mitjanes i altes, mobilitzades entorn de la nova bandera catalanista, però on les classes populars estan quasi absolutament desproveïdes d'eines d'actuació política i sindical, on l'ample territori de les esquerres no és més que un camp de runes acumulades per la inexorable ensulsiada del federalisme, per la impotència del socialisme, per la desorganització i el sectarisme dels llibertaris, per l'esclerosi dels grupets republicans.

Les esquerres estaven invertebrades, sense cohesió nacional ni doctrina política homogènia. Mancades de lideratges catalanistes al nivell de la Lliga, incapaces d'avançar en l'organització d'un partit propi i independent en el sentit social i nacional, mantenien, això no obstant, un immens potencial revolucionari. El més viu sabia capitalitzar aquesta força desorganitzada i fàcil presa de la demagògia. Lerroux tingué aquest paper, però no es pot caure en la superficialitat de considerar-lo com un fenomen vingut des de fora, i amb el finançament directe de Moret. Les causes del lerrouisme són més profundes i internes, com ja avançava Rovira i Virgili i com ho ha estudiat Joan B. Culla, la qual cosa no exclou que se'n beneficiessin els interessats en la divisió del republicanisme i, també, del catalanisme. La Lliga i els governs de l'Estat són els beneficiaris directes de la política lerrouista i de la divisió republicana.

Lerroux va capitalitzar la bandera de l'obrerisme com Prat i companyia ho feren amb la catalanista. El seu missatge anticlerical i revolucionari arribava molt més entre les masses obreres que el catalanisme solidari. El descrèdit del sistema caciquista i dels polítics afavoria l'èxit d'aquest apoliticisme encobert. La força del lerrouisme es fonamentava més en la crítica radical que en les alternatives positives i realitzables. Era un moviment amb gran ressò de masses, que va entendre una manera nova de fer política fora de les institucions estatals, i que basava la seva propaganda política en la negació: l'anticatalanisme, l'anticlericalisme, l'anticaciquisme, l'antimonarquisme, etc., com a rebuig de tot allò que feia olor de burgesia i reacció.

Lerrouisme i apoliticisme anarquista tenien l'hegemonia sobre el moviment obrer. El catalanisme d'esquerres no tenia res a fer sense incidir-hi. El socialisme no tenia cap força a Catalunya i la seva aparició en una línia moderada procedeix dels sectors republicans catalanistes sense cap o molt poca influència sobre els treballadors. Al principi del segle, el catalanisme d'esquerres estava dividit entre els federals que mantenien la seva fidelitat pimargalliana; els nacionalistes radicals, que apostaven per un catalanisme conseqüent i no possibilista, que afirmés tots els drets de Catalunya, inclosa la independència; els nacionalistes moderats, liberals i republicans, que procedien de l'escissió de la Lliga; els nacionalistes «d'esquerres», que propugnaven un catalanisme radical i socialitzant. És una distinció que reflecteix més la falta de cohesió i de doctrina política d'un catalanisme d'esquerres que un pluralisme orgànicament diferenciat. El catalanisme d'esquerres encara no tenia programa i organització. Aquesta era la seva principal, però no única, feblesa.

La Unió Republicana de Salmerón havia demostrat ésser una coalició electoral de conveniència sense cap projecció de futur, ni capacitat per conciliar amb el nou catalanisme. A les primeres de canvi va evidenciar les seves contradiccions en no ésser capaç d'assegurar una actitud unitària davant la gestació de Solidaritat Catalana. Així es produïren les dues opcions excloents, més amunt apuntades, i els republicans catalanistes es quedaven sense una altra sortida que sumar-se al moviment solidari. Entre l'anticatalanisme lerrouxista i el pancatalanisme de la Lliga (un i altre es complementaven) era molt difícil implantar un espai catalanista d'esquerres, que havia de competir, alhora, amb els dos adversaris, a part d'ésser perjudicat per l'abstencionisme obrer. S'ha de dir que aquest catalanisme tenia uns dirigents que no tenien credibilitat esquerrana, no tenia ni origen ni tradició socialista, i estava mancat dels enllaços sindicals imprescindibles per fer forat en el món dels treballadors.

Tanmateix, es guanyà un tercer espai electoral entre els dos grans contrincants. En aquest sentit, Solidaritat Catalana tingué un aspecte positiu per als republicans catalanistes: els creà la necessitat de definir un perfil propi enfront la Lliga i Lerroux. El catalanisme d'esquerres com a força política nacional catalana neix d'aquí. Reuneix en un únic projecte els escindits de la Lliga, que tenien com a portaveu *El Poble Català* (setmanari fundat el 1904 i diari des del 1906) i que funden el Centre Nacionalista Republicà el mateix 1906; els republicans federals; el sector nacionalista d'Unió Republicana i catalanistes d'esquerres independents. D'aquesta unió va néixer la Unió Federal Nacionalista Republicana (1910), el primer partit nacional d'esquerres a Catalunya. El nom i la identitat reflectien la triple procedència: federals, nacionalistes i republicans. Ildefons Sunyol, Jaume Carner i Joaquim Lluhi procedien del Centre Nacionalista Republicà; Eusebi Corominas, Laureà Miró, Emili Junoy i Francesc Layret, de la Unió Republicana; Vallès i Ribot, Conrad Roure, Juli Marial, i Miquel Laporta, del federalisme republicà. A més, altres figures rellevants del catalanisme del primer terç del segle XX, com Macià o Rovira i Virgili, entre d'altres, s'hi incorporaren.

La UFNR amb el seu portaveu, *El Poble Català*, fou per pocs anys una possibilitat real de construir un partit nacional d'esquerres. No va reeixir malgrat l'èxit electoral del 1910, perquè ho tenia tot en contra menys una cosa: l'existència d'un espai social i polític per a una esquerra nacional a Catalunya. Els obstacles més clars que havia de superar el nou partit polític eren els següents: 1) la manca de cohesió ideològica i política entre el nou grup dirigent amb diferències massa grans sobre el catalanisme, les tàctiques polítiques que calia seguir, o el projecte de societat; 2) la dificultat per introduir el catalanisme entre el moviment obrer davant la propaganda lerrouxista i l'apoliticisme anarquista; 3) la competència desigual amb la Lliga Regionalista o el Partit Radical quant a lideratge i professionalitat política; 4) la impossibilitat pràctica de projectar una estratègia política que se situés entre el possibilisme de la Lliga i la demagògia revolucionarista dels radicals. En veritat, la

UFNR era més una coalició (una mena de solidaritat d'esquerrres) que un partit polític i, de seguida, es van produir desavinences entre els seus fundadors de procedència massa heterogènia. Tenia un defecte clau d'origen: va néixer més com a reacció anti-Lliga o anti-Lerroux, que com a culminació d'un procés positiu de construcció d'un partit nacional. La seva ambigüitat política i programàtica li restava credibilitat, tot i el prestigi personal que tenien els seus màxims dirigents.

En les successives eleccions entre el 1909 i el 1923, la Lliga Regionalista anirà estenent gradualment la seva hegemonia electoral. El seu doble caràcter de força política regeneracionista en relació als partits dinàstics, i possibilista davant del radicalisme rupturista dels republicans, li donava un gran marge de maniobra. Així, tant se situava al capdavant de la política possibilista per la consecució de la Mancomunitat (1914), com no dubtava a pactar amb els republicans i tenir la iniciativa de l'Assemblea de parlamentaris (1917), per tal de defensar l'autonomia política per a Catalunya i exigir la convocatòria immediata d'unes Corts constituents per a la regeneració i la reforma de l'Estat. Era, indiscutiblement, el partit eix de la política catalana, el que marcava la iniciativa interna i externa, el que tenia les figures polítiques més prestigioses.

Regionalistes, radical-lerrouxistes i republicans catalanistes defineixen un nou sistema de partits a Catalunya, que es distingeix de l'etapa anterior al 1901 per l'aparició i la força electoral dels partits nacionals. Els partits dinàstics quedaran condicionats per aquest fet i seran dependents a Catalunya de la política seguida per la Lliga, la qual cosa no exclou, ans al contrari, la persistència del caciquisme local i la seva influència sobre les enteses electorals o postelectorals entre regionalistes, liberals i conservadors a les províncies catalanes. Mentre a Barcelona ciutat s'instaura un tripartidisme sobre la pràctica desaparició dels partits dinàstics, a la resta de Catalunya el tripartidisme es manifesta diferentment per la presència dels liberals (sobretot a Tarragona, però també a Lleida, i en menor grau a Girona) en lloc del lerrouxisme, poc o gens influent fora de l'àrea barcelonina.

Miquel Caminal

Institucions del poble

EN QUALSEVOL SOCIETAT MODERNA, LA FUNCIO DE LES ASSOCIACIONS CREADES PELS CIUTADANS PER SATISFER UN AMPLI VENTALL DE NECESSITATS I ASPIRACIONS OMPLE UNA ZONA INTERMEDIA ENTRE LA PERSONA I LES INSTITUCIONS POLITIQUES I CONSTITUEIX UNA PART SIGNIFICATIVA DEL QUE ES LA PARTICIPACIO. Així doncs, és fàcil observar que les entitats privades, anomenades també societats o associacions, són un primer nivell immediat a l'individu i que els seus àmbits cobreixen l'estricta estructura política i li donen una cobertura que enforteix considerablement el conjunt de la societat.

Sorgiren del món modern amb la Revolució Industrial i amb l'impuls ideològic de la Il·lustració i són un producte d'una societat en què bategaven noves classes socials i on el progrés ja no era dictaminat per la sang i l'herència, sinó pel treball i la creativitat.

El desig d'associar-se responia a la necessitat de defensar i impulsar objectius que certs sectors socials consideraven vitals i de manifestar l'exercici de la llibertat individual i col·lectiva que obrí aquella nova civilització.

Eines de formació i d'impuls. A Catalunya, aquesta revolució es va fer al llarg del segle XIX en tots els camps i fou protagonitzada per tots els sectors socials. La transformació cap a una societat industrial impulsada pels nous ideals de llibertat individual i col·lectiva cristal·litzaren en una àmplia panoràmica d'associacions. Era un dels senyals més significatius del fet que existia un incontenible afany de perfeccionament, de millora, en definitiva, de progrés i que aquest havia de ser obra directa del treball dels ciutadans. Era, senzillament, un reflex típic de les actituds del ciutadà d'una civilització que creia que tots els objectius podien assolir-se amb la intervenció dels interessats; era una mostra clara i contundent d'unes conviccions democràtiques que arrelaren profundament en el poble. Era una realitat dinàmica coincident amb el que es produïa en molts altres països d'Europa i d'Amèrica.

Però aquella tendència dels ciutadans de Catalunya de crear societats es trobava amb unes dificultats concretes derivades de la situació política en què vivia el nostre poble. Quina era la circumstància especial que barrava el pas a les associacions i que, alhora, els donava una importància extraordinària?

Concretament, la revolució industrial s'havia produït i havia transformat les realitats econòmiques, socials i culturals però no havia pogut aconseguir bastir unes institucions polítiques pròpies i adequades al grau d'evolució de Catalunya. Érem una societat amb un perfil sociològic modern, però encara sense haver pogut recuperar i actualitzar unes institucions polítiques catalanes i continuàvem manats per una administració llunyana i estrangera, els representants de la qual eren els governadors civils. En aquest context el poder polític era considerat pel ciutadà, «[...] un ésser hostil que no entén, que no estima i que més aviat tem». (Claudi Ametlla, *Memòries polítiques 1890-1917*. Barcelona: Pòrtic, 1963).

Aquest sorprenent buit en la societat catalana moderna exigia de les entitats o associacions un protagonisme especialment rellevant i és per aquesta raó que he encapçalat aquestes ratlles amb el títol d'«Institucions del poble» en referir-me a les societats creades per la iniciativa directa dels ciutadans en un marc polític autoritari, estrany i repressiu, perquè en la impossibilitat de comptar amb les institucions polítiques lògiques que demana una societat estructurada sociològicament de forma moderna, les associacions han estat, habitualment, al llarg dels segles XIX i XX les autèntiques i úniques institucions del poble.

Protagonisme cívic i polític. Aquesta doble responsabilitat de les entitats consistia a canalitzar les aspiracions generals de la societat a la llibertat i l'impuls sectorial d'uns objectius professionals, culturals i socials. Aquest esforç fou possible perquè com Valentí Almirall recull en *Lo catalanisme* (1886):

«El nostre temperament era dels més aptes per a la democràcia basada en la llibertat. Com reflexiu e individualista, apreciava més que tot la independència personal. Igualitari com tots els temperaments llatins, i desconfiat de natural, tenia més fe en les institucions que en els homes.»

Les institucions dels catalans al llarg d'aquesta llarga etapa de la nostra història, les úniques que responien a interessos i aspiracions col·lectives, eren les que havien creat els ciutadans amb el seu esforç; eren a les entitats o societats, on cristal·litzava de manera rigorosa i entusiasta la gran educació d'un poble i per això esdevingueren un instrument extraordinari per mantenir i desplegar la consciència de poble. El conjunt d'associacions foren l'autèntica escola per dinamitzar el que Prat de la Riba defineix com a poble:

«És un principi espiritual, una unitat fonamental dels esperits, una mena d'ambient moral que s'apodera dels homes i els penetra i els emmotlla i treballa des que neixen fins que moren.» (La nacionalitat catalana, 1906).

La gran eina de Catalunya per forjar una ciutadania moderna a partir d'una identitat nacional fou la creació d'un reguitzell nombrós i divers d'entitats amb una clara vocació educativa entesa com ho fa Octavi Fullat, des d'una perspectiva global:

«L'educació podrà ser moltes coses, però n'hi ha una que l'és indefectible-ment; l'educació és procés de transmissió d'informacions —de com pensar i de com conduir-se—, d'actituds —de com alterar-se emotivament enfront de la circumstància— i d'habilitats —de la manera de compondre-se-les des de l'angle sensorio-motriu amb el context.» (Eulàlia, la Benparlada, 1987).

La importància de les entitats anà en augment al llarg del segle XIX en la mesura que la civilització industrial s'obria pas i amb ella els seus ideals de llibertat política en l'ordre personal i col·lectiu. A la fi d'aquest segle, s'experimentà un nou impuls que Alexandre Galí ha copsat de manera magistral:

«No foren tan sols les tendències polítiques les que a darreries del segle XIX experimentaren un canvi de front que de cop i volta va transformar tot el quadre de la vida pública de Catalunya. Hom pensaria més aviat en una escomesa vital, una pujada general de la saba, amb l'eclosió simultània de mil forces com brots novells damunt d'una vella soca. Hom trobaria de segur els senyals d'aquesta rebrotada en les rames que la força del catalanisme havia ja tocat feia temps: en la poesia, en la pintura, en la literatura, però el fet es manifesta més colpidor en les activitats inèdites i més acostades a les exigències elementals de la vida, entre elles assenyaladament la política i l'educació.» (Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936, llibre II, primera part. 1978).

Les entitats culturals, socials i econòmiques es multiplicaven i en la frontissa entre els segles XIX i XX constituïen ja una magnífica expressió d'una societat moderna que ja disposava, com a mínim, d'aquestes institucions però a la qual encara eren negades les estrictament polítiques.

El catalanisme com a element vertebrador. La gran diversitat que mostrava el panorama associatiu a Catalunya manifestava uns punts de coincidència que cristal·litzaven en una vocació educativa i d'impuls de la personalitat nacional. En aquest sentit és molt representatiu un article publicat pel doctor Martí i Julià, que havia de presidir la Unió Catalanista, en les pàgines de *La Renaixença* el 27 d'agost de

ual argumenta l'aspiració del catalanisme com a element vertebrador:

«És un moviment social que té per únic fi la renaixença absoluta i completa de la nacionalitat catalana: el Catalanisme no és res més, doncs, que l'expressió social de l'esperit català: no és res més que l'esclat de vida que determina la consciència de la nostra nacionalitat. Cal dir que els pobles, el mateix que els individus, no arriben a tenir consciència positiva i precisa de la llur personalitat, de cop, en un moment, sinó que és precis que es desenrotllin per complet totes les activitats perquè, sentint-se amb enteniment i amb força diferenciades de les altres individualitats, compreguin el dret que tenen a la vida lliure, a la vida autònoma, a la vida independent, que la societat concedeix a l'home ja desenrotllat i que la Naturalesa exigeix que disfrutin els pobles.»

Aquesta funció de formació i d'impuls de les associacions es comprova clarament en el Centre Autonomista de Dependents del la Indústria (CADCI), perquè des de la seva fundació ha estat sempre tes les activitats que ha fet. En un moment d'especial importància per a ució com ho fou la recuperació de la seva seu a Barcelona després de la : Primo de Rivera que la hi havia arrabassada, la revista *Acció*, el seu ònia amb les paraules següents el CADCI:

«Hem de dir, doncs, que el Centre és una entitat essencialment patriòtica; que la seva finalitat és formar individus aptes i forts, dins l'estament de la dependència; despertar, fer treballar, perfeccionar llurs aptituds, produï- gant entre ells els coneixements científics del treball; defensar-los, protegir- los en les múltiples contrarietats de la vida; facilitar-los la consecució d'una existència raonable; enfortir-los moralment i físicament per tal que en tota ocasió, en tota forma, puguin ésser útils a ells mateixos, a la Pàtria, a la humanitat.» (Acció, abril de 1932).

Aquesta vocació d'institució del poble ha quedat docu- in impressionant balanç d'activitats socials. Per conèixer els ideals que i és interessant fer referència a la conferència pronunciada al CADCI pel gog Eladi Homs amb el títol «Paraules amigues als joves negociants», eix una mostra de la vocació educadora d'aquesta entitat. Homs deia:

«El comerciant, l'industrial, el metge i en general tot treballador en tota professió o ofici és un servidor públic, tant com l'empleat de l'estat o del municipi és, o deuria ser, un servidor públic. Rendir un servei, pel qual es rep una retribució deuria de ser la consideració cabdal; i no fer un servei

perquè és necessari fer-lo si es vol obtenir una desitjada quantitat de diner. D'aquí es dedueix la conclusió racional de que ningú deu dedicar-se a ocupacions que no beneficien a la societat, i el seu corol·lari que ningú deu dedicar-se a ocupacions que danyin a la comunitat de que forma part.»

Paraules que es complementen amb les de Manuel Serra i Moret pronunciades també en una conferència al CADCI sobre el tema «El fet de la personalitat»:

«La nostra història —com totes històries— és una lliçó que espera ésser apresada. Aquesta obcecació nostra de salvar abans que tots els precisis interessos no ens ha deixat valorar degudament el fet eloquentíssim de que mentre hem descuidat la nostra llengua i la nostra personalitat ni un sol de nosaltres ha tingut acceptació mundial.» (CADCI. Revista Anyal, 1911).

Cap a nous desafiaments. Aquest esforç de formació d'un poble per part de les seves associacions ha estat i és vital. Ho ha estat quan aquestes eren les úniques institucions de què Catalunya disposava perquè les successives dictadures espanyoles impediessin l'existència de les específicament polítiques i quan hem aconseguit recuperar cotes d'autogovern tant en el període de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924) com en la restauració de la Generalitat de Catalunya en la dècada dels anys trenta o després de la dictadura franquista.

En qualsevol situació, la importància de les associacions ha estat i continuarà essent extraordinària per continuar avançant cap a la plenitud en el desplegament de les potencialitats de la personalitat nacional de Catalunya i en l'aprofundiment d'una societat democràtica en el marc canviant de les noves etapes de la història; en qualsevol cas, continuaran vigents per a totes les entitats catalanes que simbolitza el CADCI aquelles paraules de Carles Pi Sunyer:

«Malgrat l'oposició aparent, cal cercar la síntesi superior en l'home que ajunti la vitalitat orgànica al mestratge de la intel·ligència, els impulsos espontanis a l'acció creadora, les energies instintives a la sensibilitat generosa.» (La corda greca. Barcelona: Edicions de la Rosa dels Vents, 1937).

Amb les lògiques adequacions a l'època, les associacions tenen una responsabilitat social innegable en la formació i l'impuls de la participació del ciutadà en les aspiracions individuals i col·lectives.

Catalunya surt d'una llarguíssima etapa de gairebé dos segles i mig de dependència política absoluta i ho fa en el moment en què s'ensorren

totes les dictadures a Europa i una nova perspectiva de llibertat es fa present per a tots els pobles i, això, alhora que al món ha començat també una nova civilització tecnològica que cal que sigui al servei de tothom. Grans desafiaments que exigeixen l'esforç i la creativitat de tots els ciutadans i de totes les associacions que continuen essent institucions del poble.

Joaquim Ferrer

El CADCI i l'obra de Prat de la Riba

EN EL PROCÉS DE CONSTRUCCIÓ NACIONAL DE CATALUNYA A L'INICI DEL SEGLE XX, HI TENEN UN LLOC DESTACAT LES ENTITATS QUE ES PREOCUPEN PER LA CLASSE OBRERA. Cal recordar l'Ateneu Enciclopèdic Popular, l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, i el CADCI entre els que tingueren una actuació més destacada i més intensa al llarg dels anys. La repressió contra Catalunya que portà a terme el règim dictatorial del general Franco, a partir del 1939, va ensorrar aquelles realitats i en va esborrar el record públic. Però la memòria d'un poble és indispensable per a la seva continuïtat històrica, i per això cal que tots els que tenim algun coneixement, directe o indirecte, d'aquell temps, el plantegem a les noves generacions. I és un dels objectius del nostre escrit.

L'esforç de les entitats obreristes, iniciat al segle XIX, per elevar el nivell cultural dels obrers, es veié reforçat per algunes iniciatives de caire oficial quan els catalans ens tornarem a governar nosaltres mateixos. Va ser la Diputació de Barcelona —i més tard, la Mancomunitat de Catalunya—, amb l'empenta de Prat de la Riba i dels seus col·laboradors, qui va valorar la importància del moviment obrer dins del procés de la recuperació nacional. Hi hagué una certa divergència amb els naixents sindicats, la UGT i la CNT, que consideraven el catalanisme com un moviment més proper a la burgesia que no als obrers; però amb el temps moviments i entitats com el CADCI van reclamar i encarrilar l'aportació del món del treball a la construcció nacional de Catalunya. L'Escola del Treball, les biblioteques populars i, sobretot, l'Institut d'Educació General, creats per la Mancomunitat, en foren bons exemples. Recordem que Prat era un estudiós, un jurista, que es dedicà a la política. Això explica amb quina cura, amb quina competència, examinava i planejava cada institució, i defugia les improvisacions i també els excessius detallismes. Anava muntant, una per una, les peces que donarien el conjunt de la Catalunya ideal, resultat final de les seves activitats polítiques. El tema del món obrer el preocupava des de la seva joventut; mentre estudiava havia projectat una caixa d'assistència per als treballadors sense feina —i no oblidem que ell redactà un informe per a la creació de la Caixa de Pensions que organitzà el seu company Francesc Moragas i Barret—, i ja gran recordava com havia participat en la primera manifestació barcelonina per commemorar el Primer de Maig. Una visió, certament, diferent de la que s'ha volgut donar d'un Prat de la Riba dominat per la burgesia catalana del final de segle.

I és que Prat de la Riba s'havia proposat, bàsicament, dos

objectius: el reconeixement públic de la personalitat de Catalunya i la creació d'una institució política que, representant Catalunya, la dotés d'uns òrgans administratius i culturals propis d'un estat modern. A la primera empresa correspon la seva actuació doctrinal i periodística; a la segona, la creació de la Mancomunitat i dels seus serveis públics. Això ho féu treballant, escoltant, coordinant els esforços de tots, amb una precisa valoració del temps, que sabia per a ell comptat (no oblidem que morí als 46 anys). I amb un autèntic esperit de servei al poble català, fins aleshores tan mal atès en els programes de Govern dirigits des de Madrid.

La cultura i l'ensenyament tècnic eren dues de les grans preocupacions de Prat de la Riba, i l'obra que féu la Mancomunitat de Catalunya en aquests camps encara era recordada amb admiració pels qui la visqueren o pels qui n'hem vist els resultats. Però el projecte de Prat de la Riba era més ambiciós, i així com va crear l'any 1907 l'Institut d'Estudis Catalans per als temes d'alta cultura, va intentar la creació d'un organisme paral·lel, d'autèntica acció popular cultural en el seu sentit més ampli, que fos una escola moderna de civisme. I així, l'Assemblea de la Mancomunitat va aprovar, el 13 de maig de 1914, la creació d'un institut d'educació general, amb el propòsit de dotar el poble català de *«tots els mitjans, institucions i instruments col·lectius d'educació, de vigorització i d'higiene, de formació intel·lectual, moral, professional i física, que siguin indispensables per enlairar-la a una noble dignitat en el sentir, en el parlar i en l'actuar»*. Prat havia pensat que el seu director fos Domènec Martí i Julià, antic president de la Unió Catalanista, un metge i polític amb una gran preocupació social. Però la mort de Martí i Julià, un mes abans de Prat de la Riba, l'estiu de 1917, ho impedí. Però el funcionament d'una comissió d'educació general intentà tirar endavant el projecte, amb el propòsit d'ampliar l'acció de l'escola a tots els camps i estaments de la vida catalana, a través d'institucions de formació cívica. Els temes eren variats i diversos: la higiene, la formació moral, l'educació física, la renovació de la beneficència, l'educació de la voluntat. No es tractava, però, d'una política dirigista, sinó d'un intent de coordinació dels diversos moviments i entitats que vitalitzaven la Catalunya d'aquell temps. Era una trama social àmplia i activa, i només cal llegir l'obra fonamental d'Alexandre Galí per veure l'empenta del nostre poble, només aturada pel resultat advers de la Guerra del 1936. Tots aquests moviments i entitats tenien el seu lloc en el projecte de Prat de la Riba, i creiem d'interès exposar-ho avui. La mort de Prat de la Riba impedí que veiés realitzada aquesta institució, però l'organigrama que aprovà el Consell Permanent de la Mancomunitat el dia 16 de maig de 1918 exposa clarament la idea. Gràcies a ell, sabem el nom d'algunes de les persones amb qui comptava Prat de la Riba per constituir-lo. Formaven la comissió, a part del president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch, i el director d'Instrucció Pública, Eugeni d'Ors, els representants de les obres següents: Lluís Millet, per l'obra d'educació musical popular; Francesca Bonnemaison, vídua de Narcís Verdager i Callís, per la de formació professional de la dona; Francesc Ripoll, per la de cooperativisme; Francesc Layret, fundador de l'Ateneu

Enciclopèdic Popular, per la dels centres instructius i de cultura obrera; el doctor Gustau Pittaluga, per la de sanitat i propaganda higiènica; Josep Puig i Esteve, fundador del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, per l'associació professional; Manuel Folguera i Duran, antic company de Prat de la Riba a la Diputació provincial de Barcelona, president de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, per la de difusió pedagògica catalana, i Ramon Rucabado per la de propaganda d'ètica social. El bisbe Torras i Bages l'havia valorat d'una manera especial: «*L'obra que mancava a Catalunya per formar la consciència moral del nostre poble i assegurar-ne la unitat*». I Prat de la Riba també havia valorat especialment el cicle de conferències que el CADCI havia organitzat el desembre de 1909 sobre «Eduació Civil»; no oblidem que la Setmana Tràgica, una de les vergonyes de la nostra història, havia tingut lloc l'estiu d'aquell mateix any. Aquests intents de regeneracionisme, tant els que projectava el CADCI com els de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, l'Ateneu Barcelonès o la idea cívica de Prat de la Riba, es relacionaven amb la campanya «Catalunya ciutat» iniciada poc abans, els objectius de la qual eren els d'estendre a totes les comarques catalanes les preocupacions cíviques i les manifestacions culturals que només es concretaven a les grans ciutats, principalment a Barcelona. En el fons, el projecte de Prat de la Riba era el de coordinar l'activitat de diverses iniciatives privades, com l'Orfeó Català (més tard, la Germanor d'Orfeons), el Centre Excursionista de Catalunya, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria o l'obra de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, en una tasca complementària i paral·lela a la que projectava la Mancomunitat de Catalunya. Aplegar els esforços dispersos, evitar les duplicacions inútils, racionalitzar les inversions i les despeses, eren un objectiu vàlid en aquell temps i en el nostre.

Catalunya és un país que s'ha anat fent més enllà dels butlletins oficials i dels pressupostos de l'Estat, però que no en pot quedar al marge. Recuperar la memòria històrica del que van fer per al poble de Catalunya entitats com el CADCI i organismes com la Mancomunitat de Catalunya és avui un deure de tots.

Josep M. Ainaud

El CADCI, en les arrels de l'associacionisme català

EL CENTRE AUTONOMISTA DE DEPENDENTS DEL COMERÇ I DE LA INDÚSTRIA, EL CADCI, DEU HAVER ESTAT UNA DE LES PRIMERES ENTITATS DEL NOSTRE PAÍS QUE HAURÀ PASSAT A LA HISTÒRIA NO PAS AMB EL NOM PROPI, *IN EXTENSO*, SINÓ A TRAVÉS DE LES SIGLES. Mai no diem «el Centre Autonomista, etc.» sinó, simplement, el CADCI:

— «A en Jaume Compte el van matar al CADCI».

Fundat l'any 1903, el CADCI cobria allò que fins aleshores havia estat una autèntica mancança social. Si dividíssim la nostra ciutadania en quatre grups fonamentals, ens trobaríem que el primer d'ells, el dels industrials, comerciants i capitalistes —els burgesos, doncs— tenien a l'abast tots els mitjans combatius i defensius imaginables. Un altre estament, el dels intel·lectuals, en tota la seva gamma (compreses les professions com ara són les d'advocat, enginyer, arquitecte, mestre d'escola, etc.), tothora havien sabut defensar-se pel seu compte i només en situacions que avui qualificaríem amb el lloc comú d'extremes, havien de demanar ajut a estaments més poderosos. L'altra gamma del ventall eren els obrers, majoritaris en nombre i en condició de desvalguts. La lluita aglutinant dels sindicats havia estat sempre una crua font de malvestats i hom aconseguia cristal·litzar en algunes organitzacions que, temps a venir, s'esdevindrien molt fortes —la UGT i la CNT, concretament— entre una lluita sovint ferotge contra els aparells repressius estatals. I, finalment, la proporció nombrosíssima i més deseparada era feta pels dependents del comerç i de la indústria —peça essencial del mecanisme burgès del nostre poble— que romanien completament marginats malgrat l'angoixosa demanda d'aglutinació, de solidaritat i d'esforç col·lectiu. En un país burgès com el nostre, amb una robusta pota de trípode que era el comerç, els seus nombrosos integrants desconeixien tota mena d'acció conjunta i de suport col·lectiu.

El CADCI, fundat com dèiem l'any 1903, era la corporicitat d'aquell anhel tan sovint formulat i mai, fins aleshores, no convertit en realitat.

Observem que el CADCI, en la seva condició de sigles lliu una A, corresponent al mot «autonomista», amb la qual cosa deixava ben manifest, ja d'antuvi, el seu caràcter combatent. L'any 1903 el mot «autonomista» tenia una forta càrrega bel·ligerant i era, fins aleshores, com una mena de patrimoni de la Lliga Regionalista de Francesc Cambó i tots aquells altres prohoms.

Autonomisme i regionalisme, que havien estat conceptes dissolvents, de mica en mica perdien l'agressiu valor que posseïen alseshores, en els remots començaments de segle.

El Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, establert a la rambla de Santa Mònica, havia d'ésser un exponent molt brillant de la lluita menada en el terreny del més pur civisme. El CADCI va ser sempre un element cohesiu d'aquella extensa capa social que fins a la seva aparició havia romàs escampada i inconnexa, sense l'element aplegador. Aviat el CADCI havia atès el nombre de vint mil associats que es reuniren fragmentàriament, per seccions, en les dependències del centre, en el qual proliferaven els aiguavessos culturals i esportius. Hi va haver, importantíssima, una biblioteca a l'abast de tots els socis. Hi va haver, també, un periòdic regular —*Acció*— el qual, fins i tot avui, és d'estremidora lectura, plena de sentències premonitòries, moltes de les quals encara tenen vigència en aquests moments.

Les seccions culturals eren compartides amb les esportives. El CADCI va ser la primera organització ciutadana que va tenir en el seu local una pista de patinatge. També en aquest estatge hom va instal·lar un gimnàs, en el qual es donaven lliçons de boxa i d'esgrima. (Deixeu-me que, de passada, remarqui la presència de l'ensenyament d'aquests dos darrers esports, la boxa i l'esgrima, o sigui, arts de defensa personal, o d'atac, si ho voleu, escaïent preparació física de cara a un previsible futur). Correspon al CADCI l'honor d'haver fundat un dels primerencs equips de futbol del nostre país, el Barcino Futbol Club, que havia d'esdevenir-se tota una institució.

Encara, i més endavant, havia d'acollir i fomentar l'escoltisme —cal remarcar altra vegada una activitat convergent?— i va fundar els joves-tels, que havien de fer un paper molt brillant en la tasca de conèixer profundament el nostre país, transitar en totes les èpoques de l'any la seva variada orografia i, anticipant-se al temps, cultivar els esports de neu, duent-los a l'abast multitudinari dels socis i traient-los dels reduïts nuclis elitistes en els quals fins alseshores s'havien mantingut.

A mesura que transcorrien els anys i en desacord cada cop més accentuat amb les decisions que arribaven d'Espanya, el CADCI es va allunyar del motor inicial que havia estat la Lliga Regionalista i es va inclinar cap a un moviment més radical, menys especulatiu i pactista, que uns anys més tard adoptaria la forma definitiva com a Esquerra Republicana de Catalunya. El periòdic que ara editava el CADCI havia abandonat el seu primer nom d'*Acció* i ara es deia *Lluita*. En la lleugera modificació semàntica hi ha un enorme rerafons de contingut.

En aquesta darrera fase d'expansió, el CADCI havia ultrapassat amb escreix l'àmbit barceloní i ja hi havia delegacions del Centre a les ciutats més importants del nostre país. No eren pas unes representacions simbòliques: els dependents del comerç i de la indústria abundaven en tot el nostre territori nacional i

els centres els agrupaven i enfortien, respectuosos sobretot amb les característiques peculiars de cada comarca.

El CADCI va ser sensible a la perpètua lluita contra l'arbitrari govern central espanyol que adesiara s'adjudicava el territori de la nostra nació com a pertanyent a aquella diabòlica «Espanya Una e Indivisible». Va ser en les sales del CADCI on es va formular per primera vegada l'anhel agermanador de les nacionalitats oprimides que pul·lulaven dins el *soi-disant Estado español*. I una de les més realistes visions en aquest sentit ha estat el pacte Galeusca.

El susdit pacte Galeusca, a partir d'una entesa profundament ètica entre Galícia, Euskadi i Catalunya, ha estat analitzat, revisat i actualitzat diverses vegades i, en el moment que escric aquestes ratlles, hi ha una renovada formulació, envigorida per unes aportacions memorables dels tres pobles oprimits.

El postulat del CADCI, com ja ha estat dit, era previsible que provoqués l'atac frontal d'aquell centralisme peninsular. Va ser objectiu, successivament, de la cobdícia i de l'afany destructiu centralista i, malauradament, en molts moments va ser objecte d'atacs crus i despietats. L'enorme nivell social de comprensió i de vinculació que existia entre els seus socis, desvetllava insospitades ferocitats. Les dictadures, evidentment, havien de rabejar-se en aquella ardida entitat, baluard del pensament.

I, per pura paradoxa, atès que era tan senzilla d'imitar, la seva Cooperativa de Consum suscitava una munió d'enveges. Que els socis trobessin a l'abast tot allò que a fora, a les botigues, costava tres o quatre vegades més, provocà absurdes crispacions entre la gent que no havia sabut organitzar una cosa tan elemental i tan idònia a la nostra idiosincràsia, com és la cooperativa de consum. També escau a aquest tarannà l'altra cooperativa, la de producció, però és evident que en el cas d'uns dependents del comerç i de la indústria, aquesta modalitat no era a llur abast, ni tenien cap possibilitat de dur-la a terme.

L'escola de civisme que era el CADCI, la seva forta projecció de catalanitat, la seva biblioteca especialitzada, les seves classes de català amb un impressionant nombre d'alumnes, les múltiples activitats esportives —afegim-hi els èxits obtinguts per algunes seccions—, tot plegat, feia del CADCI un atractiu objectiu per a la mena depredadora. Una i altra vegada va ésser objecte directe de molts atacs i, no cal dir, quan els moviments afectaven tot el territori espanyol amb el tint de sollevament, sovint militar, el CADCI havia de caure reiteradament en mans alienes.

La seva ocupació durant la dictadura del general Primo de Rivera, continuada en l'anomenada «dictablanda» que la va substituir, encapçalada pel general Berenguer; les altres accions principalment desfermades contra el nostre país, que havien de culminar, lamentablement, l'any 1934 i que l'any 1939 arribats al final de la lluita armada i amb la subsegüent entronització de Franco, el CADCI rebia la coltellada mortal.

Quan el franquisme triomfant ja s'havia instal·lat a tot Catalunya, els locals del CADCI —ja hem dit que tothora cobejats— passaven a ser els lamentables estatges d'aquell sinistre Frente de Juventudes.

Han passat molts anys, el litigi mai no ha estat resolt a fons i el CADCI no ha estat l'au fènix que ressuscitava entre les cendres. Malgrat l'absència d'aquesta resurrecció física, l'anàlisi que actualment fem entre tots és, no hi ha cap mena de dubte, el ressorgiment moral o, si més no, l'expressió més pregonada del nostre enyorament d'aquell CADCI, singular i colpidora expressió del cooperativisme de casa nostra.

Tenim una terrible fama d'individualistes, és ben cert; però també és una veritat rigorosa que quan som capaços d'aplegar-nos i d'efectuar una tasca conjunta, assolim brillants reeixides.

Avel·lí Artís-Gener

«El centre ha estat una cosa tan nostra» Memòria oral del CADCI

Un esdeveniment viscut està tancat en l'esfera de l'experiència viscuda, mentre que un esdeveniment recordat no té límits, perquè només és la clau per tot el que ha succeït abans i després. (Walter BENJAMIN).

L'autobiografia té un gran valor històric, en tant que mostra la vida en acte i no només com hauria de ser segons les lleis escrites o els principis morals dominants. (Antonio GRAMSCI).

L'onze de setembre de 1917, amb quinze anys, Ramon Carreras i Parset, un jove que havia començat a treballar de meritori, acudeix per primera vegada amb una corona de flors al monument a Rafael de Casanovas, llavors situat al passeig de Sant Joan, després de vetllar tota la nit amb els seus companys del CADCI l'entitat que feia uns anys havia contribuït a restaurar la diada. L'onze de setembre de 1992, amb noranta anys, Ramon Carreras i Parset, un lúcid jubilat, acudeix de nou, acompanyat de la seva filla, amb una corona de flors, com de costum, a retre homenatge al mateix monument, on retroba els seus vells companys de militància catalanista. Setanta-cinc anys separen ambdues dates. Setanta-cinc anys ben intensos en la història d'una vida, en la història d'un país.

Aquest text pretén resseguir la història del CADCI des d'una perspectiva diferent a la de la resta dels articles que componen aquest volum. No es tracta d'aportar res de nou a la història institucional, social o cultural d'aquesta entitat nacional-popular. L'objectiu és, més aviat, rescatar la memòria oral de les persones que li van donar vida. I no pas dels personatges singulars, dels dirigents o líders històrics, sinó d'una persona ordinària, d'un membre que, segons ell mateix reconeix, «va ser sempre en segon terme». Ramon Carreras és soci del CADCI des del 1916. Hi va entrar als catorze anys, quan era meritori en una merceria, i hi va continuar quan es va fer viatjant de comerç. Tot i «no ser una figura», va formar part de la junta en una ocasió, com a representant de la Secció de Propaganda Autonomista, i sobretot va participar en la vida quotidiana de l'entitat al llarg de vint anys, durant els quals va acudir gairebé cada dia a prendre cafè al Centre. Ara viu amb la seva filla en un pis de l'Eixample, al costat del Mercat de Sant Antoni, molt a prop del raval, on va néixer i on va passar la seva joventut.

L'anem a visitar una tarda de setembre, acompanyats de Joan Anton i de Josep Olivé, un soci més jove del CADCI que ens hi ha posat en contacte. Ens rep amb entranyable simpatia; no es troba gaire bé de salut (a penes es pot moure de casa), però conserva una lucidesa mental extraordinària («el cap el tinc molt despert»). La seva cambra és plena de llibres (li agrada presentar-se com un «lletraferit») i d'objectes-testimoni (una foto del mestre Pau Casals, una altra de la seva esposa, un escut del Barça, el club dels seus amors, i vells documents de la seva nissaga familiar, que ens mostra orgullós). S'asseu al seu sofà i comença a desgranar els seus records: els noms propis, les dates i els llocs (que sempre van acompanyats del carrer i del número) van dibuixant amb precisió els temps i els espais d'una vida que gira entorn el CADCI. Una vida plena d'anècdotes, contades moltes vegades en cercles íntims, però que fins ara no havia tingut ocasió de relatar íntegrament per tal que arribin a auditoris més amplis. No cal fer gaires preguntes: la memòria emergeix gairebé de manera espontània, com si tingués preparat el discurs de fa temps i hagués esperat el moment de fer-lo públic. Sense adonar-nos-en hem passat tres hores escoltant-lo. Una setmana després tornem a fer una segona sessió, més curta, per omplir llacunes i aclarir dubtes. Ambdues entrevistes han estat transcrits, elaborades i muntades en forma narrativa, tot intentant respectar el llenguatge oral i l'estructura discursiva del protagonista.

El relat que el lector té a les mans és el que Luisa Passerini ha anomenat una «autorepresentació autobiogràfica»: «Els llocs comuns en les autorepresentacions són assumits com a reveladors d'actituds culturals, visions del món, interpretacions de la història i del paper del jo al seu si.»¹ Utilitzant l'entrevista com a pretext, l'informant modula la seva posada en escena pública mitjançant un discurs ritmat per tòpics narratius i episodis exemplars. El viscut i el flux de la memòria s'insereixen en mòduls narratius previs, transmesos oralment en grups socials com la família, la colla d'amics, l'entitat cívico-política. Però ara es presenten de manera integrada en una narració que té un triple interlocutor: els entrevistadors, vistos com a representants d'una generació a qui cal transmetre una memòria que es perd («vosaltres sou joves...»); els companys del CADCI, presents o absents, que van forjar aquesta memòria compartida («del Centre, no n'hi ha cap més vell que jo»); i les institucions democràtiques, de qui s'espera que vetllin per la salvaguarda d'aquest patrimoni material i simbòlic (que s'expressa en la reivindicació del retorn del casal). No es tracta de demostrar el caràcter «representatiu» d'aquest relat, sinó de «llegir una societat a través d'una biografia».² En aquest cas, es tracta d'avaluar la història del CADCI a través d'una trajectòria singular, en la qual les grans etapes de la

(1) «L'autorepresentació és un lloc del discurs que no pertoca al registre de la quotidianitat, o millor que la utilitza per transmetre un valor cultural complex, és a dir, en fa un ús simbòlic [...]. Les autoimatges ens introdueixen en un univers narratiu que repren tradicions preexistents a l'entrevista, les adapta i les vitalitza en el present.» (PASSERINI, LUISA: *Torino operata e fascismo Una storia orale*. Roma-Bari: Laterza, 1984, pàg. 68).

(2) FERRAROTTI, FRANCO: *Storia e storie di vita*. Roma-Bari: Laterza, 1985.

història (l'emergència del catalanisme i del moviment obrer, la dictadura de Primo de Rivera, la República, la guerra, l'exili, la clandestinitat) són vistes des de la talaia de quotidianitat.

La història de vida de Ramon Carreras és un relat circular, saltejat d'anècdotes mil vegades repetides, que té com a eix central la pertinença al CADCI, expressada en la frase que dona títol a l'article, pronunciada amb un to d'enyorança i orgull: «*El centre ha estat una cosa tan nostra!*». L'entrada a l'entitat, als quinze anys, poc després de començar a treballar, ve a representar una mena de ritus de pubertat, de cerimònia iniciàtica en la vida social. No és pas casual l'anècdota que introdueix aquesta iniciació: la trobada amb Josep Tarradellas, de qui esdevindrà «amic per sempre». La biografia individual es creua així amb la història col·lectiva, constituint un presagi del futur. Des de llavors, el CADCI esdevé un microcosmos on es reflecteix la identitat social del protagonista, ritmant els espais i els temps de la seva vida quotidiana: «*El CADCI ens omplia la vida, hi teníem de tot... Tot el cercle d'amistats, de coneguts, els tenia al voltant del CADCI.*» Encara que la participació en l'entitat queda tallada amb la guerra i l'exili, encara que els darrers cinquanta anys de la seva vida giren lluny del vell casal, el «centre», com familiarment l'anomena, és el fil conductor de tota l'autobiografia, el *leit motiv* que organitza els records i que dota de valors i coherència el seu testimoni. Records de fets dits «històrics», com la detenció l'onze de setembre de 1923 o l'adhesió del CADCI a la UGT. Però també records de la vida diària, com la minuciosa descripció del casal, les classes de francès, els dies de cafè i els diumenges de teatre i sardanes, que documenten la naturalesa del CADCI com a «institució democràtica col·lectiva», on a partir de la festa, el lleure, el ball, l'esport i la sociabilitat es va generant una sòlida xarxa civil, mitjançant la qual un sector de les classes subalternes urbanes expressa la seva visió de la vida i del món, i confecciona propostes per a una nova hegemonia cultural.³ Al capdavant, la memòria oral del CADCI ens mostra «en acte» la vida de la institució (Gramsci); i els records autobiogràfics apareixen com «la clau de tot el que ha succeït abans i després» (Benjamin). Aquesta intersecció entre el passat i el present no és pas casual: la realització de l'exposició que aquest treball documenta serveix per compensar identitats submergides i silenciades per molts anys de dictadura i d'oblit, i també per expressar obertament la necessitat d'un reconeixement que aquests vells lluitadors creuen merèixer. Ells tenen, doncs, la paraula.

«Del Centre no n'hi ha cap de més vell que jo» *Del CADCI recordo en Moretó, en Vila, en Llorac... tots aquests socis més grans que jo, que són tots morts, des-*

(3) PORTELLI, SANDRO: *Biografia di una città*, Einaudi, Torino: 1985; VINYES, RICARD, *La presència ignorada*, Barcelona:

graciadament... Del Centre no n'hi ha cap de més vell que jo. Jo tinc noranta anys, els vaig fer el cinc de desembre, ara en faré noranta-un. Sóc vidu, la meua dona va morir el 24 d'abril d'aquest any, als vuitanta-vuit; he quedat amb aquesta filla que em cuida i em porta amb safata d'or.

Al Centre, jo hi vaig entrar l'any quinze, als catorze anys, l'edat de començar a treballar. Vaig anar a fer-me soci per anar a aprendre el francès: el primer d'octubre de 1915 em vaig fer soci del CADCI, i vaig anar al primer curs de francès que feia el professor González a les Escoles Mercantils Catalanes. Al Centre, s'hi tenia que entrar als quinze, i jo vaig omplir com si tingués quinze, vaig fer trampa. Ara et contaré una anècdota: jo m'assento aquí i al meu costat s'assenta un jove, que era en Tarradellas! Aquell dia va néixer l'amistat d'en Tarradellas amb jo, que ha durat tota la vida, les seves cartes les guardo totes. Ell baixava de la Gan Via, d'on ell vivia, a on vivia jo, al carrer Mendizábal número 6. Baixava per anar amb mi, perquè m'escoltava, deia que jo en sabia més de la política que ell. Ens vam fer molt amics. Després, durant la guerra, jo vaig estar amb en Tarradellas a la Conselleria de Finances. Ell, en principi, era d'Acció Catalana, era més aviat conservador el seu pensament, i era secretari de la Falç (que jo també era soci). Ara, va vindre la conferència d'esquerres de l'any 31 a Sants, que van convidar totes les entitats, i van convidar la Falç. El president de la Falç era en Lluís Bru Jardí, però no creia que les esquerres poguessin dominar, i va dir: «Jo no hi vull anar». I en Tarradellas era el secretari i li va dir: «Vols que hi vagi jo representant la Falç?». Li va dir: «Ves-hi!». Com que feia pocs dies havien fet president honorari de la Falç en Macià, en Macià va conèixer en Tarradellas, i ell li va fer secretari de la conferència. I aquest va ser el primer esglaó d'en Tarradellas en la política. Això és autèntic, que puc firmar-ho amb la mà dreta allà on sigui!

Jo vaig ser sempre en segon terme, no vaig ser figura en res, però vaig ser sempre un treballador pel catalanisme. La primera vegada que em van agafar, em van agafar al monument del Rafael de Casanovas. Jo anava vestit de soldat, anàvem tres o quatre, l'any 23, i em va tocar per l'esquena un capità de policia, molt bona persona, que em va portar a casa, i va dir en el meu pare que anés amb cuidado. Era soldat de quota: anàvem al quartel a les set del dematí, i anàvem a dinar a casa, i al vespre a dormir a casa. Aquelles coses que es fan quan no es té coneixement. Però l'any següent, l'any 24, em van agafar, però vestit de paisà, que vam anar contra la dictadura. Aquella cosa de cantar els Segadors, i «Visca Catalunya!». Ho va organitzar la gent espontàniament, els catalanistes de la Falç, del Centre, de moltes entitats, que anaven allà al moviment. I ens van agafar a una colla, i ens van portar al Palau de Justícia, i vam ser noranta i pico, i ens va defensar el plet en Lluís Massot, que era diputat de la Lliga, i ens va fer sortir lliures perquè no hi havia pena. La primera festa de l'onze de setembre la va organitzar el CADCI. Jo encara no hi era, em sembla que va ser el nou o el deu.⁴ El primer any

(4) La primera celebració de l'onze de setembre la va organitzar el CADCI el 1905, reprenent el gest iniciat el 1900 per l'entitat «Catalunya i Avant» de guarnir amb flors l'estàtua a Rafael de Casanoves. La detenció dels militants catalanistes durant l'onze de setembre no es va produir el 1924, sinó el 1923, arran d'una càrrega brutal de la policia, que fou el preàmbul del cop d'estat que Primo de Rivera donà dos dies (LLADONOSA, MANUEL: *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1903 i 1923*. Barcelona: Publicacions de l'Alhadi de Montserrat, 1988, pàg. 106 i 441).

que hi vaig anar, devia ser l'any 17, érem a la Secció de Propaganda, que hi havia en Guinart de president, i en Tarradellas era vocal directiu. Sortíem a quarts de dotze del CADCI, i anàvem a deixar un ram al Fossar de les Moreres, al darrere de l'església de Santa Maria, que en aquell moment ningú es recordava d'allò, que estava abandonat, i el veïnat deia: «Què fan aquests ximples?» La Secció de Propaganda es cuidava de repartir les flors, va fer-ho molts anys, fins a la dictadura de Primo de Rivera. I veïllàvem tota la nit. D'allí anàvem a l'estàtua del Rafael de Casanoves, que estava al passeig de Sant Joan. La primera corona que portàvem era la del CADCI. Aleshores anaven venint entitats, fins arribar a això que ara s'urriba. I des d'aleshores sempre hi he anat, al monument. Enguany, que ja estic molt fotut, que tinc artrosi als genolls i quasi no puc caminar, la meua filla em va acompanyar a portar la corona del CADCI. Em va esperar al monument: «Vagi vostè amb els seus amics!» I com cada any, vaig anar amb ells.

«A casa es respirava aquest esperit» Vaig néixer al carrer Egipciaques, al costat de l'Hospital de la Santa Creu, a l'any u. El meu pare era molt modest, era fuster, venia de l'Espluga de Francolí. La meua mare era de Barcelona, el meu sogre de Tortellades, Girona; i la meua sogra de Puigreig, Lleida. Tots quatre racionalment catalans! Dels meus avantpassats de l'Espluga, faig el dissei hereu, tinc papers del 1535 d'un Carreras casat amb una Carreras que treballaven a Poblet. La meua mare era modista. Va quedar òrfena i va anar a viure a dispesa amb una tia del meu pare. El meu pare, al venir la fil-loxera, com havia estat molt tovero a l'Espluga, i li atribuïen algunes criatures, va aprofitar per vindre a treballar a Barcelona. I va anar a viure a casa de la tia, que la meua mare hi vivia a dispesa; allí es van conèixer i es van casar. El meu pare va treballar molts anys de fuster a can Vilardell, a la plaça Universitat, allà on hi havia aquell cafè tan important, era el primer banc. Era un home molt treballador, però no tenia iniciativa. A l'Espluga tenia casa i terres, i els mitgers l'estafaven i no li donaven res. I la meua mare que tenia molta iniciativa, li va dir: «Ven-te la terra i estableix-te de fuster». I es va establir de fuster al carrer Mendizàbal, primer al número 4, i al cap d'un temps va passar al 6, perquè alsaltillos hi havia vivenda. Llogàvem carretons, veníem serradures, fèiem marcs i quadres, i treballava com un negre. Jo tenia nou anys quan ens vam establir en aquest carrer. Allí m'hi vaig casar. La meua mare es deia Leoni, i va arribar un dia, per santa Leoni, que ningú la va felicitar, jo tenia deu anys. I a la mare li vam dir: «Si mai sou padrina, ja veureu com ens en recordarem». I efectivament, em vaig casar i la primera filla li vaig posar Leoni, i el meu germà igual.

Jo vaig entrar al Centre perquè el meu pare era molt catalanista, en aquell temps votava la Lliga. Quan va venir a Barcelona es va trobar que no hi havia obrers que fossin catalanistes. A can Vilardell hi havia vint i pico treballadors i tots eren de la CNT en aquell temps, ell era l'únic catalanista. Ell ho va ser d'una forma abstracta, només sentia que Catalunya era diferent de la resta d'Espanya, no sabia si

havia de ser separació o què. Va arribar a ser alcalde de barri per Acció Catalana. A casa es respirava aquest esperit. La prova és que aquí tinc un retrat del mestre Pau Casals, i el meu pare, entre altres bestieses, va ser fundador de l'Obrera de Concerts, que en Casals tenia la seva orquestra, i el diumenge al dematí, pagant sis rals al mes, ens repetia els concerts que havia fet. Erem tres germans. Tots tres germans vam anar a la mateixa escola, a les Escoles Catalanes del districte VI, que eren al carrer del Carme 117, que hi havia de director en Lluís Torres Ullastre, hi havia de mestre en Pere Vergés, que va ser director de l'Escola del Mar... Vaig arribar fins a sisè grau. Els nanos començaven amb una mestra que es deia Maria Pinyol i Oliva. Allí vam aprendre un catalanisme pur, que ja ens l'havia inculcat el meu pare. El meu germà petit va ser dependent de can Vilardell; encara viu, té nou anys menys que jo, es va casar amb una noia que la seva mare tenia una botiga de bijuteria a la plaça Universitat, i es va fer càrrec de la botiga. El gran era fuster, i va arribar a ser bomber.

«Jo era pixatinter» Arribat al sisè grau, als catorze anys, vaig sortir de l'escola i vaig començar a treballar de meritori a la casa Fargues i Casacuberta, al carrer Princesa, 59. Eren comissionistes: rebien vagonets d'oli i de vi i els venien aquí. Vaig fer-hi prop de dos anys. Cobrava vint-i-cinc pessetes mensuals. Després vaig passar a can Recort, merceria del carrer Hospital, 59, també al despatx. Anava vestit amb un trauet que em compraven el meu pare i la meua mare a can Pantaleoni, d'americana, pantaló i corbata. Un meritori anava a les estacions, amb els talons que rebia, a pagar els ports, arxivar cartes, aquesta feina material de l'oficina, copiar cartes amb el copiador, amb una premsa de mà que el copiador era un llibre de paper fi, entre la carta i el llibre es posava un paper fi i apretant es copiava la carta. Tots els que treballaven a les oficines en deien pixatinters, i els que estaven a la venda en deien saltataulells. Jo era pixatinter, fins que vaig ser viatjant.

Can Recort era potser el primer o segon magatzem de merceria d'Espanya, hi havia tretze o catorze viatjants repartits per tot Espanya. Hi havia detall de merceria i magatzem. I al magatzem, jo feia les factures: les notes que enviaven els viatjants, les separàvem i fèiem els paquets. Recordo que es facturava molt a unes oficines de la rambla, de la [companyia de trens] MZA (Madrid-Saragossa-Alacant) i [de la companyia] del Nord. Treballava de nou a una i de tres a vuit, tota la setmana. En aquell temps jo vaig fer els diumenges al dematí festa, però encara hi havia moltes botigues que obrien. I es va produir un moviment sindical del Centre de Dependents: de la Secció d'Organització i Treball sortien grups a fer tancar les botigues que obrien, al carrer de la Boqueria, al carrer Fernando, al carrer Hospital. Fins que ja d'una manera oficial es va fer el tancament el diumenge al dematí.⁵ Jo no n'havia sofert, perquè el gremi d'escriptoris

(5) Es refereix a la campanya pel descans dominical, engegada per l'Associació de la Dependència Mercantil i pel CADCI, que va tenir la seva culminació l'any 1918, amb l'anul·lació dels pactes entre el Govern Civil i la patronal, que havien eximit els comerços de complir amb la llei (LLADUNOSA, *op. cit.*, pàg. 487 i seq.).

no ho fèiem això, però els saltataulells sí que tenien d'anar a treballar; un 80 per cent de botigues, principalment merceries, botigues de roba. En general, s'explotava molt. A can Recort encara recordo que hi havia dependents que dormien sobre el taulell. Si sortien per la nit, al tornar trobaven a la porta un cordill que anava lligat del braç a un que li tocava de turn, perquè amb el timbre ningú es despertava. Menjaven a un bar del carrer Unió, que feien uns plats de mongetes molt ben distribuïdes, a dinar i sopar. Nosaltres sempre vam anar a casa nostra. Els dependents tenien una personalitat. De can Recort recordo en Benguerel, en Planes... Aquests dos es van establir de merceria de detall al passeig de Gràcia. Tots els dependents de categoria tenien la seva clientela. Les dones que anaven a comprar demanaven aquell dependent. Hi ha una anècdota molt curiosa: un viatjant feia el centre d'Espanya i un dia a Barcelona se'l va veure, i ell va dir que no s'havia mogut de la ruta. I per l'agost, quan tornaven, va dir que tenia la dona prenyada, i el senyor li va dir: «Doncs no és vostre» «Per què?» «Perquè vos ereu de viatge!» I era que havia vingut a Barcelona i l'havia deixat prenyada. Quan es van morir els amos, hi havien uns fills joves, i uns tutors que portaven el negoci, però resulta que els dependents feien el que volien. Jo treballava al magatzem, i una vegada vaig veure a la botiga un dependent que, amb perdó, se la feia pelar per una dependenta o una modista. Jo vaig cridar, i el dependent aquell em va venir a pegar. Jo vaig tornar-m'hi i li vaig pegar fort, i això va ser motiu perquè sortís de can Recort.

«La primera entrada al Centre» Just quan vaig començar a treballar, a l'any quinze, vaig saber que hi havia el Centre de Dependents per uns amics. La primera idea va ser anar-hi a aprendre francès. Però entrar i veure aquell ambient tan català, en vaig quedar enamorat. Va ser la primera entrada al Centre. Ens vam fer socis els tres germans. Em va agradar molt, em vaig fer de la germanetat (de la mútua de socors), del club de mar, de la secció d'esports, vaig anar al gimnàs, i em vaig abocar a la recepció de propaganda autonomista, del catalanisme. Al CADCI, d'obriers manuals no n'hi havia. Abundaven la gent dels escriptors, dependents de comerç sobretot. Els deien saltataulells, perquè els dependents tenien molta gràcia en saltar el taulell. Era com una cosa pejorativa, ho deien els que no eren dependents, els obrers. Els burgesos ens explotaven, però ens estimaven. Amb els obrers hi havia una distància. Després es va fundar la secció de viatjants, que agafava tots els cobradors i viatjants especialitzats, però en general tots eren dependents. Hi havia mon germà que era fuster, però se'n va fer perquè jugava a rugbi, i era el capità, en sabia molt, va arribar a ser figura. Després van tancar-ho i va passar tot l'equip al Barcelona.

S'entrava de meritori i en moltes cases s'anava pujant. Per exemple, en Juliachs, que va ser president del CADCI, treballava de meritori en una casa de la Gran Via, i va arribar a ser jefe del despatx. Molts passaven com jo: quan acabaven de meritori, entraven en una altra casa de dependents d'escriptori, passaven a viatjants... S'anava ascendint d'aquesta manera. [Quan vaig plegar de can Recort] vaig entrar a

treballar al Banc de Catalunya. En el Centre de Dependents hi havia un tal senyor Losantos, que era l'administrador i em va voler ajudar. Tenia disset anys, vaig estar-hi fins als dinou o vint. Però una colla del CADCI de la secció d'esports em van presentar com a candidat a la Federació Catalana de Natació, i el senyor Losantos tenia un altre candidat, i ens vam enemistar i en el moment d'entrar al servei militar, em va fúmer al carrer. I vaig entrar aleshores de viatjant a la casa de papers pintats Eduardo Cortés, del carrer Calàbria, 59. Feia el viatge per tot Espanya amb papers d'empaperar. Al cap de tres anys, que em vaig casar, vaig entrar a can Puigdengoles, al carrer Casp, 59-61. Vaig estar-hi deu anys, fins a la guerra. I vaig ser viatjant fins als setanta-cinc anys, que vaig jubilar-me. En tornar de França, després de la guerra, vaig començar a fer de viatjant pel meu compte, vaig arribar a ser viatjant de la casa Pulligan, de can Jové. Com que treballava per lliure em vaig jubilar als setanta-cinc anys. I el senyor Jové em va dir: «Fa bé de jubilar-se, perquè imagineu que m'haguessin dit que té un viatjant molt malalt a Mallorca, sense saber la gent que treballava per lliure, perquè els altres 22 viatjants estaven en la nòmina.»

«Cada secció tenia una feina» Al CADCI jo estava a totes les seccions. Principalment, la de Propaganda Autonomista, i la d'Esports. Cada secció tenia una feina: la de propaganda autonomista, catalanista; la d'esports, esports; la d'organització i treball, obra sindical; la de germandat, la cosa mutual; la de fotografia, fotografia. Cada secció tenia una feina, però el comú era el CADCI. Podies pensar que hi havia algú que anava al Centre per motius particulars, però no pots discriminar. La Germandat encara continua, perquè molts socis del Centre en ser grans van ser amos i directors d'empresa, i tenien la tendència dretana, i aquests van fer gestions perquè la Secció de Socors Mutus pogués tindre una vida en pau. Jo sóc soci, la meua dona ho era, i les meues filles. A la secció de propaganda, que era la que jo hi anava més, gent molt catalanista, des d'en Guinart a en Tarradellas. Després en el Centre es va fundar el Foment de la Sardana, vam ser vuit els fundadors, que n'hi ha set de morts. Jo encara continuo essent soci, jo tinc el número onze. També hi havia una secció excursionista, i es feien excursions al Pirineu, al Montseny, al Montsant... per tot Catalunya. Jo vaig ser dels més joves que vaig pujar a l'Aneto, tenia 14 anys, que s'ha de passar una collada. Jo em pensava que era el més jove, i hi havia una noia francesa d'onze anys que l'havia passat abans que jo. Me vaig conèixer tot el Pirineu. Hi havia molts aficionats a l'excursionisme. Recordo d'alguna vegada que anàvem a Núria i hi havia tanta nevada que no hi vam poder arribar, i ens vam quedar a Ripoll, que era pasqua. Teniem relació amb el Centre Excursionista de Catalunya, perquè era la principal entitat de Catalunya. Van fer uns cursos d'Història de Catalunya, per la nit, i hi anàvem els del CADCI, a la plaça Sant Jaume, en aquell carreró. Amb els companys de la secció d'esports, passàvem les vacances junts. Anàvem al golf de Roses. A mi l'esport m'agradava molt, vaig ser molts anys de la secció de rem. El club de tennis Barcino també era del CADCI, però després es va independitzar.

Qualsevol secció que es muntés tenia vida, perquè tenia el respall del CADCI. Cada secció s'havia de pagar. La germandat pagàvem relativament poc en relació amb les altres germandats. Hi havia gent que només era del CADCI, hi havia gent que només era d'esports, o només de la germandat. La cooperativa de consum va començar molt bé, perquè es compraven els productes i es venien amb un percentatge molt petit, però va acabar com el rosari de l'aurora. De camps d'esports en vam tenir dos. L'últim ens el va cedir el director de la Catalana de Gas, el senyor Margarit, que era molt catalanista, a la Bordeta. Però el de futbol, que era el Barcino, era llogat. Quan una persona deixava de ser dependent, passava de ser soci actiu a soci protector. En passar a amos o director d'empresa, passaven a això. N'hi havien molts, potser un parell de milers. Totes les fondes de Catalunya, amb els del CADCI els feien un descompte, i també hi havien botigues a Barcelona que també feien descompte. N'hi havien molts que no eren catalanistes, però se n'aprofitaven de totes les ventatges del CADCI, com la germandat. Curaven el doctor Chacón i el doctor Bas. En aquell temps es curava molt les purgacions, malaltia de dones, i el doctor Chacón era un àngel. La cura valia un ral, i si no el tenies et feien la cura igual. Inclús curaven la sífilis. Jo vaig tindre unes hemorroides molt fortes, me les va curar. Però era el sacerdot del meige, no els quartos. Hi havia el conserge, que feia d'infermer, també era molt bona persona, ajudava. Tenia el remei per curar aquesta cosa tan innoble de les cabres, aquest paràsit (en castellà en diuen ladillas), tenia ungüents i els regalava, els feia ell. El dispensari funcionava al cent per cent. Hi havia un concert amb la clínica de l'Aliança, sent soci de la germandat pagàvem menys.

«El CADCI ens omplenava la vida» El local del CADCI era a la rambla Santa Mònica 25, al costat de l'antic Banc d'Espanya, que avui és una conselleria de la Generalitat. S'entrava per una entrada molt senzilla, i a mà esquerra, al final d'un passadís, hi havia la clínica. A la dreta hi havia les escales que pujaven a un vestibul gran on hi havia una taula al centre, que hi havia revistes i diaris. I al fons de la sala, a l'esquerra, hi havia les oficines, i a la dreta hi havia la sala de juntes del consell directiu, presidida per un quadre d'en Rusiñol que ens havia donat. Al costat hi havien uns finestrals, que donaven a la sala d'actes, que era l'antiga pista dels cavalls del Círcol Equestre, i al fons de la sala, a baix, hi havia la sala de patins que els diumenges a la tarda anàvem a patinar pagant una quota molt modesta i, a sobre, la sala de gimnàs. Al fons a la dreta hi havia la secció de propaganda. I a l'esquerra hi havia la biblioteca, les seccions d'organització i treball, d'esports i les germandats. I a la dreta, hi havia unes taules on una colla de la secció d'esports cada dia preniau cafè al vespre. Al migdia, els desvagats o els que tenien temps, preniau cafè a dalt, en unes taules que donaven a la rambla. A l'entrada, hi havia els billars, dos de xapó i tres de carambola, me'n recordo molt bé. Mai es va jugar a cartes, estava en el reglament. Endins, a l'esquerra, hi havia la cuina, i al fons hi havia el celobert. Els diumenges el cafè treballava molt.

tig ser mai figura. Amb un company organitzàvem la festa de l'aplec de la sardana a l'allvidrera. Però no volíem ser figures, només fer feina. Vam organitzar uns campionats d'Europa de rem, jo vaig ser de la comissió gestora, potser era l'any 25. Vam fer un banquet al Ritz. Davant meu tenia l'ambaixador de França, que va guanyar un equip francès. El senyor li va caure una taca de salsa, i es va pujar la faixa per tapar la taca: «Voilà!»

La gent del CADCI, els hi deien lletraferits, els hi agradava molt llegir. Jo al pis tinc quatre mil llibres, de tots colors, de català en tinc molts: de Rovira Virgili, de Joan de Sagarra... Quan era jove, com que jo tenia un llibre de la prefectura d'ensenyança catalana d'història de Catalunya, jo sabia de memòria tots els reis de Catalunya, des de Ramon Berenguer IV fins a Martí l'Humà, els sabia tots, perquè hem tingut aquesta cosa. Per això el Centre ha estat una cosa tan nostra. Es feien conferències, mítings, es parlava de l'onze de setembre, s'explicava la història de Catalunya, el compromís de Casp, que va suposar l'annexió de Catalunya a Espanya. Alguns no eren d'origen català, principalment la colònia forastera eren aragonesos que van venir quan la fil·loxa, i després la murciana, que van vindre l'any 29 quan l'exposició. Aquesta gent, amb el contacte amb els catalans, alguns han estat catalanistes. No és com l'última avalanxa que va venir amb el Franco, els andalusos. Els aragonesos i els murcians van vindre a Barcelona, que des de l'exposició del 88 anava prenent increment, i necessitava mà d'obra.

Al CADCI hi havia gent de tot. Amb les entitats polítiques es tenia una relació, però una mica epidèrmica. Al Centre es tenia un sentit polític, però en el sentit de Catalunya: hi havia gent de la Lliga, d'Acció Catalana, inclús alguns de la CNT. Els que anaven allí, en passar la porta, sabien que l'entitat era catalanista. Vam ser vint mil socis, i divuit mil eren catalanistes. El primer president, en Puig Esteve, va ser regidor per la Lliga. Després de ser dependent, va ser representant, es guanyava molt bé la vida, i tenia una tendència dretana. Al grup del Martí Julià hi havia gent que eren del CADCI. Eren catalanistes molt d'esquerres. Durant la dictadura de Primo de Rivera, tots els catalanistes vam marxar del CADCI. Després, quan van vindre les eleccions de la República, vam tornar. Els que eren d'esquerra, com en Xavier Casals i en Juliachs, als trenta van tenir la majoria de vots d'una forma democràtica, ja van inclinar cap a una entitat democràtica, catalanista. Jo mateix vaig ser soci del casal d'ERC; li deien el casal dels senyors perquè era a la rambla de Catalunya, sobre del teatre Barcelona, que el president era en Juliachs, que va ser president del CADCI. També van tindre un local al carrer Unió, un antic cabaret que el vam comprar els últims anys; no sé com ha quedat. Al CADCI feiem una vida molt catalanista. Va ser obrerista a la secció d'organització del treball, perquè al Centre es van crear els comitès paritaris, eren amos i obrers, van néixer en el Centre, per resoldre els problemes, que sempre n'hi ha, però sempre de bona manera, mai a la violència, mai com a la UGT, tothom que pensi com vulgui. Això és la manera de pensar de tots els que eren del CADCI. Jo en principi em va semblar bé Acció Catalana, però de seguida em vaig fer d'Esquerra, i vaig continuar i continuo. Sentia molta simpatia pels socialistes catalans, però com que jo era representant, no tenia problema obrerista, de jornal, cobrava per lo que venia. Em guanyava bé la vida.

Abans de la guerra vam fer una assemblea en el Centre per si entràvem a la UGT.⁸ Jo vaig demanar la paraula i vaig dir que no, perquè el Centre no podia guarir consignes de Madrid, i la UGT era a Madrid: «A Catalunya el Centre de Dependents és una entitat obrera catalana». Aleshores la gent se'n va anar, i van quedar uns trenta o quaranta, i junt amb l'Aznar (que va ser l'últim president abans de la guerra) van acordar adherir-se a la UGT. I se'n han aprofitat aquests poques-vergonyes d'ara de la UGT per quedar-se el Centre, que era nostre, que jo tenia una acció. El meu pare, que era molt garrapo, va arribar a donar-me diners per comprar obligacions, que valien deu duros! El Centre havia estat del Círcol Equestre. I el vam comprar amb un crèdit de la Caixa de Pensions, i en entrar els militars al final de la guerra, se'l van quedar, que en volien fer un hospital, i van pagar el deute. Però en comptes de fer-ne un hospital, ho van donar a l'Obra Sindical del Hogar. I aquesta l'han tingut una colla d'anys, sense fer-ne res, només fent obres, tirant parets a terra. Arribat un moment s'ho van quedar aquests de la UGT de Madrid. Perquè jo en sóc amo: el meu pare va comprar-me una acció, i en va comprar una per cada germà. La meua acció la teniu a l'exposició, i també la del meu germà Ferran, que va morir fa tres anys. A Madrid ens han fet la punyeta: en Campalans, en Serra Moret i en Xirau, van fer la Unió Socialista de Catalunya per no anar amb el PSOE, inclús van anar a una internacional representant Catalunya. Perquè no volien saber res del PSOE, que sempre han anat contra Catalunya, els Felipes, del Felipe V al Felipe González.

«Podria fer una novel·la» El meu ofici ha estat viatjant, des dels vint anys: conec tot Espanya com un conill. I a Andalusia, els que van al meu nom, encara els fills i els néts dels meus clients els hi pregunten: «¿El señor Carreras, aun se mueve por Barcelona?». Només anava a les capitals i als pobles importants: començava per Castelló, València, Alcoi, Alacant, Múrcia, Cartagena, Almeria, Granada, Màlaga, Còrdova, Gibraltar, Cadis, Jerez, Sevilla, Huelva, Badajoz, Càceres, i acabava a Salamanca, i tornava cap aquí. Precisament la declaració de la República, el 14 d'abril del 31, em va agafar a Cadis. I el 18 de juliol, quan el Franco es va alçar, jo era a Badajoz. Per tornar cap aquí podria fer una novel·la.

Quatre viatjants que ens vam trobar, vam anar de Badajoz a Ciudad Real, amb les mostres i amb les maletes. Una cosa curiosa: en passar allà on hi ha les mines d'Almadén, [els minaires] van pujar al tren, i en veure que anàvem en primera ens volien agafar. Jo portava uns papers d'apoderat d'Esquerra Republicana, i això ens va salvar. A Ciudad Real, sense sortir de l'estació, amb un tren de mercaderies, vam anar fins a Manzanares. Vam pujar a l'últim tren republicà que venia d'Andalusia, i vam arribar

(8) L'adhésió a la UGT es produeix a l'inici de la Guerra Civil, en unes condicions antiestatutàries, explicables pel context

a Alcázar de San Juan. Allí, a la fonda Victoria, ens vam anar acumulant viatjants de Madrid, d'Andalusia, d'Extremadura. Menjàvem el que podíem, dormíem a terra perquè estava ple l'hotel. Vam esperar el primer tren quan Albacete va deixar de ser nacional, perquè va pujar la força republicana de Múrcia i Cartagena i va conquerir Albacete. I el primer tren que va sortir de Madrid hi vam pujar. A València es va acabar el viatge. Aleshores allí es va lograr un tren fins a Tarragona, encara hi havia la companyia MZA (Madrid-Saragossa-Alacant), que arribava fins a Tarragona. A Tarragona ja vam respirar, perquè en ser catalans, vam trobar els trens una mica normals per arribar a Barcelona. Aquest viatge va durar vuit dies o nou. No sabíem què passava, per la ràdio sabíem que s'havia sublevat el Franco a Canàries, que havia anat a Melilla, però no sabíem res més.

En arribar, un dia em van vindre a buscar i em van dir: «El Pep (en Tarradellas) et demana». El vaig anar a veure a Indústries de Guerra: «Què vols?» «Et necessito, per fer-te majordom de finances, habilitat de les obres i cap del personal subaltern de la conselleria de Finances». Jo vaig estar amb en Tarradellas a la conselleria de Finances fins que vam marxar a França, en entrar Franco. Al moment d'entrar els nacionals... Què coi de nacionals, feixistes! També deien «rojos». Què coi de rojos, republicans! Van posar tots els tresors artístics de la Generalitat en dos camions, i els van portar a Sant Joan de les Fonts, a Olot. Allí la FAI volia aquests tresors, i vam veïllar tota la nit, perquè no els agafessin. Els camions els vam portar a Figueres al ministre espanyol de Finances, perquè la Generalitat no tenia personalitat per entrar-ho a França. Aleshores vam entrar per la muntanya els de la Generalitat. Primer va entrar el govern, i al darrere tots els empleats i els mossos d'esquadra i els carrabiners.

A França, els que no portaven documents, els foteien als camps de concentració. Jo vaig fer els senyals de la maçoneria, que els sabia, no n'era, i això em va permetre entrar a Perpinyà. Allí, la Generalitat va fer una oficina per ajudar els que estaven als camps de concentració. En aquesta oficina hi vaig treballar jo. El mestre Casals ens donava ajuda pels músics. Hi anàvem cada dia, a Saint Ciprien, Argelès i Barcarès. Els camps de concentració estaven a la platja, molt malament. Si plovia et mullaves, la gent se les enginyava per fer toldos. Molts van treballar, pagesos que els anaven a buscar, els que eren forts i joves. Cada dia hi anaven els de Falange per als que volien passar. N'hi havia molts que no podien aguantar i se'ls emportaven per la frontera d'Trun i els portaven a camps de concentració espanyols. Aleshores, amb un xicot que es deia Montserrat, president de les Joventuts d'Acció Catalana, ens van donar un petit xalet a un poble a disset quilòmetres de Montpeller, i allí feiem vida vegetativa, no feiem res. Fins que va haver manera de conèixer el baró d'Esponellà, que era el president de la Creu Roja a Barcelona, i aquest donava els passaports, que sopesat el segell del José Antonio a la frontera et deixaven passar. La meua dona va passar primer, i després vaig passar jo. I vaig poder entrar fins a Figueres, al cap d'un any i mig de ser a Montpeller. Jo tenia als meus pares, que vivien aquí, no teníem mitjans econòmics. Jo tenia de marxar a Amèrica: hi havia un jove amic nostre que em va buscar una ocupació de viatjant per l'Argentina,

però el van afusellar a París, i no vaig poder fer-ne ús d'això. Llavors vaig decidir tornar i començar la vida nova.

«Hem conservat el foc del Centre» En tornar de França, al 42, vam arribar pelats. La meua dona va fer un petit taller de pelleteria. En aquell moment era molt de moda un abric de conill, i ella en va fer molts i va guanyar cèntims. Va haver-hi una denúncia contra mi: va vindre un capità d'enginyers d'Oviedo a casa meua i aleshores buscant la mentida piadosa li vaig dir que a la Generalitat jo hi treballava d'administratiu. En va prendre nota i no el vaig veure mai més. Jo [havia estat] soci del Barcelona, del futbol, perquè el director de les escoles catalanes dels districtes II i VI, on anava jo, don Lluís Torres Ullastre, era secretari del Barcelona, i en sortir de l'escola ens vam fer socis, que pagàvem sis rals. Quan va entrar el Franco, el meu pare tenia por, i va agafar tot lo que tenia que podia fer una mica d'olor de catalanisme, i ho va cremar i va llençar-ho: llibres i rebuts. Inclús del Barcelona em va donar de baixa! Aleshores en tornar de França, vaig anar a trobar el president del Barcelona, que era el coronel Vendrell, i li vaig dir per tornar a entrar: «Pagaria els quatre anys que vaig ser fora, per conservar el número». I em va dir: «No, perquè els números es corren». I ara tinc el 7000. A les meves filles i als meus néts els vaig fer socis del Barcelona. Aquest és l'ambient que es respira en aquesta casa. Jo també vaig ser àrbitre de futbol. En acabar la guerra en Guillermo Comorera, que havia estat catalanista, es va fer de Falange, i em tenia de depurar ell, i li vaig dir al president: «El Comorera em té de depurar? Jo el tinc que depurar ell!» I no vaig voler continuar. Molts van deixar de ser àrbitres per no ser depurats pel Comorera.

Aleshores jo vaig començar de zero a treballar de viatjant, [però] no tenia cap document. Vaig tenir la sort d'un dia trobar per la rambla un senyor de Badajoz, de la casa Ramall, que jo era molt amic, client. I aquest era militar, però el vaig trobar de paisà. I li vaig dir si hi havia manera de tenir el paper, i em va dir que anés a capitania l'endemà i preguntés per ell. Vaig anar a capitania i em van donar un paper que vaig poder legalitzar la meua situació aquí a Barcelona. Hi ha una anècdota molt bonica. Abans de la guerra, el millor hotel que anava, l'hotel Simón de Còrdova, valia quinze pessetes. Quan després de la guerra treballava pel meu compte, vaig voler anar-hi un altre cop, i aleshores valia quaranta pessetes. Li vaig dir en el conserge: «No volveré más, porque no puedo pagarlo». I l'amo s'aixeca i em diu: «Usted viene aquí de balde, porque usted evitó que mi padre me pegara». Jo feia exposició d'articles japonesos, i aquest quan era nen, va trencar una prenda, i sa mare li volia pegar, i jo li vaig dir: «No, jo en trenco moltes». I aquest nen, que ja era l'amo, se'n recordava.

Del CADCI, molts van marxar a França, els que es van quedar aquí i se van camuflar, de la manera com van poder, el grup dels quatre-cents socis som els que hem conservat el foc del Centre. Jo després de tornar vaig voler organitzar-me una mica la vida. Després vaig anar trobant amics que pensaven com jo. Ens trobàvem d'una

la secció de carrosseries, jo viatjant a la secció general, em va conèixer a mi i vam renovar l'amistat. Ell tenia una perfumeria al carrer Trafalgar 5. Allà ens trobàvem, feiem una mica de cosa clandestina, per tornar a organitzar el CADCI actual. Anàvem buscant adeptes, gent que vulguessin tornar a ser del CADCI, amb la promesa de tornar a obrir les escoles. Primer amb les sardanes: el Foment de la Sardana va fer una comissió fantasma per anar a demanar el permís al govern civil, i aquí va començar la resurrecció del catalanisme. Anàvem vivint, anàvem trobant-se, anàvem fent una mica de política en aquest sentit. Després, amb la Generalitat, vam trobar una ajuda d'un tal Ferrer, aquest s'ha portat molt bé amb el CADCI. A mi em volien posar a la junta, però jo per l'edat i les malalties —perquè porto marcapassos, tinc pròstata, tinc artrosi—, vaig dir: «No podent complir, no vull ser de junta».

Els felicito de tot cor que facin aquesta feina, perquè costa de trobar gent jove que vulguin saber d'aquestes coses. Vosaltres sou joves, la primera feina que heu de fer és obrir les Escoles Mercantils Catalanes, perquè la joventut d'ara hi puguin anar a estudiar les noves normes de treball, les coses que hi ha ara, les màquines noves.⁹ Nosaltres, el més jove té seixanta anys i el més vell en té noranta, que sóc jo. Què podem fer nosaltres? El cap el tinc molt despert, això sí. Jo aquí amb la televisió i els llibres, encara que cada dia em falla més la vista. Noranta anys, senyoreta!

la secció de carrosseries, jo viatjant a la secció general, em va conèixer a mi i vam renovar l'amistat. Ell tenia una perfumeria al carrer Trafalgar 5. Allà ens trobàvem, feiem una mica de cosa clandestina, per tornar a organitzar el CADCI actual. Anàvem buscant adeptes, gent que vulguessin tornar a ser del CADCI, amb la promesa de tornar a obrir les escoles. Primer amb les sardanes: el Foment de la Sardana va fer una comissió fantasma per anar a demanar el permís al govern civil, i aquí va començar la resurrecció del catalanisme. Anàvem vivint, anàvem trobant-se, anàvem fent una mica de política en aquest sentit. Després, amb la Generalitat, vam trobar una ajuda d'un tal Ferrer, aquest s'ha portat molt bé amb el CADCI. A mi em volien posar a la junta, però jo per l'edat i les malalties —perquè porto marcapassos, tinc pròstata, tinc artrosi—, vaig dir: «No podent complir, no vull ser de junta».

Els felicito de tot cor que facin aquesta feina, perquè costa de trobar gent jove que vulguin saber d'aquestes coses. Vosaltres sou joves, la primera feina que heu de fer és obrir les Escoles Mercantils Catalanes, perquè la joventut d'ara hi puguin anar a estudiar les noves normes de treball, les coses que hi ha ara, les màquines noves.⁹ Nosaltres, el més jove té seixanta anys i el més vell en té noranta, que sóc jo. Què podem fer nosaltres? El cap el tinc molt despert, això sí. Jo aquí amb la televisió i els llibres, encara que cada dia em falla més la vista. Noranta anys, senyoreta!

Montserrat Iniеста

Carles Feixa

(9) Fa referència als ordinadors.

Testimoni escrit de Pere Vinyals i Sansa

FEM HISTÒRIA DE COM ERA I HA D'ÉSSER EL NOSTRE CENTRE AUTONOMISTA DE DEPENDENTS DEL COMERÇ I DE LA INDÚSTRIA (CADCI). El Consell Directiu era format per un president; sis vice-presidents, que eren els presidents de cada una de les sis seccions permanents; un secretari; un bibliotecari; un caixer, un comprador i quatre vocals. Recordem encara els noms dels últims presidents de les darreres juntes fins a l'any 1935: Francesc X. Casals, Manuel Juliachs i Jaume Cardius. També cal assenyalar el caixer vitalici Josep Sala i Ricol.

Farem esment de les sis seccions permanents i les detallarem per recordar encara alguns dels companys que en formaven part els últims anys.

Secció d'Educació i Instrucció = Escoles Mercantils Catalanes

Idiomes. Anglès a tots els nivells, francès, italià, rus, esperanto, català i castellà. Cursos de geografia, aritmètica, càlcul mercantil, teneduria, dibuix, cursos especials per a duanes i transports, banca i borsa, teoria de teixits, comerç Import.-Export. i un departament especial per al Museu Arqueològic, entre altres.

Cal recordar alguns membres de la Junta d'aquesta secció: Rucabado, Fló, Artiguas, Viñals, Balda, Vidal, Ribera, Cases, Sabaté.

Secció d'Esports i Excursions Teníem dues sales de gimnàs en el mateix local de propietat, uns vestidors amb guarda-roba i dutxes, instal·lacions d'aparells per a la gimnàstica sueca i de boxa, amb politxes, sacs, *putxings*, espatlles i el cavall suec. Els professors dirigents eren Albert Berglun, Joan Trigo i Ramon Larruy. Les classes, l'horari era de set a nou al matí i de dos quarts de vuit a deu de la nit. A l'estiu les classes es feien a la platja de la Barceloneta, de set a nou.

Hem de remarcar que hi havia un equip de vint-i-quatre gimnastes dirigits pel professor Trigo, que anava per les comarques a fer exhibicions de gimnàs a fi de propagar la cultura física. També teníem un equip ben dotat de lluita a la corda que va guanyar dos campionats de Catalunya (anys 1921-1922). El nostre Club de Mar era un edifici flotant situat al Moll dels Pescadors (la Barceloneta), a prop del rellotge que encara hi ha. Disposàvem d'embarcadors de passeig (*ca-*

nots) de iols de dos a quatre vogadors i skif. Vogadors: els nostres equips participaven als campionats de Catalunya, Espanya i d'Europa, fets aquests, als anys vint a Barcelona, i a Itàlia al llac de Como (recordem l'equip d'outrigger de quatre format per Rigol, Boronat, Vallhonrat i Martí, timoner Raldiris). La Secció de Natació del Club de Mar, les seves activitats foren en concursos socials i interclubs, travessia del port, etc.

Secció de Tennis Teníem dues pistes situades als terrenys de la Fuixarda, al costat dels Estudis Cinema Orfeus Films.

Secció d'Atletisme Camp d'esports a la Bordeta, carrer Badal. Vestidors, dutxes, aparells i camp de futbol, bàsquet i pista d'atletisme. Les activitats eren socials i d'interclubs en futbol, bàsquet i atletisme.

Secció de Rugbi-béisbol S'utilitzava el terreny de l'hipòdrom de Can Tunis. Aquesta secció es va iniciar l'any 1932.

Secció d'Excursionisme i Fotografia Les seves activitats foren organitzar excursions per tot Catalunya durant l'any, anar als càmpings, a les curses de muntanya i a les pràctiques d'esquí. La de fotografia organitzava sessions de diapositives amb narració a la saleta petita que teníem per a tal objecte.

Secció de Patinatge sobre Rodes Es disposava d'una de les sales del gimnàs tots els dissabtes a la tarda i els diumenges, sempre que no hi havia cap festa de teatre o cinema programada a la sala d'actes.

Els que tenien cura de totes aquestes seccions dels diversos esports foren els següents: Rigol, Boronat, Llorach, Madina, Losantos, Deulofeu, Viñals, Mas, Sarsanedas, Umedas, Rognoni, Queralt, Cladelles, Mesalles, Casanel·las, Ral i Serinyà.

També disposàvem d'un lloc d'esbarjo dotat de tota mena de jocs i també de billars per a caramboles i de xapó, dos de cada mena. Taulers del joc de dames-escacs, dominós, etc. Una dotzena de tauletes per a prendre cafè o refrescos i algun raconet per fer penya; en fi, no hi mancava res.

Secció de Cooperativisme Amb la finalitat estricta d'obra social es varen construir uns blocs d'habitatges en uns terrenys a prop de les Tres Torres-Sarrià i també un local de vendes de queviures i de roba de tota mena en un lloc cèntric de la ciutat: carrer Sepúlveda tocant a Comte d'Urgell. Els socis d'aquesta secció ho varen gaudir i ho gaudeixen encara.

El carrer on es troben situats els blocs dels habitatges s'anomenava «carrer del CADCI»; hi ha guies de Barcelona en què encara hi consta.

Recordem encara alguns dels socis fundadors: Pou, Alsina, Dalmau, Davi, Rucabado, etc.

Secció de Propaganda Autonomista Ensenyament de la sardana als vespres, de 8 a 9, al local; sessions de teatre català i de cinema; ballades de sardanes; festes infantils per als fills dels socis; conferències de tota mena amb personatges polítics i economistes, de viatges, etc. Col·laboràvem en totes les festes socials, polítiques i infantils, sobretot en la Festa d'Infantils i Flors al Parc Güell de cada any; a part de les assistències a les manifestacions polítiques i socials, cal remarcar la que organitzàrem l'any 1918 pro Estatut d'Autonomia el 12 de novembre.

D'aquesta secció recordem els companys Valls, Carreras, Nadal, Clariós, etc.

Secció de Socors Mutu Disposàvem d'un ambulatori a l'entrada del local per al servei dels socis, amb tota mena d'aparells sanitaris; el servei era de set a nou de la tarda. Els socis de la secció disposàvem d'un servei mèdic i d'un subsidi de malalties, i també el de clínica concertat amb L'Aliança; aquesta secció encara actua independentment del CADCI.

Recordem els qui foren forjadors d'aquesta secció: Tarrats, Forasté, Ubac, Vallejo, Babiloni i altres.

Secció d'Organització i Treball La tasca d'aquesta secció era dura però eficaç per als socis del CADCI. L'organització d'aquesta secció estava orientada cap als socis, en primer lloc per dotar-los d'uns coneixements socials i progressius a l'ensens que educatius. Es creà la borsa de treball a fi d'alleugerar les dificultats de trobar feina, també un petit subsidi d'atur per mitjà de la «Caixa d'Atur»; tot això era el començament, sempre amb l'afany d'anar superant-ho. També aquesta secció tenia el neguit de lluita reivindicant el millorament social del treball mercantil dels associats.

Dins d'aquesta secció també es fundà el Gremi de Viatjants i Corredors de Comerç amb la finalitat d'ésser una professió liberal amb personalitat pròpia.

Alguns components d'aquesta secció foren Joan Ferrer (secretari del darrer consell directiu del 1934-1935), Losada, Casanovas, Falguera i Marcó.

El CADCI ha estat i és encara avui una entitat purament social, educativa i instructiva per a la formació d'homes aptes per a la lluita per la vida, perquè sigui aquesta cada vegada més bona, sense lluites entre uns i altres, perquè siguin gent educada, responsable i respectuosa.

Pere Viñals

Soci del CADCI des del 1916

Barcelona, octubre de 1992

MITJANÇANT UN DECRET DEL 26 D'ABRIL DE 1938 FOU CREADA «UNA DELEGACIÓN DEL ESTADO PARA LA RECUPERACIÓN DE DOCUMENTOS» AMB LA MISSIÓ ESPECÍFICA DE «RECUPERAR, CLASIFICAR Y CUSTODIAR TODOS AQUELLOS DOCUMENTOS QUE EN LA ACTUALIDAD EXISTAN EN LA ZONA LIBERADA PROCEDENTES DE ARCHIVOS, OFICINAS Y DESPACHOS DE ENTIDADES Y PERSONAS HOSTILES Y DESAFECTADAS AL MOVIMIENTO NACIONAL Y LOS QUE APAREZCAN EN LA OTRA ZONA A MEDIDA QUE SE VAYA LIBERANDO Y QUE SEAN SUSCEPTIBLES DE SUMINISTRAR AL ESTADO INFORMACIÓN REFERENTE A LA ACTUACIÓN DE SUS ENEMIGOS». Al mateix decret s'indicava que fins aleshores aquest recull de documentació s'havia portat a terme fragmentàriament i que convenia d'actuar d'una manera més sistemàtica. Aquest organisme depenia del Ministerio del Interior dels sublevats i comptava amb uns equips de recuperació autoritzats a «cerrar y sellar los locales y oficinas donde puedan encontrarse documentos de interés».

Tota la documentació incautada pels franquistes fou portada a la ciutat de Salamanca i utilitzada, acabada la guerra, com una eina d'informació al servei de la repressió, especialment per part del Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo (1940-1963).¹ Els anys seixanta i setanta alguns investigadors van poder accedir a aquests fons documentals,² però fins a l'any 1979, en què l'arxiu de Salamanca fou integrat a l'Archivo Histórico Nacional, no es va permetre d'accedir-hi sense problemes. Avui la documentació de Salamanca forma l'anomenada *Sección Guerra Civil* de l'AIIN i roman a la mateixa ciutat, en un antic hospici del segle XVIII que ja havia estat la seu dels Servicios Documentales de Presidencia del Gobierno.

Actualment, els fons consten de 21.639 unitats de conservació (segles XIX i XX) i es troben repartits en cinc grups o apartats: la *Sección Especial o Masónica*, la *Sección Político-Social*, *Iconografía*, *Biblioteca y Hemeroteca*, *Archivo del*

(1) Vegeu SALAS LARRAZABAI, RAMÓN: *Los archivos para la historia de la guerra civil*, a «Semana Internacional de Archivos. Los archivos para la historia del siglo XX. Madrid, 13-16 noviembre de 1979», Madrid: Ministerio de Cultura, 1980, pàg. 113-118; SOBREQUÉS I CALICÓ, JAUME: *El arxius per a la història del nacionalisme català*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1982, pàg. 51-55.

(2) SULA, PERE: *Elis ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939)*. L'Arenen Enciclopèdic Popular. Barcelona: La Magrana, 1978, pàg. 8, hi escrivia que «Em va ser denegat, però, per les autoritats pertinents, el permís per a consultar i utilitzar el fons, llibres, actes de sessions i butlletins dels centres requisats per les tropes franquistes arran de l'ocupació de Catalunya i que presumiblement —i si més no en part— es troben a l'arxiu de l'ex-Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Salamanca», després Archivos de los Servicios Documentales de la Presidencia de Gobierno.»

Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo i *Archivo del Archivo*.³ Una part molt significativa de tota aquesta documentació té un interès primicer per al patrimoni documental català i la història de Catalunya. Dels diversos fons documentals catalans que s'hi conserven és el de la Generalitat de Catalunya el que, per motius evidents, ha atret i atreu més l'atenció.⁴ A més, però, de la documentació de la màxima institució del país, les tropes franquistes van requisar una gran quantitat de fons documentals diversos pertanyents a partits polítics, sindicats, ateneus i associacions i entitats de tota mena, ultra documentació de persones o, fins i tot, d'ajuntaments. No és pas exagerat d'afirmar que la història política, cultural i del moviment obrer de Catalunya des del final del segle XIX fins a la guerra passa indefectiblement per l'estudi d'aquests fons. Són moltíssims els partits, els sindicats, els ateneus, les entitats culturals i esportives de tota mena que tenen a Salamanca llibres d'actes, d'associats, correspondència, comptes, etc.

Un dels fons documentals més rics és el del CADCI. Com la resta d'arxius de partits, sindicats i altres institucions, es tracta d'un fons que apareix completament desfigurat dins l'organització actual de la documentació dipositada a Salamanca. Es troba encabit, almenys en la seva major part, dins la Sección Político-social, que és formada sobretot pels fons de partits, sindicats i entitats culturals, a banda dels que pertanyen a l'Administració central republicana, autonòmica i local. La documentació d'aquesta secció és agrupada en blocs per províncies,⁵ segons la seva procedència a l'hora de la requisita; però no hi ha garantia que, efectivament, tota la documentació d'una determinada província es trobi al seu bloc corresponent. Hi ha documentació catalana, per exemple, a «Madrid», i als lligalls de «Barcelona» hi ha documents que no afecten la província de Barcelona ni cap altra de Catalunya. Al seu torn, dins de cada província els fons no són individualitzats sinó completament barrejats. Només la documentació de la Generalitat de Catalunya ha estat reagrupada.⁶ Cal esperar que els actuals responsables d'aquesta documentació apliquin aquest criteri a la resta dels fons perquè l'actual classificació contradiu els principis arxivístics més elementals i dificulta altament les recerques.

L'any 1988 el Servei d'Arxius del Departament de Cultura elaborà un informe sobre aquests fons per tal de tenir un coneixement més precís

(3) CRESPO NOGUEIRA, CARMEN (dir.): *Archivo Histórico Nacional. Guía*. Madrid: Ministerio de Cultura, 1989, pàg. 85-87. Vegeu també *Justicia en guerra. Jornadas sobre la administración de justicia durante la guerra civil española: instituciones y fuentes documentales. Organizadas por el Archivo Histórico Nacional. Sección «Guerra Civil». Salamanca, del 26 al 28 de noviembre de 1987*. Madrid: Ministerio de Cultura, 1990.

(4) A Salamanca no hi ha tots els documents de la Generalitat de la II República, però sí una part fonamental qualitativament i quantitativa (la resta va romandre a Catalunya, arrancada en diverses institucions). La documentació de la Generalitat a Salamanca fou inventariada pel Servei d'Arxius del Departament de Cultura i l'inventari és en curs de publicació. Vegeu SANS I TRAVE, JOSEP M.: «El retorn de la documentació catalana dipositada a Salamanca», *Revista de Catalunya*, núm. 39, Barcelona: març 1990, pàg. 3-10.

(5) Per a Alacant ha estat publicat per DÍEZ DE LOS RÍOS, MARÍA TERESA: *Documentación sobre la guerra civil en Alicante. Archivo Histórico Nacional. Sección «Guerra Civil». Salamanca. Inventario de la Serie Político-Social de Alicante*, Alacant.

de la seva importància i embalum. Corresponen a aquell informe les referències i les descripcions arxivístiques que seguidament donem, referides específicament al fons del CADCI. Aquestes referències parteixen, en primer lloc, de l'examen dels *índices* de què es disposa a l'arxiu de Salamanca, que són molt sumaris i incomplets, però útils. En segon lloc, també són el resultat, en molts casos, de l'examen directe de la mateixa documentació. En cap cas no s'ha de pensar que les dades que aquí es donen corresponen a la globalitat del fons documental del CADCI que es troba a Salamanca. Es tracta dels resultats d'un sondeig. Sí que permeten, però, que hom es faci una bona idea de l'embalum i l'interès del fons, que, en l'esdevenidor, serà necessari de sotmetre a un tractament arxivístic profund, igualment com la resta de fons catalans.

El 10 de març de 1988, havent llegit l'informe corresponent a l'arxiu del CADCI elaborat pel Servei d'Arxius, la Junta d'aquesta entitat ens féu arribar una lletra d'agraïment on es deia el següent, que no necessita pas cap comentari: «No comprenem com, encara avui, després d'haver transcorregut tants hiverns, escrits originals d'institucions, partits polítics o centrals sindicals (que, ben mirat, formen part de la història de la nostra terra), puguin romandre tan allunyats de Catalunya. Hom diria que encara existeix l'aplicació de la llei del més fort i que s'aplica amb tot rigor malgrat els anys transcorreguts.»

A.H.N. sección Guerra Civil: referències arxivístiques sobre documentació pertanyent a l'arxiu del CADCI. Secció Político-social, «Barcelona». Aquesta secció és formada per 1.878 lligalls, del contingut dels quals es dona una notícia molt sumària i poc precisa en un *Índice* de 1.218 fulls a disposició dels investigadors. Donem tot seguit la relació dels lligalls que contenen documents del CADCI.

— Lligalls 184-200, 202-225, 235-236, 264-271, 299-313, 340-350, 363, 374-376, 401, 413-447, 497, 498-500, 508, 535, 567, 568-582, 590-591, 596, 645-663, 665-687, 693-700, 1483-1566: tots contenen filiacions del CADCI.

— Lligall 364: conté documentació molt interessant del CADCI, dels anys 1936-1937. Expedients diversos, cartes d'afiliats, Olimpiada Popular, Asamblea General del 29 de febrer de 1936.

— Lligalls 459 i 1860-1876: contenen carnets d'afiliats al CADCI.

— Lligalls 503, 839, 1409: sol·licitud d'aval i avals d'afiliats al CADCI.

— Lligall 614: conté avals d'afiliats al CADCI i l'imprès intítulat «A tots els associats del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria», referent a la UGT (sense data).

— Lligall 819: «Ficha de afiliados al Comité de ayuda a los niños de los asociados al Centro de Dependientes del Comercio y de la Industria».

— Lligall 848: alguns documents sobre el Grup Ferrer Álvarez, Socor Roig Internacional (1937).

- Lligall 903: conté l'Acta de la Reunió del Grup Sindical Socialista Mercantil (membres socis del CADCI). Celebrada a l'estatge del CADCI els dies 27 i 28 de febrer de 1937.
- Lligall 908: lletres d'afiliats al CADCI que se'n donen de baixa pel fet que es troben al front, o bé que agracixen algunes trameses.
- Lligall 1053: conté actes de creació de comitès de control obrer d'empreses on era present el CADCI (1936). Correspondència rebuda per Pere Aznar, president del CADCI. Algunes cartes fan referència a la fusió amb la UGT.
- Lligalls 1056, 1087, 1282, 1475, 1479 i 1480: contenen actes de creació de comitès de control obrer d'empreses on era present el CADCI.
- Lligalls 1083 i 1086: «Empresas colectivizadas de Barcelona. Certificados extendidos por la misma (*sic*) a personas pertenecientes a Centros de Autonomistas del Comercio y de la Industria, UGT, como adictos al régimen republicano».
- Lligall 1200: conté el «Llibre d'actes del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. Entitat Obrera. Barcelona», volum de dues-centes pàgines (cent cinquanta-sis d'escrites) des de l'1 de desembre de 1932 fins al 17 d'agost de 1934.
- Lligall 1278: conté el «Llibre d'actes núm. 1 de la Secció Permanent d'Educació i Instrucció del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. Barcelona», volum de cent pàgines del 18 de setembre de 1904 al 30 de juny de 1909; el «Llibre d'actes núm. 2 de la Secció Permanent d'Educació i Instrucció del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria. Barcelona», volum de cent pàgines del 8 de juliol de 1909 a l'11 de març de 1913, i el «Llibre d'actes núm. 3 de la Secció Permanent d'Educació i Instrucció del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria de Barcelona», volum de cent pàgines del 8 d'abril de 1913 al 5 de juliol de 1916.
- Lligall 1283: conté poca cosa del CADCI, però hi ha una lletra del 29 de juny de 1937, signada per J. M. Roig, que fa referència a «la forma en què hom preté portar a cap la fusió dels treballadors mercantils dintre la UGT».
- Lligall 1286: conté el llibre d'actes intítulat «Secció Permanent de Propaganda Autonomista del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria», volum de 204 pàgines del 6 d'abril de 1909 al 29 de març de 1916, i un altre llibre d'actes de la «Secció de Rugby del nostre Centre», volum de vint-i-cinc folis (només deu d'escrits) del 29 de maig de 1936 al 18 de novembre de 1936.
- Lligall 1335: conté documentació de la «Borsa de Treball», actes de constitució de comitès de control obrer d'empreses on el CADCI era present, fitxes d'afiliats, etc.
- Lligall 1427: conté el «Libro de actas del Centro de Dependientes del Comercio y de la Industria», volum de dues-centes pàgines (cent vuitanta-tres d'escrites) del 31 de desembre de 1927 al 4 de febrer de 1931.
- Lligall 1454: documents esparsos sobre el CADCI (lletres, afiliació honorífica,

- Lligall 1465: conté qüestionaris de mobilització, actes de constitució de comitès de control obrer d'empreses on era present el CADCI, documents sobre la borsa de treball i la Secció de Rugby.
- Lligall 1466: conté qüestionaris de mobilització, documents de la Secció Permanent d'Educació i Instrucció (1937) i del gremi de Viatjants i Corredors (1936).
- Lligall 1467: conté fitxes de les Escoles Mercantils Catalanes del CADCI-UGT, documents de la borsa de treball i una llista d'afiliats al CADCI (delegació de Vic, sense data).
- Lligall 1468: conté algunes lletres del 1937 referents al CADCI.
- Lligall 1472-1474: «Recibos de cuotas de afiliados al Centro Autonomista de Dependientes y de la Industria, UGT».
- Lligall 1477: conté sol·licituds de la borsa de treball del CADCI (1937).
- Lligall 1482: conté documentació esparsa del CADCI, entre la qual hi ha una lletra de l'onze de gener de 1937 adreçada pel Gremi del Film al president del CADCI per demanar-li la conformitat per «efectuar el traspàs del nostre Gremi del Film al Sindicat d'Espectacles Públics UGT».

Secció Político-Social, «Madrid»

Consta de 2.783 lligalls.

- Lligall 1878: conté avals a afiliats al CADCI (1936), documentació del «Grup Ferrer Álvarez» i altra documentació esparsa.
- Lligall 1947: conté actes de constitució de comitès de control obrer d'empreses on era present el CADCI.
- Lligall 2203: «Centro Autonomista de Dependientes de Comercio, expedientes de afiliados».
- Lligalls 2300, 2648-2675, 2684-2703 i 2710-2721: «Dependientes de Comercio del Centro Autonomista de Cataluña, filiaciones de asociados».